

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Α.Ξ.Ε. ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ – ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ CHIRITA

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Πειραιάς, Οκτώβριος 2022

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

**MASTER PROGRAM IN ECONOMIC AND
BUSINESS STRATEGY**

**F.D.I. IN BALKANS – CASE STUDY OF
CHIPITA S.A.**

EMMANOUIL DIMITRAKOPOULOS

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economic and Business Strategy

SUPERVISOR
PANTELIS PANTELIDIS

Piraeus, October 2022

*Αφιέρωσεις,
Στην οικογένεια μου*

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα «Α.Ξ.Ε. στα Βαλκάνια – Μελέτη περίπτωσης της εταιρείας Chipita A.E.» εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική» του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κο Παντελή Παντελίδη για την αμέριστη υποστήριξή του καθώς και την πολύτιμη συνεργασία μας, ώστε να φέρω εις πέρας τη διπλωματική μου εργασία.

Επίσης, θα ήθελα να απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όλους τους καθηγητές του προγράμματος για τις χρήσιμες και ουσιαστικές γνώσεις που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω στην οικογένειά μου και στους κοντινούς μου ανθρώπους για τη συμπαράσταση και την υποστήριξη που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Εμμανουήλ Δημητρακόπουλος

Πειραιάς, Οκτώβριος 2022

Περίληψη

Λέξεις Κλειδιά: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, Βαλκάνια, Επέκταση, Στρατηγική, Chirita, Βουλγαρία

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως αντικείμενο έρευνας τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Α.Ξ.Ε.) στις χώρες υποδοχής καθώς και στις χώρες προέλευσης. Εξετάσθηκε τόσο ο ρόλος των Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα όσο και η σημασία των ελληνικών επενδύσεων στις χώρες των Βαλκανίων. Μελετήθηκαν οι λόγοι και οι σκοποί των εταιρειών που επιχειρούν να προχωρήσουν σε επενδύσεις εκτός συνόρων για την επέκταση των δραστηριοτήτων τους.

Επίσης, καταγράφηκαν τα πλεονεκτήματα και τα αποτελέσματα που έχουν επιφέρει οι Α.Ξ.Ε στις επιχειρήσεις που τις πραγματοποιούν και στις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των χωρών. Τα δεδομένα αυτά καλό θα είναι οι κυβερνήσεις να τα λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους για τη διαμόρφωση της πολιτικής των κρατών τους.

Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώθηκε στις επενδυτικές δραστηριότητες της εταιρείας Chirita A.E. προς τη Βουλγαρία. Αναλύθηκαν τα κριτήρια επιλογής της συγκεκριμένης αγοράς καθώς και η στρατηγική της περαιτέρω εξάπλωσης του ομίλου Chirita στις γειτονικές χώρες, με γνώμονα την επιτυχημένη της πορεία στην βουλγαρική αγορά.

Abstract

Keywords: Foreign Direct Investment, Balkans, Expansion, Strategy, Chipita, Bulgaria

The subject of this diploma thesis was the research on Foreign Direct Investments (F.D.I.) in the host countries and in the countries of origin. The role of F.D.I. in Greece was studied as well as the importance of Greek investments in the Balkan countries. Also, this thesis analyzes the reasons and objectives of companies that attempt to invest abroad to expand their activities.

Furthermore, the F.D.I. have brought significant advantages to many companies, business markets and trade relations between the countries. Each government have to take these data more seriously in shaping their states' policy.

More specifically, the study focused on the investment activities of Chipita S.A. at Bulgaria. The selection criteria of the Chipita were analyzed for this specific market and the Group's expansion strategy in the neighboring countries, based on its successful course in the Bulgarian market.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	i
Abstract	ii
Κατάλογος Πινάκων	v
Κατάλογος Διαγραμμάτων	v
1. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις	1
1.1 Ορισμός και ανάλυση των Α.Ξ.Ε.	1
1.2 Οι Μορφές των Α.Ξ.Ε.	2
1.3 Οι Θεωρίες των Α.Ξ.Ε.	4
1.4 Το μέγεθος και η ευημερία της αγοράς	5
1.5 Οι Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα	6
1.6 Κλαδική κατανομή	7
2. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στα Βαλκάνια	10
2.1 Οι ξένες επενδύσεις στα Βαλκάνια	10
2.2 Ο ρόλος των εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. στην ένταξη των Δ.Β. στην Ε.Ε.	11
2.3 Η Ευρωπαϊκή κρίση δημιουργεί οικονομικά προβλήματα στα Βαλκάνια	14
2.4 Ο Ρόλος των ελληνικών επιχειρήσεων στις Βαλκανικές χώρες	16
2.5 Οι ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια	17
2.6 Ευκαιρίες & κίνδυνοι για τις ελληνικές επιχειρήσεις	19
3. Η αγορά της Βουλγαρίας	25
3.1 Οι Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία	26
3.4 Οι ελληνικές Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία	35
3.4.1 Οι οικονομικές εξελίξεις στα Βαλκάνια και οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας το 2015	37
3.4.2 Οικονομική Κατάσταση	39
3.4.3 Μακροοικονομικές εξελίξεις κατά το 2014	41
3.4.4 Ισοζύγιο πληρωμών	45
3.4.5 Οικονομικές και Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας	47

3.4.6	Εμπορικό Ισοζύγιο	47
3.5	Πλεονεκτήματα Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία	49
3.6	Αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία.....	51
3.6.1	Εξέλιξη ελληνικών Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία	52
3.6.2	Κατανομή ανά κλάδο δραστηριότητας.....	53
3.7	Χρηματοδοτικά προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας με τις άλλες χώρες....	57
3.8	Συμπεράσματα των Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία	60
4.	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Ρουμανία	62
4.1	Οι άμεσες επενδύσεις της Ελλάδας στη Ρουμανία	63
4.2	Θεσμικό - Επενδυτικό πλαίσιο	65
4.3	Οι εργαζόμενοι ανά τομέα δραστηριότητας.....	68
4.4	Οι τομείς δραστηριότητας	70
5.	Μελέτη περίπτωσης της CHIPITA Α.Ε.	71
5.1	Η ιστορία της CHIPITA	71
5.2	Οι αξίες της CHIPITA	73
5.3	Οικονομικά στοιχεία της CHIPITA.....	74
6.	Η επένδυση της CHIPITA στη Βουλγαρία	78
6.1	Η δραστηριοποίηση στα Βαλκάνια	80
6.2	Η Στρατηγική της Chipita.....	82
6.3	SWOT Analysis.....	85
7.	Συμπεράσματα	87
8.	Βιβλιογραφία & Διαδικτυακοί τόποι	90
8.1	Ελληνική.....	90
8.2	Ξένη.....	92
8.3	Διαδικτυακοί Τόποι	94

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.1: Μεγαλύτεροι επενδυτές στη Βουλγαρία (τα ποσά των επενδύσεων αφορούν σε stocks – outstanding amount, εκατ. ευρώ).....	29
Πίνακας 3.2: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις κατά τομέα (αξία εκατ. ευρώ)	30
Πίνακας 3.3: Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών δεικτών Βουλγαρίας.....	41
Πίνακας 3.4: Προβλέψεις για το ρυθμό ανάπτυξης της Βουλγαρίας το 2015.....	42
Πίνακας 3.5: Τρέχουσες αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας Βουλγαρίας.....	45
Πίνακας 3.6: Ισοζύγιο πληρωμών (σε εκατ. €).....	46
Πίνακας 3.7: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας – Βουλγαρίας (αξίας σε εκατ. ευρώ)	48
Πίνακας 3.8: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας – Βουλγαρίας το πρώτο πεντάμηνο του 2014 & 2015	49
Πίνακας 3.9: Εξέλιξη ελληνικών επενδύσεων (ροές / net transaction) ανά τρίμηνα στη Βουλγαρία.....	52
Πίνακας 3.10: Συνολικές άμεσες ελληνικές επενδύσεις ανά τομέα δραστηριότητας (2015 - 2016, σε εκατ. ευρώ).....	55
Πίνακας 3.11: Προϋπολογισμός ανά άξονα.....	59
Πίνακας 4.1 – Δεδομένα Εξωτερικού Εμπορίου Ρουμανίας από το 2015 - 2017	67
Πίνακας 5.1: Δεδομένα Οικονομικής Χρήσης της Chipita για τα έτη 2016 - 2017	77

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Εισερχόμενες Ροές Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα από το 2008 έως το 2018....	6
Διάγραμμα 1.2: Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης 2010 - 2015	7
Διάγραμμα 3.1: Α.Ξ.Ε. Βουλγαρίας από το 2001 έως το 2014.....	28

1. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

1.1 Ορισμός και ανάλυση των Α.Ξ.Ε.

Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Α.Ξ.Ε.) ορίζονται οι επενδύσεις που αποσκοπούν στη δημιουργία και στον έλεγχο μίας εγκατάστασης που βρίσκεται εκτός της χώρας του επενδυτή (*Π. Παντελίδης, 2020*).

Στη διεθνή οικονομική δραστηριότητα, οι ροές κεφαλαίου παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο. Η μεγάλη αύξηση των Α.Ξ.Ε. την τελευταία δεκαετία έχει ως αποτέλεσμα την ταυτόχρονη αύξηση των ερευνητικών εργασιών σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες και τα αποτελέσματά τους στις οικονομίες υποδοχής. Οι Α.Ξ.Ε. δίνουν τη δυνατότητα στην οικονομία υποδοχής να ενισχύει τις συνολικές επενδύσεις σε βαθμό μεγαλύτερο απ' αυτό που επιτρέπουν οι εγχώριες αποταμιεύσεις (*Παπαγεωργίου, Χιόνης, 2003*). Αποτελούν ουσιαστικά μακροχρόνιες ροές κεφαλαίου, που στοχεύουν στην απόκτηση νέων επενδυτικών κεφαλαίων. Η διάκριση με τις βραχυχρόνιες ροές κεφαλαίων εμφανίζεται σε οργανωμένες αγορές κεφαλαίου και οι τιμές ισορροπίας διαμορφώνονται μέσω ενός συστήματος συναλλαγών. Οι βραχυχρόνιες ροές κεφαλαίων επηρεάζονται από τις μεταβολές των νομισματικών μεταβλητών, των επιτοκίων, τη μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας και τον πληθωρισμό.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μπορούν να διακριθούν δύο κατηγορίες, οριζόντιες και κάθετες. Οριζόντιας μορφής Α.Ξ.Ε. είναι αυτή που στοχεύει στην εξυπηρέτηση της αγοράς που λειτουργεί μέσω της μεταφοράς και της αντιγραφής της παραγωγικής διαδικασίας. Ενώ, κάθετης μορφής Α.Ξ.Ε. είναι όταν πραγματοποιείται η μεταποίηση μιας παραγωγικής εισροής ή ενός εξαρτήματος, το οποίο θα χρησιμοποιηθεί ως εισροή από άλλη μονάδα παραγωγής (*Σαλαβόπουλος, 2006*).

1.2 Οι Μορφές των Α.Ξ.Ε.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αφορούν ουσιαστικά κεφάλαια που μεταφέρονται από μία χώρα σε μία άλλη χώρα. Αποτελούν δηλαδή διεθνείς ροές κεφαλαίου βάσει των οποίων μία επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει μία νέα θυγατρική ή ενδεχομένως και να επεκτείνει μία υφιστάμενη σε κάποια άλλη χώρα. Σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό, οι Α.Ξ.Ε. αφορούν ξένες επενδύσεις σε πάγια περιουσιακά στοιχεία (κτίρια, εξοπλισμός κλπ.) στην χώρα «υποδοχής» από τη χώρα «καταγωγής». Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μπορούν να διακριθούν μέσω διάφορων μορφών όπως κοινοπραξιών, συγχωνεύσεων, εξαγορών, επεκτάσεων, συμφωνιών τεχνολογικού περιεχομένου κ.α. (Κοτταρίδη, Γιακούλας, 2013).

Οι θυγατρικές πλήρους ιδιοκτησίας προτιμώνται όταν:

- 1) υπάρχουν οι απαραίτητοι πόροι για την ίδρυση και λειτουργία της θυγατρικής επιχείρησης
- 2) το ιδιοκτησιακό πλεονέκτημα κινδυνεύει να χαθεί από την είσοδό τους σε κοινοπραξία

Η συμμετοχή σε κοινοπραξίες προτιμάται:

- 1) σε έργα μεγάλης κλίμακας, όπως η κατασκευή αεροπλάνων και η άντληση πετρελαίου, που απαιτούν τέτοια κινητοποίηση πόρων
- 2) όταν το ρυθμιστικό πλαίσιο δεν επιτρέπει την είσοδο ξένων επιχειρήσεων μέσω Α.Ξ.Ε. αποκλειστικής ιδιοκτησίας
- 3) όταν επιχειρείται πρόσβαση σε νέες αγορές, ειδικά όταν αυτές παρουσιάζουν μεγάλη «πολιτισμική απόσταση»
- 4) όταν επιχειρείται η αντιμετώπιση του ανταγωνισμού με συνένωση κεφαλαίων και η δημιουργία οικονομιών κλίμακας μέσω κοινοπραξιών

Επιπροσθέτως, Α.Ξ.Ε. μπορούν να γίνουν μέσω συγχώνευσης ή εξαγοράς με μία υφιστάμενη επιχείρηση στη χώρα εγκατάστασης ή μέσω της δημιουργίας μίας νέας επιχείρησης:

- 1) Η εξαγορά προτιμάται όταν ουσιαστικά η εξαγοραζόμενη επιχείρηση διαθέτει κάποιο πλεονέκτημα, το οποίο η μητρική επιχείρηση δεν διαθέτει και είναι δύσκολο να δημιουργήσει.
- 2) Η δημιουργία πρωτογενούς επένδυσης επιλέγεται όταν διατίθενται κάποια ιδιοκτησιακά πλεονεκτήματα, τα οποία μπορεί να αφορούν σε τεχνογνωσία, συστήματα διοίκησης και οργάνωσης του προσωπικού, marketing κ.α., τα οποία είναι σε τέτοιο βαθμό ανομοιογενή με τη φύση και τη λειτουργία των εν δυνάμει εξ' αγορασθέντων επιχειρήσεων, που δεν μπορούν να ενσωματωθούν από αυτές.

Οι περισσότερες χώρες έχουν την τάση να ευνοούν την ανάπτυξη πρωτογενών επενδύσεων στην περιοχή τους καθώς και να θέτουν περιορισμούς στις εξαγορές (Γιακούλας, 2015). Αυτό εντοπίζεται διότι θεωρούν ότι μέσω των πρωτογενών επενδύσεων δημιουργείται νέο κεφάλαιο και διαχέεται καλύτερα η τεχνογνωσία των ξένων επενδυτών (*Mattoo, Olerreaga, Saggi, 2004*). Επίσης, η ραγδαία ανάπτυξη της οικονομίας μίας χώρας φαίνεται πως ελκύει πρωτογενείς επενδύσεις (*Neto, Brandão, Cerqueira, 2010*). Αντιθέτως, χώρες με μειωμένη προστασία των ξένων επενδυτών, τείνουν να ελκύουν περισσότερο επενδύσεις μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων (*Rossi, Volpin, 2004*). Κατά τις περασμένες δεκαετίες κυριάρχησαν οι εξαγορές και οι συγχωνεύσεις έναντι των πρωτογενών επενδύσεων, ενώ οι εξαγορές είναι πολύ πιο συχνές από τις συγχωνεύσεις.

1.3 Οι Θεωρίες των Α.Ξ.Ε.

Η διεθνοποίηση της παραγωγής είναι πλέον μία από τις βασικές κινητήριες διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και ως εκ τούτου βρίσκεται στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος. Μία σειρά από θεωρίες άρχισαν να αναπτύσσονται από τη δεκαετία του 1960, οι οποίες επιχειρούν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο.

Οι βασικές θεωρίες διεθνούς παραγωγής αναλύονται σε τρία επίπεδα (*Cantwell, 2002*):

- το μακροοικονομικό, που εξετάζει το εθνικό και διεθνές περιβάλλον
- το μεσοοικονομικό, το οποίο εξετάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ των επιχειρήσεων
- το μικροοικονομικό, που εξετάζει παράγοντες εντός της επιχείρησης

Επίσης, η θεωρία διεθνούς εμπορίου των Heckser – Ohlin – Samuelson (H.O.S) υποστηρίζει ότι οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις οφείλονται στη διαφορά διαθεσιμότητας παραγωγικών συντελεστών και πως δημιουργούνται εξαιτίας ατελειών του διεθνούς εμπορίου. Η διαφορά στην επάρκεια κεφαλαίου απεικονίζεται στην απόδοσή του και οι Α.Ξ.Ε. κινούνται προς τη χώρα με τη μεγαλύτερη απόδοση (*Mundell, 1957*). Η νέα θεωρία διεθνούς εμπορίου υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις δημιουργούν Α.Ξ.Ε. για να μπορέσουν εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας καθώς και για να μειώσουν τον ανταγωνισμό, δημιουργώντας εξωτερικές οικονομίες (*Markusen, 1998*).

1.4 Το μέγεθος και η ευημερία της αγοράς

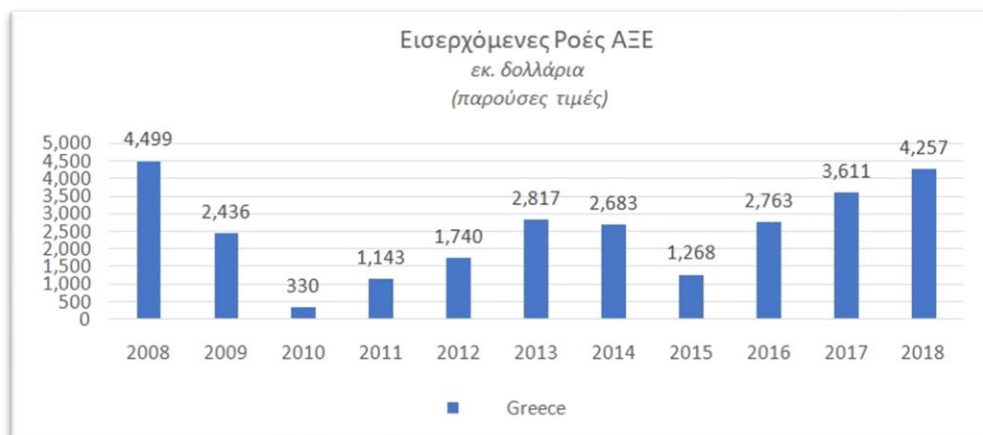
Το μέγεθος της εγχώριας αγοράς σε συνάρτηση με τις προοπτικές μεγέθυνσής της αποτελεί κρίσιμο πλεονέκτημα της χώρας υποδοχής για την προσέλκυση Α.Ξ.Ε., καθώς επηρεάζει θετικά τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων (Φίλιππας, 2014). Συνεπώς, μια μεγάλη αγορά είναι αναγκαία για την αποτελεσματική χρήση των πόρων και την εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας. Το Α.Ε.Π. αποτελεί το συνηθέστερο δείκτη για τη μέτρηση του μεγέθους μίας οικονομίας. Η δυναμική ανάπτυξης της αγοράς είναι επίσης σημαντικός παράγοντας και συνήθως μετριέται με την ποσοστιαία μεγέθυνση του Α.Ε.Π. Μία αγορά με μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης κινητοποιεί οριζόντιες Α.Ξ.Ε., οι οποίες σπεύδουν να καλύψουν την αυξανόμενη ζήτηση.

Συμπληρωματικά, χρησιμοποιείται και το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. για τη μέτρηση της ευημερίας σε μία χώρα. Μετρώντας την ευημερία μπορούμε να έχουμε μία εικόνα για τη δυναμική της ζήτησης σε μία χώρα. Ο πληθυσμός της χώρας σε συνολικό επίπεδο χρησιμοποιείται συμπληρωματικά με το Α.Ε.Π., για να δείξει το μέγεθος της οικονομίας της χώρας. Ο πληθυσμός είναι ένας δείκτης για το μέγεθος της αγοράς υποθέτοντας, ότι όσο μεγαλύτερο μέγεθος παρουσιάζει τόσο μεγαλύτερη είναι και η παρουσία μίας μεσαίας τάξης, η οποία σαφώς αντιπροσωπεύει σημαντικό μέρος της ζήτησης. Οι περισσότερες μελέτες δείχνουν ότι υπάρχει μία θετική σχέση στο μέγεθος μίας οικονομίας και των επενδύσεων που εισέρχονται σε αυτή, αφού το μέγεθος αντικατοπτρίζει τη ζήτηση και τις οικονομίες κλίμακας της χώρας. Επιπροσθέτως, υπάρχουν διάφορες μελέτες που δείχνουν ότι το μέγεθος αγοράς επηρεάζει περισσότερο τις πολυεθνικές επιχειρήσεις οριζόντιας ολοκλήρωσης, καθώς επεκτείνονται με γνώμονα τη ζήτηση (Fukao, Wei, 2008).

1.5 Οι Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα

Η Ελλάδα υπήρξε παραδοσιακά χώρα προορισμού Α.Ξ.Ε. Αυτό οφείλεται κυρίως στο φθινό εργατικό δυναμικό που αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης Α.Ξ.Ε. στον κλάδο της βιομηχανίας, αρχικά από τις Η.Π.Α. και στη συνέχεια από ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, όπως η Γερμανία. Μεγάλος όγκος του αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα προέρχεται από χώρες του πυρήνα της ευρωζώνης, δηλαδή από το Λουξεμβούργο, τη Γερμανία, την Ολλανδία, τη Γαλλία και από τις Η.Π.Α.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το Λουξεμβούργο εμφανίζεται να είναι ως μία από τις βασικές χώρες προέλευσης Α.Ξ.Ε. στην Ευρώπη, καθώς το ευνοϊκό φορολογικό του καθεστώς ελκύει πολλές επιχειρήσεις να εγκαθιστούν εκεί την έδρα τους. Κατά την περίοδο της κρίσης, οι χώρες από τις οποίες παρατηρείται η μεγαλύτερη απόσυρση επενδυμένου κεφαλαίου είναι το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία και η Γαλλία, ενώ οι χώρες οι οποίες σημειώνουν τις μεγαλύτερες αυξήσεις επενδυμένου κεφαλαίου είναι η Γερμανία, η Αυστρία και το Βέλγιο (Κοτταρίδη, 2014).

Πηγή: Κέντρο δεδομένων UNCTAD, ΑΞΕ: Εσωτερικές ροές, ετήσια (UNCTAD, 2019α)

Διάγραμμα 1.1: Εισερχόμενες Ροές Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα από το 2008 έως το 2018

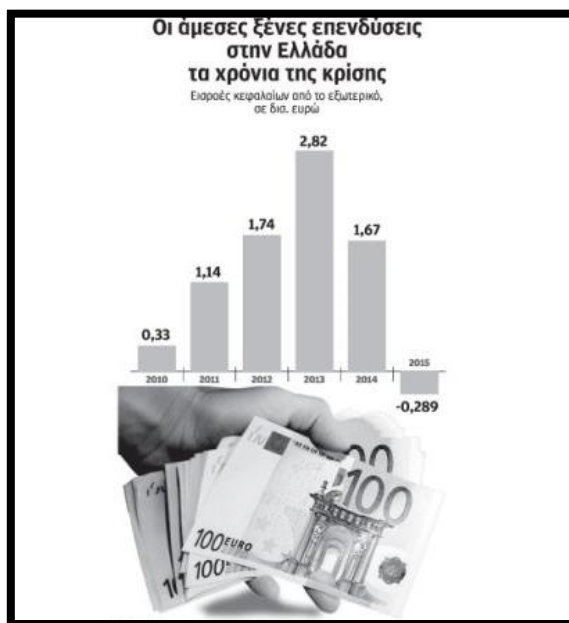
Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNCTAD (2019α), το 2018 η Ελλάδα υποδέχθηκε τις περισσότερες εισερχόμενες Α.Ξ.Ε. από το 2009, φθάνοντας τα 4,257 εκατομμύρια δολάρια. Οι εισερχόμενες ροές ΑΞΕ το 2018 σημείωσαν άνοδο για τρίτο συνεχές έτος και αυξήθηκαν κατά 17,9% σε σύγκριση με το 2017.

1.6 Κλαδική κατανομή

Η στροφή των Α.Ξ.Ε. στις υπηρεσίες στην Ελλάδα είναι πλέον εντονότατη συνεχίζοντας την τάση που ξεκίνησε από την προηγούμενη δεκαετία. Μέχρι και πριν την κρίση πρωτοστατούσε ο κλάδος των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και ακολουθούσε ο κλάδος του εμπορίου, ενώ από τους μεταποιητικούς κλάδους το μεγαλύτερο απόθεμα φαινόταν να συγκεντρώνεται στα τρόφιμα και στα πλαστικά ή χημικά.

Με την έλευση της κρίσης υπήρξε τεράστια αποεπένδυση στους κλάδους των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και των τροφίμων σε βαθμό που φαίνεται, ότι η μείωση του αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα οφείλεται αποκλειστικά στην αποεπένδυση από αυτούς.

Σημαντικές μειώσεις εμφανίστηκαν και στους κλάδους των μεταλλικών προϊόντων και των πλαστικών. Αντίθετα, οι κλάδοι που παρουσίασαν σημαντική αύξηση, η οποία όμως δεν ήταν ικανή να αντισταθμίσει τις μειώσεις των προηγούμενων, ήταν του εμπορίου, της ψυχαγωγίας, της ενέργειας, του αερίου καθώς και του νερού (Κοτταρίδη, 2014).

Πηγή: UNCTAD (kathimerini.gr)

Διάγραμμα 1.2: Α.Ξ.Ε. στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης 2010 – 2015

Η δομή της ελληνικής αγοράς και το επιχειρηματικό της περιβάλλον δεν προσελκύουν τις Α.Ξ.Ε. κυρίως λόγω των ακόλουθων αιτιών:

- Η Ελλάδα έχει ένα από τα πιο περιοριστικά επιχειρηματικά περιβάλλοντα στην Ε.Ε. όσον αφορά στη δημιουργία επενδύσεων. Ο ανταγωνισμός σε πολλούς κλάδους της βιομηχανίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ολιγοπωλιακός, γεγονός που θέτει εμπόδια στην είσοδο νέων επιχειρήσεων. Επίσης, η υπερβολική ρύθμιση που επικρατούσε στην αγορά εργασίας αποτελούσε αντικίνητρο. Το εργατικό δυναμικό παρουσιάζει πολύ χαμηλή κινητικότητα και το εκπαιδευτικό σύστημα είναι στραμμένο κυρίως στη θεωρητική γνώση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα να υπολείπεται η καταρτισμένη τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.
- Η φορολογία της Ελλάδας είναι σχετικά υψηλή και μεταβάλλεται συνεχώς. Η μεταβλητότητα αυτή αποτελεί βασικό αποτρεπτικό παράγοντα, καθώς δεν μπορεί να υπολογισθεί η απόδοση της επένδυσης με σαφήνεια.
- Το επίπεδο της γραφειοκρατίας στην Ελλάδα είναι πολύ υψηλό. Οι διαδικασίες για την έναρξη μίας επιχείρησης είναι χρονοβόρες και η ταχύτητα απονομής δικαιοσύνης κινείται με αρκετά αργούς ρυθμούς.
- Η Ελλάδα, επίσης, πάσχει από υψηλή διαφθορά και ένα μεγάλο μέγεθος παραοικονομίας.
- Υπάρχει αναντιστοιχία της κλαδικής κατανομής των Α.Ξ.Ε. με την κλαδική κατανομή του Α.Ε.Π. Το στρεβλό μοντέλο ανάπτυξης που ακολουθήθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες βασίστηκε στην κατανάλωση και όχι στην παραγωγή. Έτσι, η Ελλάδα αποτελούσε στόχο μόνο για οριζόντιου τύπου Α.Ξ.Ε.
- Η Ελλάδα εμφανίζει έλλειψη στρατηγικής, που να προωθεί την εξωστρέφεια και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της. Επίσης, υπάρχει απουσία κάποιας κυβερνητικής δομής, η οποία να πληροφορεί συστηματικά τους ξένους επενδυτές και να χαράζει μία στρατηγική που θα τους προσελκύει.

- Τα προηγούμενα χρόνια οι ελληνικές κυβερνήσεις ήταν στραμμένες στην εισροή Α.Ξ.Ε. μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και όχι μέσω πρωτογενών Α.Ξ.Ε.
- Η μικρή εσωτερική αγορά σε συνδυασμό με το χαμηλό ρυθμό αναβάθμισης των τεχνολογικών δυνατοτήτων της χώρας, αποτέλεσμα του πολύ χαμηλού ποσοστού του εθνικού εισοδήματος, που κατευθύνεται στην έρευνα και ανάπτυξη, περιορίζουν τα κίνητρα εισόδου των Α.Ξ.Ε. Αφενός, η δυνατότητα εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας είναι μικρή και αφετέρου η ανεπάρκεια των εγχώριων τεχνολογικών εισροών δεν επιτρέπει την πλήρη εκμετάλλευση των μεταφερόμενων πόρων, που αποτελούν και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της πολυεθνικής, είτε διότι το ανθρώπινο δυναμικό δεν είναι εκπαιδευμένο στη χρήση τους και η προσαρμογή του απαιτεί κόστος, είτε διότι λείπουν οι συμπληρωματικές εισροές που απαιτούνται για την πλήρη αξιοποίησή τους.
- Η απόσταση από τις χώρες - επενδυτές της Ευρώπης και τις αγορές τους είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας, ειδικά για κάθετες επενδύσεις με προορισμό τις ευρωπαϊκές αγορές.

2. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στα Βαλκάνια

2.1 Οι ξένες επενδύσεις στα Βαλκάνια

Οι επενδύσεις στα Βαλκάνια έχουν αρχίσει να αυξάνονται με αλματώδη ρυθμό. Έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον κινεζικών όπως και αμερικανικών εταιρειών, οι οποίες την θεωρούν ως περιοχή επενδύσεων πολύ υψηλών αποδόσεων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι μία χώρα που έχει ξεχωρίσει ιδιαίτερος είναι το Μαυροβούνιο, όπου οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις ανέρχονται σε 843,1 εκατ. ευρώ. Η χώρα που παρουσιάζει μεγάλο επενδυτικό ενδιαφέρον είναι η Ιταλία, που κατέχει την πρώτη θέση με ένα ποσό στα 116,7 εκατ. ευρώ. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η Ρωσία, όπου έχει επενδύσει ένα ποσό που προσεγγίζει τα 66,8 εκατ. ευρώ, στην τρίτη θέση η Σερβία, που αντιστοιχεί σε ένα ποσό στα 65,5 εκατ. ευρώ, έπεται η Ουγγαρία με 59,5 εκατ. ευρώ και τέλος η Τουρκία με 53,2 εκατ. ευρώ.

Ένα μεγάλο μέρος των επενδύσεων αφορά τον χρηματοπιστωτικό τομέα, αλλά παρουσιάζει αύξηση και ο τομέας των ακινήτων μετά τις επενδύσεις αλλοδαπών στην περιοχή. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας Προώθησης Επενδύσεων του Μαυροβουνίου (MIPA), παρουσιάζεται ανάπτυξη σε τομείς όπως: η γεωργία, η ενέργεια, ο τουρισμός καθώς και ο τραπεζικός τομέας (*Άρθρο «Απόβαση στα Βαλκάνια για ελληνικές επιχειρήσεις - που βλέπουν ευκαιρίες»*, sofokleousin.gr).

Επίσης, η Σερβία θεωρείται σημαντικός επενδυτικός προορισμός σύμφωνα με τον οικονομολόγο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD) Σεργκέι Γκουρίεφ, καθώς σύμφωνα με τον ίδιο παρουσιάζεται ώθηση στην αύξηση της παραγωγικότητας και στις εξαγωγές (*Κούκουτσας, 2019*). Επίσης, επισημαίνει ότι μπορεί να αυξηθούν οι μισθοί και οι συντάξεις, καθώς η οικονομία της Σερβίας έγινε πιο ανταγωνιστική και παρατηρήθηκε άνοδος σε επενδύσεις και εξαγωγές. Ακόμη, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην αύξηση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων.

Οι συνολικές άμεσες ξένες επενδύσεις ελληνικών επιχειρήσεων στη Σερβία υπολογίζονται σε περίπου 1,5 δις. ευρώ, σύμφωνα με τον Σύνδεσμο Ελληνικών Επιχειρήσεων της Σερβίας (ΣΕΕΣ). Αυτές οι επενδύσεις προέρχονται κατά ένα μεγάλο μέρος στους άριστους, όπως χαρακτηρίζονται, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ των δύο χωρών, γι' αυτό το λόγο η αγορά της Σερβίας κατέχει ιδιαίτερη θέση “στον επενδυτικό χάρτη” των Ελλήνων επιχειρηματιών. Οι ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στη Σερβία τα τελευταία 20 χρόνια μέσω άμεσων/έμμεσων επενδύσεων που φτάνουν περίπου τα 1,5 δις ευρώ. Υπάρχουν περίπου 150 εταιρείες ελληνικών συμφερόντων, που ασκούν δραστηριότητα σχεδόν σ' όλους τους τομείς στη σερβική αγορά, οι οποίες απασχολούν πάνω από 10.000 εργαζομένους.

2.2 Ο ρόλος των εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. στην ένταξη των Δ.Β. στην Ε.Ε.

Τα Δυτικά Βαλκάνια (Δ.Β.) είναι ουσιαστικά ένας όρος που χρησιμοποιείται από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να περιγραφούν οι χώρες που δεν αποτελούν μέλη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε). Συγκεκριμένα, τα κράτη αυτά είναι τα εξής: η Αλβανία, η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, η Βόρεια Μακεδονία (δηλαδή Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας – ΠΓΔΜ), το Μαυροβούνιο, η Σερβία

και το μερικώς αναγνωρισμένο Κοσσυφοπέδιο. Οι χώρες αυτές είναι σε διαδικασία ένταξης από το 2003. Έπειτα από 15 χρόνια, αυτές οι χώρες παραμένουν σε αναμονή ένταξης.

Τη δεκαετία του 1990 οι πολεμικές συγκρούσεις έθεσαν σε στασιμότητα τον οικονομικό μετασχηματισμό των Δυτικών Βαλκανίων. Με την έλευση του 21^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε πρόοδος. Ακόμη και σήμερα, αν και ανασυγκροτήθηκαν οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων σε επίπεδα ικανοποιητικά για τον πληθυσμό τους, παρατηρείται ότι τίθεται θέμα πρόκλησης σύγκλισης με τις οικονομίες της Ε.Ε. Θα πρέπει να γεφυρωθεί το χάσμα σε όρους ευημερίας και βιοτικού επιπέδου, ώστε με τις μεταρρυθμίσεις που θα γίνουν να υπάρξει ένας ισχυρός ιδιωτικός τομέας καθώς επίσης και δημόσιος τομέας. Δηλαδή, για μια βιώσιμη οικονομία και αγορά, ώστε να ενθαρρυνθεί και η ανάπτυξη. Η βιώσιμη ανάπτυξη εξαρτάται από την αντιμετώπιση κάποιων σημαντικών εμποδίων. Τα κυριότερα εμπόδια είναι τα παρακάτω: το αδύναμο κράτος δικαίου, ο περιορισμός στη χρηματοδότηση, ο αθέμιτος ανταγωνισμός, η διαφθορά, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η φορολογική διοίκηση, η υστέρηση χρόνων των επενδύσεων, η αδυναμία των θεσμών, η υπερχρέωση των επιχειρήσεων, καθώς και τα μη επαρκή δίκτυα μεταφορών και τηλεπικοινωνιών (*Sanfey & Milatovic, 2018*).

Η Ε.Ε. ενεπλάκη στα δρώμενα των Δυτικών Βαλκανίων, ώστε να εξομαλυνθεί η κατάσταση λόγω των πολεμικών συγκρούσεων και να επέλθει η ειρήνη. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Ε.Ε. ασχολήθηκε με τον εξευρωπαϊσμό των Δυτικών Βαλκανίων μέσω της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (*Demetropoulou, 2002*). Το 1999 θεσπίστηκε η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (Δ.Σ.Σ.) από την Ε.Ε., ώστε να εφαρμόσει ποικίλες μεταρρυθμίσεις. Σκοπός του Δ.Σ.Σ. ήταν να προσφέρει την ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην Ε.Ε. (*Schenker, 2008*). Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην περιφερειακή συνεργασία, όπως με την ανάπτυξη υποδομής και δικτύων, καθώς και στην καθιέρωση ζώνης ελεύθερων συναλλαγών. Η Δ.Σ.Σ. θέτει κοινούς πολιτικούς και οικονομικούς στόχους, ωστόσο η πρόοδος κάθε χώρας κρίνεται ξεχωριστά. Μέσω του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας III (2021 - 2027), θα εξακολουθήσει να παρέχεται χρηματοδότηση για την ενίσχυση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, για την ανάπτυξη οικονομιών της αγοράς καθώς και για την ευθυγράμμιση της εσωτερικής νομοθεσίας των εταίρων της Δ.Σ.Σ. με το κεκτημένο της Ε.Ε. και τα σχετικά πρότυπα. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που αποκτούν το

καθεστώς της υποψήφιας χώρας εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα να επωφελούνται από τη δέσμευση με την Ε.Ε. μέσω του πλαισίου Δ.Σ.Σ., ενώ παράλληλα συμμετέχουν στη διαδικασία προσχώρησης.

Τα Δυτικά Βαλκάνια στο σταυροδρόμι Ανατολής – Δύσης διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερο γεωπολιτικό ρόλο. Τα Δυτικά Βαλκάνια προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των σημαντικότερων διεθνών δρώντων όπως η Ε.Ε., οι Η.Π.Α., η Ρωσία και η Τουρκία. Η διεύρυνση της Ε.Ε. στα Δ.Β. σημαίνει γεωπολιτικά οφέλη, όσον αφορά την ασφάλεια αλλά και την σταθερότητα (*Vachudova, 2019*). Όσον αφορά την ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην Ε.Ε., προχωρούν με αργούς ρυθμούς από ότι αναμενόταν, ενώ η Ε.Ε. αντιμετωπίζει προκλήσεις, όπως η κρίση της ευρωζώνης, οι μεταναστευτικές ροές καθώς και το Brexit (*Hänsel & Feyeraabend, 2018*).

Τα Δυτικά Βαλκάνια προσπάθησαν από νωρίς να προσελκύσουν Άμεσες Ξένες Επενδύσεις για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και την οικονομική τους ένταξη, σύμφωνα με τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης (*Füle, 2013*). Τα Βαλκάνια ως χώρα υποδοχής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων έχουν ως αποτέλεσμα να αναπτυχθούν επενδύσεις και αποταμιεύσεις, ενώ έχουν οφέλη από τη μεταφορά τεχνολογίας, τη διαχείριση γνώσης, την επιχειρηματική κουλτούρα και φυσικά την πρόσβαση στις ξένες αγορές (*Dabour, 2000*). Από το 2000 παρατηρήθηκε μια αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, αλλά υποχώρησε λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Μερικά από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα των ξένων επενδυτών για τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν η ευελιξία στις πολιτικές απασχόλησης, το χαμηλό κόστος του εργατικού δυναμικού, η ευνοϊκή φορολογία καθώς και οι προοπτικές ένταξης στην Ε.Ε. (*Sanfey & Milatovic, 2018*). Έπειτα από την παγκόσμια κρίση και την κρίση της Ευρωζώνης, τα Δυτικά Βαλκάνια αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά και ανταγωνιστικά ζητήματα (*Fullani & Tanku, 2013*). Με αυτή τη συνθήκη, τα Δυτικά Βαλκάνια δεν είναι σε θέση να θεωρηθούν ανταγωνιστικές οικονομίες της αγοράς και να μπορούν να διατηρούν ικανοποιητικά αποθέματα εισερχόμενων Α.Ξ.Ε., σε σύγκριση με την ΕΕ-28 και την Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (Κ.Α.Κ.). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2018 κατέληξε ότι λόγω της ανωτέρω κατάστασης, τα Δυτικά Βαλκάνια θα πρέπει να αυξήσουν τις επενδύσεις και την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, που θα τις βοηθήσουν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Τα Δυτικά Βαλκάνια καθυστέρησαν τις μεταρρυθμίσεις, παρόλα αυτά η Ε.Ε. δημοσιοποίησε το 2015 «Τη

νέα στρατηγική διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής», μέσω της οποίας εξασφάλισε το ευρωπαϊκό μέλλον όλων των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων. Το 2018, η Ε.Ε. έδωσε ανάσπνοή με την ανανέωση της διαδικασίας διεύρυνσης, ισχυροποιώντας όλο αυτό για το 2025, δίνοντας την ευκαιρία σε δύο από τις πιο δυνατές υποψήφιες χώρες των Δ.Β., την Σερβία και το Μαυροβούνιο (*Dabrowski & Muachenkova, 2018*). Οι οικονομίες αυτών των δύο χωρών διακρίνονται για τις επιδόσεις τους. Πιο συγκεκριμένα, η Σερβία είναι ο μεγαλύτερος αποδέκτης των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, αλλά και το Μαυροβούνιο έχει μεγάλη άνοδο στο κατά κεφαλήν απόθεμα των εισερχόμενων Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους, που εμποδίζει τη διεύρυνση τους στην Ε.Ε., είναι τα χαμηλά ποσοστά οικονομικής μεγέθυνσης. Την τελευταία δεκαετία, οι εισερχόμενες Α.Ξ.Ε. έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη και ένταξή τους στην Ε.Ε. Τα Δυτικά Βαλκάνια θα πρέπει αντιμετωπίσουν όλες αυτές τις προκλήσεις έτσι, ώστε να αποκτήσουν βιώσιμα συγκριτικά πλεονεκτήματα, που θα συμβάλλουν σημαντικά στην ενίσχυση της θέσης τους στην τόσο ανταγωνιστική αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (*Μαραγκός, Τριάρχη, Ανθρακίδης, Νεστορούδη, 2019*).

2.3 Η Ευρωπαϊκή κρίση δημιουργεί οικονομικά προβλήματα στα Βαλκάνια

Η κρίση χρέους της Ε.Ε. προκάλεσε οικονομικά προβλήματα στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και η εξάρτησή τους απ' αυτήν δεν τους αφήνει περιθώρια βελτίωσης στο άμεσο μέλλον.

Λίγο πριν ξεσπάσει η κρίση χρέους στην Ε.Ε. η δραστηριότητα των ελληνικών τραπεζών στα Βαλκάνια ήταν έντονη, λαμβάνοντας υπόψη ότι κατείχε 1.900 υποκαταστήματα στα οποία εργαζόνταν 23.000 εργαζόμενοι. Έχοντας το 15% του βασικού κεφαλαίου των τραπεζών στα Βαλκάνια, οι ελληνικές τράπεζες έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην αγορά. Σύμφωνα με τον καθηγητή Φραντς Λόταρ Άλτμαν του τμήματος Ευρωπαϊκών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Βουκουρεστίου, πέντε χρόνια αργότερα η κατάσταση άλλαξε. Στο περιθώριο της διάσκεψης που διοργανώθηκε στο Βερολίνο από την Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Ευρώπης και το ίδρυμα

Friedrich - Ebert, αναφέρεται ότι τα υποκαταστήματα δούλευαν φυσιολογικά στις Βαλκανικές χώρες και αυτό αφορούσε και την Ελλάδα. Λόγω έλλειψης ρευστότητας στην Ελλάδα, οι τράπεζες απέσυραν κεφάλαια με αποτέλεσμα να διογκωθεί η έλλειψη δανεισμού στις χώρες των Βαλκανίων (*Άρθρο «Η ευρωκρίση συμπαρασύρει τα Βαλκάνια»*, dw.com/el).

Οι χώρες των Βαλκανίων σήμερα αντιμετωπίζουν την κρίση χρέους της Ε.Ε. Υπάρχει στενός δεσμός μεταξύ των Βαλκανικών χωρών και της Ε.Ε. Ένα ποσοστό 60% των συναλλαγών που πραγματοποιείται από τις Βαλκανικές χώρες συσχετίζεται με την Ε.Ε. Κάποιοι λόγοι επηρέασαν στην ανάπτυξη των Βαλκανικών χωρών, όπως η μείωση των εξαγωγών, η μείωση των ξένων επενδύσεων προς τις χώρες αυτές καθώς και τα εμπόδια κεφαλαίων από τους μετανάστες προς τις πατρίδες τους. Οι επιπτώσεις ήταν η άνοδος της ανεργίας, η αύξηση της φτώχειας καθώς και η μετανάστευση των πολιτών.

Στις μέρες μας, η Ευρωπαϊκή κρίση έχει συμπαρασύρει τις χώρες αυτές σύμφωνα με την Μίλιτσα Ντέλεβιτς, η οποία είναι αναπληρώτρια γενική γραμματέας της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη. Η κρίση δυστυχώς έχει δημιουργήσει προβλήματα στη διαδικασία διεύρυνσης και οι χώρες της Ε.Ε. είναι απασχολημένες με το πως θα αντιμετωπιστεί η κατάσταση (*Άρθρο «Η ευρωπαϊκή κρίση συμπαρασύρει τα Βαλκάνια»*, naftemporiki.gr).

Οι χώρες αυτές μπορούν να εκμεταλλευτούν την κρίση και να προχωρήσουν σε αλλαγές διάρθρωσης σε ιδιωτικοποιήσεις και στην πάταξη της γραφειοκρατίας.

2.4 Ο Ρόλος των ελληνικών επιχειρήσεων στις Βαλκανικές χώρες

Η πτώση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) το 1989 προκάλεσε μια αποσταθεροποίηση και κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στα βαλκανικά κράτη, ενώ δημιούργησε οφέλη για την επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου στα κράτη αυτά. Από την δεκαετία του 1990 καθώς μέχρι και σήμερα, οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν διεισδύσει στα Βαλκάνια.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις στη Βόρεια Ελλάδα ξεκινούν τις διεισδύσεις στις χώρες των Βαλκανίων. Ακολουθούν συνεργασίες, εξαγορές και συγχωνεύσεις στην περιοχή των Βαλκανίων από ελληνικές επιχειρήσεις, ώστε να πρωταγωνιστήσουν στις χώρες αυτές. Σε αυτό συνετέλεσε το πακέτο Ντελέρ που εισήλθε στον ελλαδικό χώρο και αύξησε σημαντικά τα οικονομικά διαθέσιμα των ελληνικών επιχειρήσεων που ήταν βοηθητικά πακέτα για ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, ιδρύονται νέες μονάδες και ολοκληρώνονται εξαγορές των εγχώριων μονάδων.

Η Ελλάδα συμμετείχε σε όλες τις διεθνείς πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν στην περιοχή, μετά τον πόλεμο. Σχεδίασε από το 1999 το Ελληνικό Σχέδιο για την οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), το οποίο πήρε σάρκα και οστά το 2002. Ανέλαβε χρηματοδοτήσεις, επενδύσεις και δράσεις στις εξής χώρες: την Αλβανία, τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, τη Μακεδονία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

Πραγματοποιήθηκαν ιδιωτικοποιήσεις από τη δεκαετία του 1990, σε συνάρτηση με τους χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές για τις εταιρείες, τους χαμηλούς μισθούς και τη λεγόμενη υποτίμηση της εργασίας, που αποτέλεσε σημαντικό λόγο για τις ελληνικές επιχειρήσεις που επιθυμούσαν να πραγματοποιήσουν επενδύσεις στην ευρύτερη περιοχή. Η εμπορική συμφωνία CEFTA (Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Κεντρικής Ευρώπης) το 2006 θεωρήθηκε επωφελής για επιχειρήσεις που είχαν παραγωγικές μονάδες και αυτές που έκαναν εξαγωγές απαλλάσσοντάς τες από τους δασμούς.

Στα Δυτικά Βαλκάνια, το ελληνικό κράτος αποτελεί το κυριότερο ξένο επενδυτή, ενώ οι συνολικές επενδύσεις προσεγγίζουν τα 900 εκατ. έως 1 δις ευρώ. Οι επενδύσεις έχουν να κάνουν με τους εξής τομείς: τρόφιμα – αναψυκτικά (όπως είδη αρτοποιίας, παγωτά, οινοπνευματώδη ποτά και μη), ενέργεια – πετρέλαιο, βιομηχανία τσιμέντου,

ορυχεία, μάρμαρα, τράπεζες, καπνοβιομηχανία, έτοιμο ένδυμα και αξεσουάρ (π.χ. παραγωγή φασόν) και σύσταση εμπορικών εταιρειών.

Παρουσιάζεται κατά κάποιο τρόπο σαν να είχαν δεχτεί ύφεση στα χρόνια της οικονομικής κρίσης οι ελληνικές επιχειρήσεις, αλλά αυτό είναι φαινομενικό, διότι η κρίση αποτέλεσε πλεονέκτημα για τις εγχώριες επενδύσεις. Είναι γεγονός ότι το ελληνικό κεφάλαιο στις επενδύσεις έχει την πρωτοκαθεδρία ακόμη και μετά το 2010 με τις ελληνικές επιχειρήσεις να αποκομίζουν κέρδη. Στη Ρουμανία δραστηριοποιούνται 6.200 επιχειρήσεις και το κεφάλαιο που έχει επενδυθεί προσεγγίζει το 1,8 δις. Ομοίως, στη Βουλγαρία διατηρούν παρουσία 15.000 επιχειρήσεις (Άρθρο «Η ελληνική οικονομική διείσδυση στα Βαλκάνια | Ακολουθώντας το χρήμα – πιάνεις το νήμα», apatris.info).

2.5 Οι ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια

Η αγορά των Βαλκανικών χωρών παραμένει σημαντική για την επενδυτική παρουσία και τις εξαγωγές των ελληνικών επιχειρήσεων σύμφωνα με τις παρουσιάσεις που πραγματοποιήθηκαν από το γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών Υποθέσεων στη Θεσσαλονίκη των ελληνικών πρεσβειών της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας, της Αλβανίας, της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και των Σκοπίων.

Πραγματοποιήθηκε μια εκδήλωση από τον Οργανισμό Enterprise Greece, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης και με την υποστήριξη του Υπουργείου Εξωτερικών, που τέθηκε το θέμα ότι υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την υλοποίηση επενδύσεων και νέων συνεργασιών.

Η Ελλάδα είναι η χώρα με τις μεγαλύτερες επενδύσεις στην Αλβανία τα τελευταία 15 με 20 χρόνια, όπως τόνισε ο σύμβουλος του Ο.Ε.Υ. Α' γραφείου Τυράνων, Σαράντης Μοσχόβης. Το 2018 παρατηρήθηκε αποεπένδυση και από τραπεζικούς κλάδους, αλλά πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις σε κλάδους όπως η γεωργία, η ναυτιλία και ο τουρισμός. Ο Σαράντης Μοσχόβης τόνισε ότι ο Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός (Ε.Λ.Γ.Ο.) - Δήμητρα έχει δηλώσει ενδιαφέρον για την πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων, ενώ στο τομέα της ναυτιλίας οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν

εκδηλώσει ενδιαφέρον για ένα πρόγραμμα τεχνογνωσίας και κατάρτισης από την Παγκόσμια Τράπεζα σε συνεργασία με την κυβέρνηση της Νορβηγίας (*Άρθρο «Πρόσφορο έδαφος για επενδύσεις στις βαλκανικές χώρες», typosthes.gr*).

Για το Α.Ε.Π. ανά τομέα ισχύει ότι για τις υπηρεσίες αντιστοιχεί στο 39,8%, ο πρωτογενής τομέας έχει το 22,9%, το εμπόριο 12,7%, η βιομηχανία έχει το 9% καθώς και οι κατασκευές το 10%. Οι τομείς του τουρισμού, της ενέργειας, της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών αφορούν πεδία για την εκδήλωση ενδιαφερόμενων επενδυτών.

Το 2017, οι εξαγωγές τοποθετήθηκαν στα 80 εκατομμύρια ευρώ στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη. Τα προϊόντα που εξάγονται στην Βοσνία - Ερζεγοβίνη είναι κατά κύριο λόγο προϊόντα αλουμινίου, δομικά υλικά, φρούτα - λαχανικά και πλαστικά. Το βοσνιακό μάρκο έχει ισοτιμία με το ευρώ (1 ευρώ = 2 μάρκα) κάτι που θεωρείται θετικό από ενδιαφερόμενους επενδυτές. Επενδυτικές ευκαιρίες υπάρχουν στους τομείς της ενέργειας, της πληροφορικής, του τουρισμού και των τηλεπικοινωνιών. Πέρα από την πρωτεύουσα του Σεράγεβο, ανάπτυξη παρουσιάζουν πόλεις όπως το Μόστιαρ και η Μπάνια Λούκα.

Η αξία των ελληνικών επιχειρήσεων στη Βουλγαρία διαμορφώνεται στα 2,28 δις ευρώ, όπου οι ελληνικές τράπεζες αντιπροσωπεύουν το 10% του συνολικού ενεργητικού της χώρας. Η βουλγαρική αγορά είναι γνωστή στους Έλληνες επιχειρηματίες και παρουσιάζει σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες. Η Βουλγαρία τοποθετείται στην 5^η θέση ως αγοραστής και στην 11^η θέση ως προμηθευτής. Στον τομέα του Α.Ε.Π., διακρίνονται τα εξής αποτελέσματα: το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι υπηρεσίες, μετέπειτα είναι η βιομηχανία και η γεωργία (*Άρθρο «Στα 2,2 δις. οι ελληνικές άμεσες επενδύσεις στη Βουλγαρία», euro2day.gr*).

Τα Σκόπια είναι ο 3^{ος} εμπορικός εταίρος της Ελλάδας και το συνολικό απόθεμα των ελληνικών επενδύσεων είναι στα 474 εκατ. ευρώ. Η Ελλάδα ως προμηθευτής των Σκοπίων κατέχει την 3^η θέση και ως εξαγωγέας την 5^η.

Το απόθεμα των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία είναι 1,36 δις ευρώ και είναι ενεργές 500 επιχειρήσεις. Η Ρουμανία αποτελεί έναν ελκυστικό προορισμό και η Ελλάδα έχει τις προοπτικές για αύξηση των εξαγωγών σε φρέσκα προϊόντα και

λαχανικά. Στο πρώτο 9μηνο του 2018, επισκέφτηκαν 1,25 εκατ. Ρουμάνοι τη χώρα μας και συγκεκριμένα τη Θάσο, τη Χαλκιδική, την Κατερίνη και τη Λευκάδα.

Στο 1,5 δις εκτινάσσονται οι ελληνικές επενδύσεις στη Σερβία, ενώ οι επιχειρήσεις φτάνουν τις 150. Το 2018 το εμπόριο μεταξύ Σερβίας και Ελλάδας έφτασε το μισό δις. Η Σερβία παρουσιάζει αύξηση στο ρυθμό ανάπτυξης 4,4% και αποτελεί ελκυστικό επενδυτικό προορισμό. Το 2018, οι Α.Ξ.Ε. ήταν στα 3 δις ευρώ το οποίο αντιστοιχεί στο 6,2% του Α.Ε.Π. Παρουσιάζονται ευκαιρίες στους τομείς της γεωργίας, της ενέργειας και ιδιαίτερα στα τρόφιμα και τα ποτά καθώς και τις κατασκευές.

2.6 Ευκαιρίες & κίνδυνοι για τις ελληνικές επιχειρήσεις

Η Ελλάδα διαθέτει εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία προϊόντων και υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό, η εξωστρέφεια και η καινοτομία έχουν σαν αποτέλεσμα την ευημερία και την ανάπτυξη.

Η Αλβανία είναι μια χώρα 3 εκατομμυρίων κατοίκων, το Α.Ε.Π. της αυξάνεται με ρυθμό 3,5% (στα 11,4 δις ευρώ το 2018), οι μισοί κάτοικοι της είναι κάτω από 35 ετών και ο βασικός μισθός κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Επίσης, οι εισαγωγές της χώρας είναι στα 4,24 δις ευρώ και οι εξαγωγές είναι στα 11,4 δις ευρώ. Η εξειδίκευση κινείται σε χαμηλά επίπεδα και αυτό σημαίνει ότι θα διεισδύσουν ελληνικές επιχειρήσεις που στοχεύουν στην εξειδίκευση. Το Α.Ε.Π. στον τομέα των υπηρεσιών κινείται στο 39%, στους τομείς της αλιείας, της γεωργίας και της δασοκομίας στο 22,9%, στο εμπόριο στο 12,7%, στις κατασκευές στο 10% και στη βιομηχανία στο 9%. Όσον αφορά τη φορολογία των επιχειρήσεων, η φορολογία είναι μηδενική μέχρι 40.000 ευρώ, στο 5% από 40.000 ευρώ μέχρι 113.000 ευρώ και 15% για κύκλο εργασιών άνω των 113.000 ευρώ. Για το Φ.Π.Α. ισχύει συντελεστής 20%, ενώ οι εισφορές για φόρο είναι σε συντελεστή 25% (15% για τον εργοδότη και 10% για τους εργαζόμενους). Στις υπηρεσίες υπάρχουν τα εξής πλεονεκτήματα:

- Όσοι Αλβανοί έχουν ζήσει και σπουδάσει στην Ελλάδα, γνωρίζουν αρκετά καλά την γλώσσα, έχουν χαμηλό κόστος εργασίας και παρατηρείται ανάπτυξη στα call centers.

- Η Ελλάδα θεωρείται από πολλούς πρώτη επενδύτρια χώρα τα τελευταία 15-20 χρόνια, αλλά παρατηρείται αποεπένδυση λόγω των μνημονίων από τις τράπεζες Εθνική και Πειραιώς. Παρατηρείται ενδιαφέρον από τις ελληνικές επιχειρήσεις στον τομέα της γεωργίας, του τουρισμού και της ναυτιλίας, ενώ ο ΕΛΓΟ-Δήμητρα, που κύριο αντικείμενο του είναι η ανάπτυξη και η υποστήριξη δράσεων που αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της χώρας, θα εργαστεί στην πιστοποίηση των αγροτικών προϊόντων. Στον τομέα της ναυτιλίας υπάρχει ενδιαφέρον από τις ελληνικές εταιρείες, ώστε να συμμετάσχουν σε ένα πρόγραμμα της Παγκόσμιας Τράπεζας στον κλάδο της τεχνολογίας για τις υποδομές καθώς και στην κατάρτιση των εργαζομένων.
- Οι αδυναμίες της Αλβανικής οικονομίας είναι η διαφθορά, η άτυπη οικονομία, κάποιες πρακτικές αθέμιτου ανταγωνισμού καθώς και η γραφειοκρατία (Μοσχόβης, Γρίμπας, 2020).

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Α.Ε.Π. της χώρας το 2017 ήταν στα 4,585 ευρώ, το Α.Ε.Π. ανέβηκε στο 3,2% το 2018, ενώ το 2019 αυξήθηκε στο 3,4%, η ανεργία ήταν στο 22,7%. Ο πληθωρισμός είναι σε ποσοστό 1,8% και το εξωτερικό χρέος σε ποσοστό επί του Α.Ε.Π. 36,62%, ενώ ο μέσος μηνιαίος μισθός στα 675 ευρώ. Συγκεκριμένα, το 2017 η Ελλάδα εξήγαγε αγαθά αξίας 80 εκατ. ευρώ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, όπου παρατηρείται αύξηση 19% σε σχέση με το 2016, ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν στα 11 εκατ. ευρώ. Το βασικό αγαθό της χώρας για εξαγωγή είναι το αλουμίνιο, ενώ παρουσιάζουν εξαιρετικές προοπτικές οι πλαστικές ύλες, οι ράβδοι από αργίλιο, τα φρούτα και τα λαχανικά, τα αρωματικά έλαια και το βαμβάκι. Επίσης, υπάρχουν προϊόντα που εμφανίζουν προοπτική μεταξύ των χωρών και αυτά είναι τα εξής: οι πρώτες ύλες και τα μεταλλευτικά προϊόντα, η ενέργεια, ο τουρισμός, οι τηλεπικοινωνίες, οι υποδομές μεταφορών, οι κατασκευές, τα δομικά υλικά και ο εξοπλισμός για κατασκευές.

Σημαντικός παράγοντας για τη Βουλγαρία είναι η σήμανση και η πιστοποίηση των προϊόντων, ενώ το καταναλωτικό κοινό το ενδιαφέρει περισσότερο το brand. Πρόκειται για μια αγορά 7 εκατ. κατοίκων που εμφανίζει δύο σημαντικά προβλήματα: α) το δημογραφικό ζήτημα καθώς και β) την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού. Το

Α.Ε.Π. της Βουλγαρίας εμφανίζει αύξηση κατά 3,6% με μία σημαντική αύξηση της κατανάλωσης, έχει αυξημένες εισαγωγές – εξαγωγές, παρατηρείται μία βελτίωση στη χρηματοδότηση, έχει εισροή κοινοτικών πόρων και δημόσιες επενδύσεις. Οι υπηρεσίες αφορούν το 67,7% επί του Α.Ε.Π. Τώρα όσον αφορά την ανεργία, θα λέγαμε ότι είναι σε χαμηλά επίπεδα, δηλαδή βρίσκεται στο 6,2%. Ο πληθωρισμός προσεγγίζει το 2,1% και παρατηρείται ισοσκελισμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Η Βουλγαρία έχει σωστό θεσμικό πλαίσιο που την κάνει να προσελκύει τις επενδύσεις, αλλά παρατηρούνται προβλήματα όπως η διαφθορά, η γραφειοκρατία και διαθέτει μια κορεσμένη αγορά. Το τραπεζικό σύστημα παρουσιάζει μια σταθερότητα και κερδοφορία. Οι ελληνικές τράπεζες αποτελούν το 10% του τραπεζικού ενεργητικού (Μητάκης, 2019). Παρουσιάζονται ευκαιρίες οι οποίες σχετίζονται με τους εξής παράγοντες:

- αναδυόμενη αγορά
- ευνοϊκή γεωγραφική θέση
- σταθερούς αναπτυξιακούς ρυθμούς
- χαμηλό κόστος εργασίας
- χαμηλούς ρυθμούς
- χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές 10% για εταιρίες και 10% για φυσικά πρόσωπα
- παρατηρείται εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων στα 950 εκατομμύρια ευρώ, αλλά παρουσιάζει μείωση την τελευταία τριετία.

Όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις Βουλγαρίας – Ελλάδας, η Βουλγαρία είναι ο 5^{ος} αγοραστής προϊόντων και ο 11^{ος} προμηθευτής. Η Ελλάδα είναι ο 5^{ος} αγοραστής προϊόντων και ο 7^{ος} προμηθευτής. Χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι ότι από το 2017 παρατηρείται αύξηση στις εξαγωγές, μετά από μια τριετία μείωσης. Η Ελλάδα πραγματοποιεί εξαγωγές αγαθών όπως, ορυκτά καύσιμα, βιομηχανικά είδη, τρόφιμα, πρώτες ύλες και χημικά προϊόντα (Άρθρο «15.000 ελληνικές επιχειρήσεις στο «φορολογικό παράδεισο» της Βουλγαρίας», protothema.gr).

Στον τομέα του τουρισμού παρατηρείται αύξηση αφίξεων τουριστών από τη Βουλγαρία και συγκεκριμένα το 2017 1,34 εκατ. Βούλγαροι επισκέφτηκαν την

Ελλάδα, ποσό που είναι ρεκόρ. Έχει, επίσης, παρατηρηθεί ότι οι Βούλγαροι έχουν αποκτήσει εξοχικές κατοικίες στην Ελλάδα. Στις διμερείς σχέσεις παρατηρείται ότι αναπτύσσονται οι κλάδοι του τουρισμού, των βιολογικών προϊόντων, των ποτών και των φαρμακευτικών προϊόντων.

Το Α.Ε.Π. των Σκοπίων ανέρχεται στα 10 δις ευρώ και έχει ρυθμό ανάπτυξης 2,5% έως 2,8%. Το κατά κεφαλήν είναι 4,538 ευρώ, ενώ η ανεργία το 3^ο τρίμηνο του 2018 στο 22,4%, ο κατώτατος μισθός στα 200 ευρώ, ενώ ο μέσος καθαρός είναι στα 400 ευρώ και το δημόσιο χρέος στα 4,79 δις.

Όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας - Σκοπίων, οι ελληνικές εξαγωγές είναι στα 546,1 εκατ. ευρώ και οι εισαγωγές στα 180 εκατ. ευρώ. Τα σημαντικότερα είδη που εξάγει η Ελλάδα στα Σκόπια είναι τα πετρελαιοειδή, ο σίδηρος - χάλυβας, τα κλωστοϋφαντουργικά, οι πλαστικές ύλες και τα μηχανήματα. Οι ελληνικές εισαγωγές αφορούν κατά κύριο λόγο τα εξής προϊόντα, σίδηρο και χάλυβα, καπνά και ενδύματα. Για το εμπορικό ισοζύγιο μπορούμε να πούμε ότι είναι πλεονασματικό, δηλαδή στα 366,1 εκατ. ευρώ το 2017. Το απόθεμα των Α.Ξ.Ε. ήταν στα 473,9 εκατ. ευρώ το 2017.

Τα Σκόπια παρουσιάζουν κατά κύριο λόγο νεαρές ηλικιακές ομάδες, ενώ έχουν χαμηλή παραγωγική βάση και παρατηρείται αύξηση της ζήτησης για εισαγόμενα αγαθά. Υπάρχουν αρκετά κανάλια διανομής και δεν παρατηρούνται καθυστερήσεις στην αγορά, διότι δεν υπάρχει γραφειοκρατία.

Οι πιο σημαντικές αδυναμίες έχουν να κάνουν με την άτυπη οικονομία, απουσιάζουν οργανωτικές και θεσμικές δομές, χαμηλή απόδοση της διοίκησης και της δικαιοσύνης, παρατηρείται χαμηλή πρόσβαση σε χρηματοδότηση και έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού λόγω της μετανάστευσης. Υπάρχει βελτίωση στο επιχειρηματικό κλίμα σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια.

Το Α.Ε.Π. της Ρουμανίας έχει αναπτυχθεί με ένα ρυθμό του 3,6% - 3,8%, η ανεργία είναι στο 4,3% και έχει την τάση να μειωθεί στο 4,1% το 2020. Το δημόσιο χρέος βρίσκεται στο 35-36%, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έχει αρνητικό πρόσημο στο 4,2%. Η οικονομία στηρίζεται στη βαριά βιομηχανία, όπως αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική, σιδηρουργία, ναυπηγεία, παραγωγή αλουμίνιο, παραγωγή οπτικών ινών, καλωδίων, χημική βιομηχανία, γεωργία, κτηνοτροφία και ενέργεια. Οι επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί είναι στο ποσό των 76,15 δις ευρώ και οι

εισροές στο 10μηνο να είναι 4,56 δις ευρώ. Όσον αφορά τη φορολογία των επιχειρήσεων είναι στο 16%, το εισόδημα των εργαζομένων είναι στο 10%, 19% το ΦΠΑ και 9% στα τρόφιμα. Οι ασφαλιστικές εισφορές στο 37,25% (2% για την επιχείρηση και 35% για τον εργαζόμενο). Για το μέσο μηνιαίο μισθό έχουμε να πούμε ότι είναι 523 ευρώ μεικτά και το εμπορικό ισοζύγιο έχει αρνητικό πρόσημο στα 13,4 δις ευρώ.

Όσον αφορά τις εισαγωγές της Ρουμανίας είναι στα 895,02 εκατ. ευρώ το 2017 και παρατηρείται αύξηση του 17,6%. Στις εξαγωγές η Ρουμανία είναι στην 20^η θέση και συγκεκριμένα στα 880,79 εκατ. ευρώ και παρατηρείται αύξηση του 11,06%. Τα σημαντικότερα αγαθά της Ρουμανίας σε εξαγωγές είναι τα σύρματα από χαλκό, τα παιχνίδια, τα εσπεριδοειδή και τα λιπάσματα. Η Ελλάδα έχει επενδύσει στη Ρουμανία 1,359 δις ευρώ.

Οι πιο βασικές δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στη Ρουμανία αφορά τους κλάδους των υπηρεσιών, της βιομηχανίας καθώς και των τροφίμων. Στον τουρισμό η Ρουμανία κατέχει σημαντική θέση καθώς 1,3 εκατ. Ρουμάνοι επισκέφτηκαν την Ελλάδα το 2017, ενώ στο 9μηνο του 2018 την επισκέφτηκαν 1,25 εκατ. Ρουμάνοι. Οι κυριότεροι προορισμοί που φαίνεται να επιλέγουν είναι η Χαλκιδική, η Θάσος και η Κατερίνη.

Η Σερβία είναι μια χώρα 7,5 εκατομμύρια κατοίκων και έχει σαν στόχο την ένταξή της στην Ε.Ε. το 2025. Το Α.Ε.Π. της βρίσκεται σε 36,3 δις ευρώ και ρυθμό ανάπτυξης 4,4%, η ανεργία είναι στο 12,7% και ο πληθωρισμός στο 2%. Παρατηρείται πλεόνασμα στον προϋπολογισμό 1,1% επί του Α.Ε.Π. και το δημόσιο χρέος στο 56,2% με μια τάση μείωσης (το κατά κεφαλήν εισόδημα υπολογίζεται στις 6.000 ευρώ), οι Α.Ξ.Ε. είναι στο 3 δις ευρώ (6,2% του Α.Ε.Π.) το εμπόριο προς το εξωτερικό είναι στο 10% του Α.Ε.Π. (ο όγκος στο 38,2 δις ευρώ, εισαγωγές 21,9 δις ευρώ και οι εξαγωγές 16,3 δις ευρώ). Όσον αφορά το εμπορικό έλλειμμα είναι σε 5,6 δις ευρώ (28,74%).

Η χώρα έχει και δυνατά σημεία, όπως η ευρωπαϊκή προοπτική, δηλαδή να ενταχθεί στην Ε.Ε., είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο η εξειδίκευση του προσωπικού, υπάρχει ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς, χαμηλός κίνδυνος συναλλαγών, χαμηλοί μισθοί και ένα ευνοϊκό επενδυτικό πλαίσιο. Υπάρχουν και αδυναμίες όπως η γραφειοκρατία και υψηλή παραοικονομία (35%). Πολλές φορές παρουσιάζονται μεταβολές στη

νομοθεσία και απουσιάζουν οι διευκρινιστικές διατάξεις, υπάρχουν ασάφειες και παραλείψεις κατά την εφαρμογή των νόμων και παρατηρείται μια αργή εφαρμογή των νόμων σύμφωνα με την κοινοτικό δίκαιο.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν πραγματοποιήσει 1,5 δις ευρώ επενδύσεις. Στη χώρα της Σερβίας δραστηριοποιούνται 150 εταιρίες στους τομείς των κατασκευών, της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, στο λιανικό εμπόριο, στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, στις τηλεπικοινωνίες, στην πληροφορική και στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις.

Όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας- Σερβίας το 2018, έφτασε τα 500 εκατ. ευρώ. Οι εξαγωγές προς τον ελλαδικό χώρο έφτασαν σε 178 εκατ. ευρώ (10%) και οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την Σερβία στις 306 εκατ. ευρώ (7%). Αυτό σημαίνει ότι το εμπορικό πλεόνασμα έφτασε για την Ελλάδα στα 127 εκατ. ευρώ, με μια αύξηση του 2,3%. Τα βασικά είδη που εξάγονται στη Σερβία είναι βιομηχανικά είδη, τρόφιμα, χημικά αγαθά, μηχανολογικός εξοπλισμός, ορυκτά καύσιμα και λιπαντικά. Από την άλλη, η Σερβία εξάγει τα εξής: βιομηχανικά είδη, τρόφιμα, χημικά αγαθά, μηχανολογικός εξοπλισμός, χαρτί, προϊόντα χαλκού και μέλι.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει προβλήματα κατά την δραστηριότητα της στη Σερβία με την γραφειοκρατία, καθώς παρατηρούνται καθυστερήσεις στην έκδοση αδειών. Επίσης, οι Σέρβοι παραπλανούν τους καταναλωτές στα είδη συσκευασίας όπως για παράδειγμα στα γαλακτοκομικά.

Η Σερβία δραστηριοποιείται στους τομείς της ενέργειας και στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Α.Π.Ε), στη γεωργία, στα χημικά, στα λιπάσματα, στα αρδευτικά συστήματα καθώς και στα μεταλλεύματα.

Οι εξαγωγές προς τη Σερβία αφορούν το ελαιόλαδο και τις ελιές, τα βότανα και μπαχαρικά, τα αγαθά αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής, τα φυσικά καλλυντικά, τα φρούτα και λαχανικά, τα ψάρια, τα κατασκευαστικά και δομικά υλικά, τα φαρμακευτικά, τα προϊόντα τεχνολογίας, τα ηλεκτρολογικά, τον επαγγελματικό και ιατρικό εξοπλισμό.

3. Η αγορά της Βουλγαρίας

Η Βουλγαρία θεωρείται σήμερα ως μια βιομηχανική οικονομία, η οποία κατά τη δεκαετία του 2000 αναπτύχθηκε με ταχύτατους ρυθμούς. Η βουλγαρική οικονομία αντιμετώπισε σοβαρότατα προβλήματα κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1990, μετά την κατάρρευση της Comecon, με την οποία η Βουλγαρία είχε υψηλή αλληλεξάρτηση, φτάνοντας το 1996 σε πληθωρισμό 311% και ως επακόλουθο την κατάρρευση του νομίσματός της. Το 1997, η νέα κυβέρνηση μεταρρυθμίσεων με τη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας μπόρεσε να σταθεροποιήσει την οικονομία της καθώς και να προσελκύσει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις. Το 2004, όπου και ανακοινώθηκε η μελλοντική είσοδος της χώρας στην Ε.Ε., η εισροή Α.Ξ.Ε. πολλαπλασιάστηκε, ενώ τελικά από την είσοδό της το 2007 και έπειτα έφτασε στο ανώτερο επίπεδο (Γιακούλας, 2015).

Η Βουλγαρία κατέχει την πέμπτη θέση στην κατάταξη των ελληνικών αγορών, απορροφώντας ένα 4,7% το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών, το οποίο χαρακτηρίζεται μάλιστα από ευρεία διαφοροποίηση, ενώ το ύψος των ελληνικών άμεσων επενδύσεων 2,2 δισ. ευρώ καταλαμβάνουν, πλέον, την έκτη θέση στο σύνολο των ξένων επενδύσεων στη χώρα, καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα οικονομικής δραστηριότητας.

Κατά τα τελευταία χρόνια, η χώρα της Βουλγαρίας αποδείχθηκε να είναι ένας ιδιαίτερος δημοφιλής προορισμός για τη λειτουργία των επιχειρήσεων των τοπικών επιχειρηματιών, αλλά και των ξένων επενδυτών και πολυεθνικών στη χώρα. Εκεί, οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν επενδύσει πάνω από 3 δισ. ευρώ τα τελευταία 20 χρόνια και απασχολούν περισσότερους από 37 χιλιάδες εργαζομένους.

3.1 Οι Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Διακρίνονται τρεις βασικές περίοδοι στην εξέλιξη των Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία. Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από το 1991, με την αρχή της κοινωνικοοικονομικής μεταρρύθμισης της χώρας, μέχρι και την χρηματοοικονομική κρίση του 1997. Ο ρυθμός της οικονομικής μεγέθυνσης επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από το ρυθμό μεταβολής της βιομηχανικής παραγωγής, ο οποίος ήταν έντονα αρνητικός κατά την περίοδο 1994-1993 (*Πετράκος, 2000*). Παρόλο που η κυβέρνηση έκανε κάποιες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες προκειμένου να προσελκύσει ξανά κεφάλαια, απέτυχε και η εισροή Α.Ξ.Ε. έμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Η διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων, που υπήρξε βασικός παράγοντας έλξης Α.Ξ.Ε. στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Κ.Α.Ε.), ήταν εξαιρετικά αργή, γεγονός που οφείλεται μεταξύ άλλων στην αναποτελεσματικότητα αλλά και τον κακό συντονισμό των θεσμικών οργάνων, στα οποία ανατέθηκε η διαδικασία.

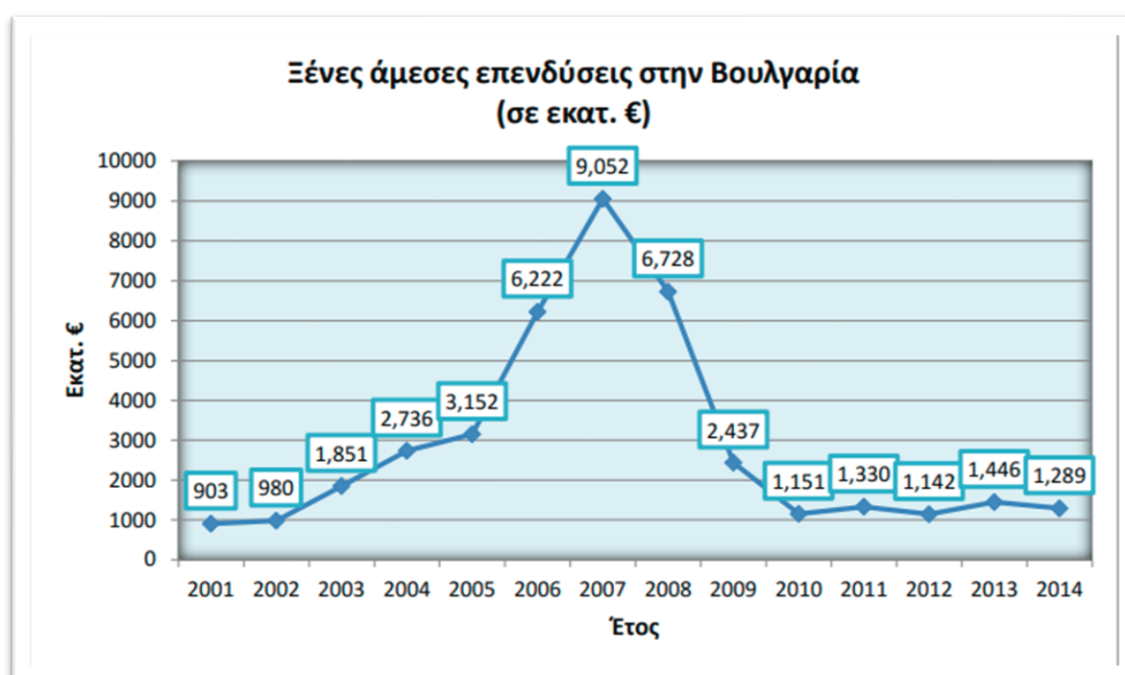
Η δεύτερη περίοδος ξεκινά ουσιαστικά από τις μεταρρυθμίσεις που επακολούθησαν μετά την οικονομική κατάρρευση της χώρας το 1997, που προέκυψε και νέα κυβέρνηση, η οποία προσπάθησε να προσελκύσει ξένες επενδύσεις. Ορισμένες από τις βασικές μεταρρυθμίσεις τις οποίες υιοθέτησε η βουλγαρική κυβέρνηση ήταν η ίδρυση ενός “currency board”, η δημιουργία ενός προγράμματος που σκοπό είχε την εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος όπως και η ψήφιση μίας νέας νομοθετικής πράξης με στόχο την προσέλκυση νέων επενδύσεων (*Petranov, 2003*). Η επιτάχυνση της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων, η εισαγωγή ενός κρατικού νομίσματος και η ίδρυση της Κεντρικής Τράπεζας της Βουλγαρίας (καθ’ όσον το νομισματικό συμβούλιο λειτουργεί από την 1^η Ιουλίου του 1997) ήταν τα βασικά στοιχεία του νέου προγράμματος. Έπρεπε, επίσης, να εξαλειφθούν μείζονα προβλήματα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος που κυριαρχούσαν, όπως οι υψηλοί φόροι, ο πληθωρισμός, η διαφθορά, το έγκλημα, η μαφία, η οικονομική αστάθεια, η έλλειψη υποδομών, η μη ύπαρξη κράτους δικαίου και η γραφειοκρατία. Βασικές συνεισφορές του νέου νομοθετικού πλαισίου ήταν η μη διάκριση ανάμεσα σε εγχώριους και αλλοδαπούς επενδυτές καθώς και η διασφάλιση και προστασία της ξένης ιδιοκτησίας. Επιπλέον, η κυβέρνηση επιχείρησε να δώσει φορολογικά κίνητρα στους επενδυτές, αν και με πολλούς περιορισμούς (*Gertchev, 2006*).

Η τρίτη περίοδος ξεκινά από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 (περίπου 2002-2003), όπου ενόψει της επικείμενης εισόδου της χώρας στην Ε.Ε., οι εισροές εκτινάχθηκαν. Η Βουλγαρία εξελίχθηκε σε μία από τις μεγαλύτερες χώρες – δέκτες Α.Ξ.Ε. στην περιοχή της Ν.Α. Ευρώπης, ενώ η αύξηση των επενδύσεων κατά τη δεκαετία του 2000 υπήρξε συνεχής. Το απόθεμά της σε Α.Ξ.Ε. άρχισε να παίρνει σημαντικές διαστάσεις μετά το 2000, όπου το απόθεμα ήταν ήδη 2.703,69 εκ. \$. Το 2012 έφτασε το υπέρογκο ποσό των 49.870,63 εκ. \$.

Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Βουλγαρίας εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στον πρωτογενή τομέα αλλά και σε βιομηχανίες εντάσεως εργασίας, όπως τρόφιμα, ποτά, καπνός, υφάσματα, ρουχισμός, δέρματα, κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και χημικά (*Totev, 2005*). Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη χώρα έχουν ως στόχο την παραγωγή και διάθεση προϊόντων στην εγχώρια αγορά καθώς και την εξαγωγή τους στο εξωτερικό (*Γιακούλας, 2015*).

3.2 Ιστορικά στοιχεία επενδύσεων στη Βουλγαρία

Το 2014 οι εισροές επενδυτικών κεφαλαίων και σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Βουλγαρίας ανήλθαν στα 1.289 εκατομμύρια ευρώ, που αντιστοιχεί σε 3% του Α.Ε.Π. και δέχτηκαν μείωση κατά 10.9% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Το γεγονός της στασιμότητας των εισροών των κεφαλαίων την τελευταία πενταετία δεν ευνοούσε την οικονομία της Βουλγαρίας και αυτό προβλημάτιζε την κυβέρνησή της.

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Διάγραμμα 3.1: Α.Ξ.Ε. Βουλγαρίας από το 2001 έως το 2014

Την περίοδο 2002 – 2007 παρατηρήθηκε ότι οι εισροές είχαν άνοδο, αλλά την τριετία της κρίσης η Βουλγαρία δέχτηκε κεφάλαια 22 δις από το εξωτερικό. Προς τα τέλη του 2014 οι επενδύσεις στη Βουλγαρία άγγιζαν ένα ποσό γύρω στα 38,3 δις. Πολλές από τις χώρες της Ε.Ε. είχαν συμμετοχή κατά 80% στις επενδύσεις καθώς και 1.166 εκατ. στις Α.Ξ.Ε. του 2014. Οι χώρες που συμμετείχαν με κεφάλαια στη

Βουλγαρία ήταν η Ολλανδία με 6,2 δις ευρώ, η Αυστρία με 5,9 δις ευρώ, η Ελλάδα με 2,5 δις ευρώ καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο με 2,4 δις ευρώ. Δηλαδή συμμετείχαν με ποσοστό 44% με κεφάλαια στη χώρα. Όμως προς τα τέλη μιας πενταετίας, παρατηρείται αποεπένδυση από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Γερμανία, την Αυστρία και την Ελλάδα. Από την άλλη αύξηση εισροών παρατηρήθηκε από το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία, τη Ρωσία καθώς και την Ελβετία. Θα πρέπει να σημειωθεί, επίσης, ότι το μεγαλύτερο μέρος των Α.Ξ.Ε. Λουξεμβούργου και Ολλανδίας προέρχονται από ξένες εταιρείες νόμιμα εγκατεστημένες στις χώρες αυτές, κυρίως για φορολογικούς σκοπούς, με χαρακτηριστική περίπτωση της LUKOIL PETROL, μεγαλύτερου επενδυτή στην Βουλγαρία.

Πίνακας 3.1: Μεγαλύτεροι επενδυτές στη Βουλγαρία (τα ποσά των επενδύσεων αφορούν σε stocks – outstanding amount, εκατ. ευρώ)

ΧΩΡΕΣ	2012	2013	2014	Συμμετοχή%
Ολλανδία	7.165,5	5.596,6	6.202,2	16,18
Αυστρία	5.534,6	5.627,9	5.910,4	15,42
Ελλάδα	2.756,6	2.578,9	2.490,1	6,50
Μ. Βρετανία	2.188,0	2.231,1	2.408,1	6,28
Κύπρος	2.057,4	2.076,8	2.070,8	5,40
Ρωσία	1.741,3	1.758,5	1.883,9	4,92
Γερμανία	1.758,6	1.804,6	1.769,6	4,61
Λουξεμβούργο	1.363,3	1.527,7	1.496,9	3,91
Ελβετία	1.173,5	1.256,8	1.345,2	3,51
Γαλλία	965,9	1.197,4	1.107,4	2,89
Σύνολο	37.441,0	37.122,4	38.332,2	100,0

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Ο κύριος όγκος των Α.Ξ.Ε. προέρχεται από εταιρικές συμμετοχές (equity capital) και σε μικρότερο βαθμό από επανεπενδύσεις κερδών. Όσον αφορά τα κεφάλαια εταιρικών συμμετοχών θα λέγαμε ότι η συμμετοχή των ιδιωτικοποιήσεων ήταν μηδενική καθώς καμία αποκρατικοποίηση δεν έλαβε χώρα την περίοδο από 2012 - 2014. Το πρώτο εξάμηνο του 2014 θα λέγαμε ότι τα έσοδα από τις υπηρεσίες Ιδιωτικοποιήσεων ήταν στο ποσό των 1,2 εκατ. ευρώ. Το 2014 πραγματοποιήθηκαν οι απαραίτητες διαδικασίες, ώστε να ιδιωτικοποιηθεί το 50,5% του μετοχικού κεφαλαίου του χρηματιστηρίου της Σόφιας, αλλά δεν ολοκληρώθηκαν. Το 2015 βγήκε ανακοίνωση ότι η κυβέρνηση της Βουλγαρίας θα πουλούσε το 49,63% των μετοχών σε ιδιώτες το Εκθεσιακό Οργανισμό Φιλιππούπολης. Επίσης, συζητείται η ιδιωτικοποίηση των Βουλγαρικών Σιδηροδρόμων.

Η αγορά ακινήτων, ο χρηματοπιστωτικός και οι κατασκευές σε πλήρη άνθηση μέχρι την χρηματοπιστωτική κρίση, δέχτηκαν υποχώρηση από το 2008 - 2011. Το 2012 την πρώτη θέση στις Α.Ξ.Ε. είχε ο κλάδος της ενέργειας, το 2013 κατείχε η μεταποίηση, το 2014 η αγορά των ακινήτων και εμφάνισαν θετικό πρόσημο μετά από μια πενταετία. Όσον αφορά τον κλάδο των τηλεπικοινωνιών, θα λέγαμε ότι παρατηρείται έντονη κινητικότητα μεταξύ το 2011-2015, όπου υπάρχει δραστηριότητα στο χώρο της αυστριακής κινητής τηλεφωνίας με την M-Tel (την περίοδο αυτή εξαγόρασε τους τηλεπικοινωνιακούς παρόχους όπως την Megalan Network, Spectrum Net καθώς και Blizoo), κάποιες ιδιοκτησιακές αλλαγές της εταιρείας Vivacom (είναι η Τρίτη σε αριθμό συνδρομητών) και η πώληση της Globul, δεύτερη σε αριθμό συνδρομητών στη Βουλγαρία και του δικτύου καταστημάτων ΓΕΡΜΑΝΟΣ στη χώρα από τον ΟΤΕ, όπου μεταπήδησε στη νορβηγική TELENOR.

Το 2014 οι επενδύσεις στο χρηματοπιστωτικό κλάδο παρέμειναν σε θετικό πρόσημο, παρά την κρίση στον τομέα των τραπεζών. Αντίθετα, οι κλάδοι όπως της μεταποίησης, οι μεταφορές, το χονδρεμπόριο και τα ορυχεία, παραμένουν εξασθενημένοι.

Πίνακας 3.2: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις κατά τομέα (αξία εκατ. ευρώ)

ΤΟΜΕΑΣ	2011	2012	2013	2014
Ενέργεια	450,7	737,1	349,5	113,1

Χονδρεμπόριο, λιανικό εμπόριο, επισκευές	38,1	262,8	104,6	66,7
Κατασκευές	-90,5	254,8	25,3	76,5
Μεταφορές, επικοινωνίες	203,1	-363,6	218,5	55,6
Λοιπές μη κατηγοριοποιημένες	-8,9	6,5	180,6	114,2
Ξενοδοχεία – Εστιατόρια	141,2	65,5	25,8	3,9
Αγορά Ακινήτων	-251,8	-443,3	-210,3	501,0
Ορυχεία	150,4	231,7	301,9	21,6
Γεωργία, δασοκομία	13,5	5,8	-3,9	43,9
Αλιεία	5,6	2,2	0,9	-0,9
Υγεία	-3,6	9,2	-5,5	-0,1
Εκπαίδευση	0,9	0,7	0,6	0,0
Λοιπές κοινωνικές και ατομικές υπηρεσίες	140,8	0,5	84,8	58,1
Μεταποίηση	283,5	529,8	419,7	62,2
Χρηματοπιστωτικός	257,2	-158,1	-46,2	173,2
Σύνολο	1.330,2	1.141,7	1.446,3	1.289,1

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας οι Α.Ξ.Ε. το 2015 ήταν κατά 944,3 εκατ. ευρώ, δηλαδή 2,2% του Α.Ε.Π., ενώ το 2014 ήταν στο ποσό 1.072,4 εκατ. ευρώ, δηλαδή 2,5% του Α.Ε.Π. Οι εισροές διακρίνονται στις εξής: 24,8% εταιρικές συμμετοχές, 63,8% λοιπά κεφάλαια, 11,4% επανεπενδύσεις κερδών.

3.3 Η πορεία των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη αναπτυξιακών στόχων σε μια χώρα και είναι μια ώθηση για το παγκόσμιο εμπόριο. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου πραγματοποιήθηκε μια νέα αρχή της παγκόσμιας οικονομίας της αγοράς, όπου ανοίχτηκαν οι επενδύσεις τους στις αναδυόμενες αγορές. Συγκεκριμένα στη Βουλγαρία παρατηρήθηκε κατά τα έτη 1986 - 1989 αλλά και το 1995 μια κατακόρυφη άνοδος των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από 25 δις δολάρια στα 315 δις δολάρια.

Νωρίτερα από το 1997, η χώρα είχε μια πολιτική αστάθεια ώστε να καταφέρει να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις. Από το 1998 και έπειτα, η χώρα καταφέρνει να αποκτήσει μία πολιτική σταθερότητα που βελτίωσε αντίστοιχα τους κοινωνικούς και οικονομικούς της τομείς. Πραγματοποιήθηκε ιδιωτικοποίηση ύψους 2 δις και ήταν η μοναδική πηγή εσόδων την περίοδο 1994 – 1997. Από το 1997 έως το 2005 οι επενδύσεις σε Άμεσες Ξένες Επενδύσεις έφτασαν τα 11 δις. Οι βασικοί επενδυτές ήταν χώρες όπως η Ελλάδα, η Αυστρία, οι Κάτω Χώρες, το Βέλγιο, η Ιταλία και η Γερμανία.

Οι ερευνητές Iammarino & Pitelis (2000) έδωσαν έμφαση στα επενδυτικά κίνητρα της Βουλγαρίας τα οποία ήταν τα ακόλουθα:

- Η προσδοκώμενη οικονομική ανάπτυξη
- Η γεωγραφική της θέση
- Η είσοδος στην Ευρωπαϊκή αγορά
- Το κόστος εργασίας

Όταν η Βουλγαρία εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2007, αποφεύχθηκαν εμπορικοί φραγμοί και υπογράφηκαν συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών. Το 37% των ξένων επενδυτών στη χώρα πραγματοποίησαν επενδύσεις στις υποδομές της και το 39% εξαιτίας των οικονομικών της πλεονεκτημάτων. Η Βουλγαρία αποτελεί συνδετικό κρίκο με τις γειτονικές χώρες για την εξαγωγή των εγχώριων αγαθών.

Την περίοδο από το 1998 – 2004 οι επενδύσεις επικεντρώθηκαν στον χρηματοπιστωτικό τομέα, στο εμπόριο των νέων επιχειρήσεων καθώς και στον τουρισμό. Από την άλλη, η γεωργία κατατασσόταν στην τελευταία γραμμή της λίστας

λόγω ότι δεν παραχωρούσαν γη στους αλλοδαπούς επενδυτές, κάτι που άρθηκε αργότερα.

Μετά το πέρας των εκλογών του 1997, η κυβέρνηση της Ένωσης Δημοκρατικών Δυνάμεων (UDF) με πρωθυπουργό τον Ivan Kostov, ακολούθησε ένα πρόγραμμα διάρθρωσης με την υποστήριξη των Διεθνών Οργανισμών. Το διαρθρωτικό πρόγραμμα ακολούθησε μια σειρά από καινοτομίες όπως ιδιωτικοποιήσεις, όπως την εισαγωγή ενός κρατικού νομίσματος καθώς και την ίδρυση της Κεντρικής Τράπεζας της Βουλγαρίας (το νομισματικό συμβούλιο λειτουργεί από το 1997) ήταν τα βασικά στοιχεία των μεταρρυθμίσεων. Επίσης, πάρθηκαν σημαντικά μέτρα ώστε να εξαλειφθούν προβλήματα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, όπως οι υψηλοί φόροι, ο πληθωρισμός, η διαφθορά, οι εγκληματικές ενέργειες, η μαφία, η οικονομική αστάθεια, η έλλειψη υποδομών, το γεγονός ότι δεν υπήρχε κράτος δικαίου και η γραφειοκρατία.

Την περίοδο από το 1993 έως και το 2003, υπογράφηκε σύμβαση ιδιωτικοποιήσεων σε ποσοστό 81,01%, με αποτέλεσμα να έρθει σε κορεσμό και η χώρα άρχισε να ψάχνει ξένες επενδύσεις.

Η Βουλγαρία θεωρείται από πολλούς μια καπιταλιστική Ευρωπαϊκή χώρα, όπου οι ιδιώτες έχουν την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής με αποκλειστικό σκοπό το κέρδος. Επιτεύχθηκε μια μακροοικονομική σταθερότητα τα τελευταία χρόνια όπου με ένα συνδυασμό πολιτικών πραγματοποιήθηκε τροποποίηση συναλλαγματικών ισοτιμιών, επιτεύχθηκε μια δημοσιονομική προσέγγιση, καθώς και η σταθερότητα του μισθολογίου.

Σύμφωνα με το γραφείο οικονομικών υποθέσεων της Σόφιας, οι προϋποθέσεις για την ίδρυση εταιρείας είναι:

- 1) Καταχώρηση της εταιρείας στο μητρώο, χωρίς δικαστική απόφαση.
- 2) Αφού καταχωρηθεί στο μητρώο η εταιρεία, λαμβάνει ένα κωδικό, ώστε να συναλλάσσεται με το δημόσιο και δεν απαιτείται κάποια εγγραφή.
- 3) Το κόστος σύστασης είναι 500 ευρώ. Για την ίδρυση εταιρείας Ε.Π.Ε. το κόστος είναι 2 ευρώ, ενώ για την ίδρυση Ανώνυμης Εταιρείας ανέρχεται στα 25.000 ευρώ.

Τα κίνητρα κατατάσσονται ως εξής:

- Να εισέλθουν σε νέες αγορές για τα προϊόντα τους
- Να εδραιωθούν και αποκτήσουν δεσπόζουσα θέση στη νέα αγορά
- Να αποκτήσουν κέρδη άμεσα
- Να μην υφίσταται ο ανταγωνισμός

Για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις επιτεύχθηκε ένα νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο, ένα σταθερό πολιτικό σύστημα, καθώς και ισχυροποίηση ενός ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Στο διαδίκτυο αναγράφεται η εύκολη και άμεση μέθοδος που απαιτείται για να ιδρυθεί μια νέα επιχείρηση.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αυξήθηκαν από την περίοδο του 2002 – 2007, αφού πλέον είχε επιτευχθεί η ένταξη της Βουλγαρίας στην Ε.Ε. Η χώρα από την είσοδο της στην Ε.Ε. και μέτρα ένταξής της προσέλκυσε 22 δις για επενδύσεις. Η ύφεση που ακολούθησε, οδήγησε σε μια κρίση στους τομείς της κτηματαγοράς, τις κατασκευές αλλά και την χρηματαγορά.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας της Βουλγαρίας το 2015, καταγράφηκε μια σταθερή πορεία στις επενδύσεις και εφαρμόστηκε ένα οικονομικό μοντέλο σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Την περίοδο 2013 – 2018 υπήρξαν σημαντικές επενδύσεις από την Ελλάδα, την Αγγλία, τη Γερμανία και την Αυστρία. Ακόμη, παρατηρήθηκε αύξηση επενδύσεων από το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία, τη Ρωσία και την Ελβετία, λόγω της μειωμένης φορολογίας των επιχειρήσεων.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις έφεραν τεχνογνωσία, υψηλότερους μισθούς και αυξημένη παραγωγικότητα σε σχέση με τις εγχώριες επιχειρήσεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η πολιτική ηγεσία να λαμβάνει υπόψη το μακροοικονομικό περιβάλλον, ώστε να αναπτυχθεί η οικονομία της χώρας.

Η Βουλγαρία έχει λάβει τα μέτρα της για να μειώσει την γραφειοκρατία, τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα, με την εφαρμογή στρατηγικών μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση, το δικαστικό σύστημα καθώς και την ανταγωνιστικότητα. Η συνεργασία με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης παίζει καθοριστικό ρόλο λόγω των προοπτικών ανάπτυξης των χωρών της Ευρωζώνης, έπειτα

από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην εγχώρια ζήτηση όσον αφορά τα αγαθά και τις υπηρεσίες, που παρατηρείται τόνωση της εσωτερικής κατανάλωσης και των φορολογικών κινήτρων σε τομείς που η κυβέρνησή επιθυμεί να προσελκύσει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις. Ο πολιτικός σχεδιασμός θα πρέπει να προσελκύσει τις Α.Ξ.Ε. ώστε να αναθερμάνει τις εγχώριες επενδύσεις μέσω ξένων και τοπικών επενδυτών. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της ευρωπαϊκής στατιστικής υπηρεσίας, τονίζεται ότι οι εισερχόμενες ξένες επενδύσεις της χώρας θα διατηρηθούν και θα αυξηθούν σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

3.4 Οι ελληνικές Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Για τις ελληνικές επιχειρήσεις (αρχικά για τις μικρομεσαίες και στη συνέχεια για τις μεγάλες), η Βουλγαρία αποτέλεσε έναν από τους πρώτους επενδυτικούς προορισμούς, δίνοντας δυναμική ώθηση στις εξαγωγές και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της επιχειρηματικότητας. Η Ελλάδα υπήρξε η τρίτη χώρα στην κατάταξη, σε όρους αποθέματος επενδυμένου κεφαλαίου 9,3% επί του συνολικού αποθέματος. Σε κάποιους τομείς όπως ο τραπεζικός, το μερίδιο έφτανε στο 23%.

Η Ελλάδα με τη Βουλγαρία είναι και σημαντικοί εταίροι, αφού το 2008 η Βουλγαρία απορρόφησε το 7,1% των ελληνικών εξαγωγών και κατέλαβε την τρίτη σειρά στην κατάταξη των αγοραστών ελληνικών προϊόντων. Παράλληλα, η Ελλάδα είναι ο πρώτος κατά σειρά πελάτης της Βουλγαρίας, απορροφώντας το 9,9% των εξαγωγών της, ενώ κατέχει την έβδομη θέση μεταξύ των προμηθευτών της.

Οι Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία προέρχονται κατά κύριο λόγο από την Ε.Ε. Οι χώρες οι οποίες είναι οι μεγαλύτεροι επενδυτές στην περιοχή είναι η Αυστρία, η Ολλανδία και η Ελλάδα.

Το απόθεμα των ελληνικών Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία παρέμεινε σχετικά σταθερό το 2001 έως και το 2004, κοντά στο ποσό των 500 εκ. €. Κατά την ίδια περίοδο, ο αριθμός θυγατρικών επιχειρήσεων αυξήθηκε από 51 σε 92. Από το 2005, σημειώθηκε συνεχής αύξηση στο απόθεμα κεφαλαίου, που έφτασε το 2012 τα 1.725,31 εκ. €. Οι θυγατρικές επιχειρήσεις έφτασαν τις 122 το 2008 και μειώθηκαν στις 109 το 2012. Η εκτίναξη

αυτή του κεφαλαίου μετά το 2004 οφείλεται στο άνοιγμα των ελληνικών τραπεζών, οι οποίες αύξησαν τον κεφαλαιακό όγκο των θυγατρικών τους.

Οι επενδύσεις στους κλάδους των πιστωτικών ιδρυμάτων και των τηλεπικοινωνιών αποτελούν περίπου το 80% του επενδυμένου κεφαλαίου των ελληνικών Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία. Τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα έχουν σημαντική παρουσία τόσο στον αντίστοιχο κλάδο της Βουλγαρίας όσο και στο συγγενή κλάδο των λοιπών χρηματοοικονομικών ενδιάμεσων. Μέχρι και το 2003, 1 ελληνικό πιστωτικό ίδρυμα είχε παρουσία στη χώρα, το 2004 γίνονται 2, ενώ από το 2005 και μετά 4. Συγκεκριμένα, στη Βουλγαρία δραστηριοποιούνται οι εξής τράπεζες: Εθνική, EFG Eurobank, Alpha Bank και Πειραιώς.

Οι ελληνικές Α.Ξ.Ε., στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών της Βουλγαρίας, αυξήθηκαν από 181 εκ. € το 2001 σε 462,72 εκ. € το 2012. Ο αριθμός των θυγατρικών επιχειρήσεων όσο και των μητρικών δεν άλλαξε αισθητά. Συγκεκριμένα, το 2001 υπήρχαν 5 θυγατρικές επιχειρήσεις, ελεγχόμενες από 3 μητρικές επιχειρήσεις προερχόμενες από 3 κλάδους και το 2012 υπήρχαν 4 θυγατρικές επιχειρήσεις ελεγχόμενες από 4 μητρικές από 3 κλάδους. Το σύνολο του κεφαλαίου που είχε επενδυθεί από μία ελληνική εταιρία τηλεπικοινωνιών, η οποία δραστηριοποιείται στην περιοχή από το 2001 έως το 2004, ενώ από το 2005 έως το 2008 τη θέση της πήρε μία άλλη εταιρεία επικοινωνιών με ακόμη μεγαλύτερες επενδύσεις. Άλλοι δρώντες στην περιοχή, αλλά σε πολύ μικρότερα μεγέθη, είναι μία ελληνική εταιρεία συμμετοχών, η οποία αποσύρεται το 2006, μία εταιρεία χονδρικού εμπορίου και ακόμη 3 εταιρείες τηλεπικοινωνιών. Σημαντικές επενδύσεις έγιναν και στους κλάδους παραγωγής βασικών μετάλλων και κατασκευής μεταλλικών προϊόντων (άρθρο «Οι Έλληνες επενδύουν στη Βουλγαρία - Στην 4η θέση μετά από Αυστρία, Ολλανδία και Γερμανία, iefimerida.gr).

Άλλοι κλάδοι οι οποίοι θεωρούνται σημαντικοί για τις ελληνικές Α.Ξ.Ε. είναι αυτοί των τροφίμων, ποτών, καπνού, χονδρικού εμπορίου, λιανικού εμπορίου, των λοιπών βιομηχανιών και των λοιπών χρηματοοικονομικών ενδιάμεσων. Στους κλάδους των κλωστοϋφαντουργικών υλών, των ειδών ρουχισμού και προϊόντων δέρματος οι ελληνικές πολυεθνικές επιχειρήσεις, αν και δεν συγκεντρώνουν υψηλό κεφάλαιο, διαθέτουν τις περισσότερες θυγατρικές επιχειρήσεις.

3.4.1 Οι οικονομικές εξελίξεις στα Βαλκάνια και οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας το 2015

Η Βουλγαρία θεωρείται χώρα η οποία έχει το χαμηλότερο ποσοστό αύξησης στον πληθυσμό της. Το αρνητικό ποσοστό οφείλεται σε οικονομική δυσπραγία και μετανάστευση των πολιτών από τη χώρα και υπολογίζεται από το 1990. Αυτό σημαίνει ότι οι πολίτες αναζητούν εύρεση εργασίας στο εξωτερικό καθώς και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Την τελευταία πενταετία σε έκθεση της Ε.Ε., αναφέρεται ότι υπάρχει έντονο πρόβλημα στο δημογραφικό ζήτημα για την παραγωγικότητα της Βουλγαρίας και αυτό συνεπάγεται να παρατηρείται πρόβλημα σε εργατικό δυναμικό της χώρας. Σύμφωνα με στοιχεία από την Eurostat, σε σχέση με την Ε.Ε., ο πληθυσμός θα υποστεί μείωση κατά 27% σε σχέση με το 2010 στο διάστημα της τελευταίας πενήκονταετίας.

Σύμφωνα με μια έκθεση το φθινόπωρο του 2013 η Παγκόσμια Τράπεζα αναφέρεται στις επιπτώσεις που θα έχει για τη χώρα η γήρανση του πληθυσμού της. Η Βουλγαρία βρίσκεται ως τρίτη χώρα στην Ευρώπη αλλά και τέταρτη παγκοσμίως. Μέχρι το 2050, θα εμφανίσει μείωση του ενεργού πληθυσμού της. Βάσει στοιχείων από το 2050 ο ενεργός πληθυσμός θα υποχωρήσει κάτω από τα 6 εκατομμύρια. Την περίοδο 1950 - 1990 αυξήθηκε από 7,3 σε 8,8, όμως την περίοδο 1990 - 2010, μειώθηκε κάτω από 7,5 εκατομμύρια.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα το δημογραφικό ζήτημα θα συμπιέσει το εργατικό δυναμικό της χώρας και θα παίζει ρόλο στην παραγωγικότητα. Θα ασκήσει έντονο ζήτημα στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης και στην υγεία και μετέπειτα στο δημόσιο χρέος της χώρας. Χαρακτηριστικό πρόβλημα της Βουλγαρίας είναι το σύστημα υγείας, μιας και τα προβλήματα εντοπίζονται σε καρδιαγγειακά ζητήματα και στη μείωση ικανοποίησης των πελατών.

Η επίσημη γλώσσα στη χώρα είναι τα Βουλγάρικα, αλλά στο χώρο των επιχειρήσεων χρησιμοποιείται η αγγλική.

Στον τομέα της θρησκείας αποτελείται από Χριστιανούς Ορθόδοξους (83,6%), Μουσουλμάνοι (12,2%), Καθολικοί, Προτεστάντες και λοιποί (4,2%).

Το εθνικό νόμισμα είναι το λεβ και ισοτιμία είναι 1€ = 1,95583 BGN. Το νομισματικό συμβούλιο το 1997, αποφάσισε να γίνει πρόσδεση του βουλγαρικού νομίσματος με το γερμανικό μάρκο και ακολούθησε το Ευρώ. Αυτή η ρύθμιση του νομισματικού συμβουλίου έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μακροοικονομική σταθερότητα της χώρας.

Το πολίτευμα της χώρας είναι η Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Rosen Plevneliev ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντα του τον Ιανουάριο 2012. Πρωθυπουργός από τον Νοέμβριο 2014 διατέλεσε ο Boyko Borisson που ανήκε στο ίδιο κόμμα – GERB και πραγματοποιεί την 2^η του θητεία.

Η Βουλγαρία είναι μέλος της Ε.Ε. από τον Ιανουάριο 2007, του ΝΑΤΟ και του ΠΟΕ. Επίσης, γενικά συμμετέχει σε πολυμερείς οργανισμούς και προσπαθεί να ενταχθεί στο Schengen, αλλά λόγω της προσφυγικής κρίσης κρατά επιφυλακτική στάση.

Στον κλάδο της ενέργειας θα λέγαμε ότι η Βουλγαρία παρόλο που είναι εξαγωγική χώρα ηλεκτρικής ενέργειας, παρατηρείται έλλειμμα το οποίο οφείλεται α) στην κρατική εταιρεία ηλεκτρισμού (NEK), β) σε κάποια μακροπρόθεσμα συμβόλαια με παραγωγούς Α.Π.Ε. ή μονάδες παραγωγής ενέργειας. Πρότειναν να πραγματοποιηθεί μια αντιστάθμιση των ελλειμμάτων αυτών και θεσπίστηκε 5% εισφορά τον Ιούλιο 2015 στα μηνιαία έσοδα των παραγωγών ενέργειας και όλο αυτό θα αποδίδεται στο Ταμείο Ασφάλειας Συστήματος Ηλεκτρικής Ενέργειας.

Παρατηρήθηκε αναστολή τον Ιούνιο του 2014 με το South Stream και των σχεδίων της Βουλγαρίας να καταστεί περιφερειακός κόμβος σε θέματα ενέργειας καθώς και με την απόρριψη τον Ιούνιο 2013 για το Nabucco West. Προτεραιότητα για την Βουλγαρία έχει το φυσικό αέριο α) για την κατασκευή αγωγού που θα συνδέει τις εξής χώρες, Ελλάδα, Ρουμανία, Τουρκία και Σερβία παρατηρείται καθυστέρηση στα έργα και στην υλοποίησή τους, β) επίσης έχει αποφασιστεί η διασύνδεση των παραπάνω με τον αγωγό TAP και θα προμηθεύεται από το Αζερμπαϊτζάν 1 δις κ.μ. φυσικού αερίου, γ) έχει προγραμματιστεί η κατασκευή βουλγαρικού αγωγού φυσικού αερίου (Bulgarian Gas Hub) και εντάχθηκε το 2016 στα σχέδια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δ) να εκσυγχρονίσουν τον αγωγό της χώρας (η Bulgartransgaz έχει σχεδιάσει να επενδύσει σε BGN 658 εκατ. και αναμένεται ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, ε) να

συμμετάσχει η χώρα στο σχέδιο Eastring, εναλλακτική επιλογή του South Stream, στ) τη συνεργασία Ελλάδας, Ρουμανίας, Ουγγαρίας και Ουκρανίας καθώς και τους διαχειριστές φυσικού αερίου στο πλαίσιο του διαβαλκανικού αγωγού (Πηγή: «Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016»).

Σύμφωνα με τις ετήσιες συστάσεις προς τα κράτη μέλη της Ε.Ε., η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι η Βουλγαρία δεν έχει εφαρμόσει πλήρως τις μεταρρυθμίσεις για την ενέργεια. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει το ενεργειακό της σύστημα να εκσυγχρονιστεί, ώστε να είναι πιο ανταγωνιστική, ασφαλής και να έχει χαμηλότερο κόστος για τις επιχειρήσεις, το περιβάλλον και τους πολίτες.

3.4.2 Οικονομική Κατάσταση

Η Βουλγαρική οικονομία είχε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο μεταξύ του 1997 - 2008 λόγω των μεταρρυθμίσεων καθώς και τη συνεχή δημοσιονομική πολιτική που δέχτηκαν να ακολουθήσουν οι κυβερνήσεις της Βουλγαρίας με σκοπό την επίτευξη ενός σταθερού μακροοικονομικού περιβάλλοντος, στο να προσελκύσουν ξένες επενδύσεις και την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε.

Στο διάστημα 2004 - 2008, ο ρυθμός ανάπτυξης στη Βουλγαρία ήταν σε ένα μέσο όρο της τάξης του 6% και σχετιζόταν στις καθαρές εισροές επενδυτικών κεφαλαίων.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ενισχυθεί ο ρυθμός ανάπτυξης χάρη των εισοδημάτων και της πιστωτικής επέκτασης και είχε ως συνέπεια να αυξηθεί η απασχόληση και να δημιουργηθούν πληθωριστικές πιέσεις.

Μετά από μια δεκαετία οικονομικής ανάπτυξης, το 2009 η Βουλγαρία εισήλθε σε ύφεση λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και των συνεπειών στην πραγματική οικονομία. Η ύφεση επεκτάθηκε σε όλους τους παραγωγικούς τομείς και επηρέασε κατά κάποιο τρόπο αρνητικά την εγχώρια ζήτηση, τις εξαγωγές καθώς και την εισροή επενδυτικών κεφαλαίων και αυτό οδήγησε σε αύξηση της ανεργίας.

Οι συνέπειες της υποχώρησης της οικονομικής δραστηριότητας ως προς τον πληθωρισμό είχαν ως αποτέλεσμα στην αποκλιμάκωση του ρυθμού ανόδου και έπαιξαν ρόλο στην μείωση του ελλείμματος των τρεχουσών συναλλαγών. Αυτό σήμαινε ότι παρατηρήθηκε μείωση των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές και αυτό συνεπάγεται την εξασθένιση της εγχώριας ζήτησης. Συγκεκριμένα, το 2013 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν στο 2% του Α.Ε.Π. και το 2014 μειώθηκε στο 0,02%.

Το 2010 άρχισε να διαφαίνεται ανάκαμψη της Βουλγαρικής οικονομίας και αυτό συνεχίστηκε το 2011, οπότε αυτό σήμαινε ότι το Α.Ε.Π. ήταν στο 1,7%. Η Βουλγαρική οικονομία στηρίχθηκε στην αύξηση των εξαγωγών λόγω της αύξησης του διεθνούς εμπορίου. Την περίοδο 2012 - 2013 παρατηρήθηκε δυσανάλογη εξέλιξη στα οικονομικά μεγέθη και συγκεκριμένα μείωση του ρυθμού ανάπτυξης στη ζώνη του Ευρώ, μείωση των εξαγωγών και των ξένων επενδυτικών κεφαλαίων, μειωμένος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης και μειωμένη κατανάλωση. Σύμφωνα με το βουλγαρικό στατιστικό ινστιτούτο ο ρυθμός ανάπτυξης κυμάνθηκε το 2013 στο 1,1% και το 2014 αυξήθηκε στο 1,7%.

Η σύνθεση του Βουλγαρικού Α.Ε.Π. για το έτος 2014 στο γεωργικό τομέα συμμετέχει κατά 5,3% και στο βιομηχανικό τομέα κατά 28,3%. Το 4,8% σχετίζεται με τις κατασκευές και οι υπηρεσίες με ποσοστό 66,4%.

3.4.3 Μακροοικονομικές εξελίξεις κατά το 2014

Το 2010 η βουλγαρική οικονομία τέθηκε εκτός ύφεσης και το 2011 κατάφερε να ορθοποδήσει με ρυθμό ανάπτυξης 1,7%. Στη συνέχεια, το 2014 ο ρυθμός ανάπτυξης τοποθετήθηκε στο 1,7%. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση της ιδιωτικής κατανάλωσης καθώς και σε πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων και άλλων χρηματοδοτήσεων.

Παρατηρήθηκε αναθεώρηση του ελλείμματος προς τα πάνω το 2014, αν και στο μισό του πρώτου τριμήνου το 2015 ο προϋπολογισμός εκτυλίχθηκε κανονικά. Συγκεκριμένα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έχει θετικό πρόσημο και ο λόγος ήταν ο περιορισμός του εμπορικού ελλείμματος, με αποκλιμάκωση της ανεργίας καθώς και καταγράφηκε αποπληθωρισμός.

Πίνακας 3.3: Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών δεικτών Βουλγαρίας

	2012	2013	2014	2015*
Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές (δισ €)	40,9	41,0	41,1	42,0
Α.Ε.Π. κατά κεφαλή σε ευρώ	5.610	5.670	5.700	5.800
Δείκτης μεταβολής (Volume Index) ΑΕΠ%	+0,5	+1,1	+1,7	+1,0-2,0
Ιδιωτική κατανάλωση (%)	+3,2	-1,8	+2,4	+1,0
Ανεργία (%)	12,4	13,0	11,5	10,5
Μέσος Μισθός (€)	374	413	419	430
Πληθωρισμός (% σε ετήσια βάση)	3,0	0,9	-1,4	-1,0—0,5
Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (% επί Α.Ε.Π.)	-0,5	-1,2	-3,7	-3,0

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% επί Α.Ε.Π.)	-0,2	+2,0	+0,9	+0,2-1,0
Εμπορικό Ισοζύγιο (% επί του Α.Ε.Π.)	-8,7	-5,7	-6,9	-7,5
Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (δισ €)	1,14	1,45	1,29	1,20
Κρατικό Χρέος (% επί Α.Ε.Π.)	18,0	18,3	27,1	30,0
Εξωτερικό Χρέος (% επί Α.Ε.Π.)	94,9%	91,4%	94,3%	

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB), Βουλγαρικό Στατιστικό Ινστιτούτο(NSI)-β/Υπουργείο Οικονομικών

Σύμφωνα με τις προβλέψεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας για τον ρυθμό ανάπτυξης της Βουλγαρίας προκύπτουν τα κάτωθι αποτελέσματα.

Πίνακας 3.4: Προβλέψεις για το ρυθμό ανάπτυξης της Βουλγαρίας το 2015

Οργανισμός / Τραπεζικό Ίδρυμα	Πρόβλεψη για 2015 (%)
Unicredit BulBank	2,1
Raiffeisenbank	2,0
Διεθνές Νομισματικό Ταμείο	1,7
β/Υπουργείο Οικονομικών	1,4
Fitch	1,2

Ευρωπαϊκή Επιτροπή	1,0
EBRD	1,0
Standar's & Poors	1,0

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015 (Επεξεργασία από το γραφείο εκτιμήσεων του Υπουργείου Οικονομικών, Πιστωτικών Ιδρυμάτων, Διεθνών Οικονομικών Οργανισμών, οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης)

Το δεύτερο τρίμηνο του 2015 ο ρυθμός της ετήσιας αύξησης του Α.Ε.Π. ήταν στο 2,2% και στο 0,4% το προηγούμενο τρίμηνο. Κατά 1,8% αυξήθηκε η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία και είχε ως εξής: υπηρεσίες στο 65,0%, βιομηχανία στο 30,6% και η γεωργία στο 4,4%. Η ιδιωτική κατανάλωση δείχνει επιβράδυνση 1,8% το πρώτο εξάμηνο με πρόβλεψη της Κεντρικής Τράπεζας να το συντηρήσει και το δεύτερο τρίμηνο.

Ο δείκτης επιχειρηματικού κλίματος μειώθηκε το Σεπτέμβριο του 2015 στο 2,9%. Το λιανικό εμπόριο μειώθηκε στο 1,7%, η βιομηχανία στο 4,8%, οι κατασκευές στο 3,4% και οι υπηρεσίες δεν μεταβλήθηκαν. Οι λιανικές πωλήσεις τον Αύγουστο του 2015 κινήθηκαν με αρνητικό πρόσημο -1,9%.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισήμανε να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να αποτραπεί η επιβράδυνση των δημόσιων οικονομικών:

- Να βελτιωθεί ο φοροεισπρακτικός μηχανισμός, ώστε να αντιμετωπιστεί η παραοικονομία.
- Στον τομέα της υγείας να γίνει προσπάθεια να βελτιωθεί η σχέση κόστους – αποτελεσματικότητας στο σύστημα της περίθαλψης. Να πραγματοποιηθεί αναθεώρηση στο σύστημα της τιμολόγησης καθώς και να ενισχυθεί η πρωτοβάθμια και εξωνοσοκομειακή περίθαλψη.
- Στο τραπεζικό σύστημα να αξιολογηθεί το ενεργητικό των τραπεζών. Επίσης, να πραγματοποιηθούν τεστ αντοχής σε συνεργασία με τα ευρωπαϊκά όργανα

αλλά και να βελτιωθεί η εταιρική διακυβέρνηση στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Σχετικά με το Δ.Ν.Τ., η κυβέρνηση της Βουλγαρίας έπρεπε να ακολουθήσει τους εξής άξονες:

1. Να διαμορφωθεί ένα αξιόπιστο χρηματοπιστωτικό σύστημα, ώστε να αποκατασταθούν οι μηχανισμοί επίβλεψης και να βρεθούν εργαλεία που θα παρέχουν λύσεις σε περιόδους κρίσεων.
2. Να προστατευθεί η δημοσιονομική σταθερότητα - βιωσιμότητα. Για να επιτευχθεί δομική ισορροπία του προϋπολογισμού και των δημοσιονομικών μέχρι το 2019, έπρεπε να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού, να ενισχυθεί η ρευστότητα και να είναι αποτελεσματικό το σύστημα υγείας καθώς και αποδοτικός ο έλεγχος των δημοσιονομικών κινδύνων.
3. Να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανάπτυξη και να δοθεί έμφαση στον εξορθολογισμό του ενεργειακού τομέα.

Στην έκθεση του ο Moody's είχε αναφέρει ότι διατηρείται η πιστοληπτική ικανότητα της χώρας το Baa2 και έδωσε σταθερές προοπτικές, με το επίπεδο του χρέους σε σχέση με το Α.Ε.Π. να παρουσιάζει αντοχή της οικονομίας σε σχέση με την τραπεζική κρίση καθώς και τις προοπτικές ανάπτυξης. Επίσης, ανέφερε κάποιες μεταρρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Παρόμοια ήταν και η θέση του οίκου Fitch.

Όσον αφορά τον οίκο Standard & Poors, υποβάθμισε το 2014 την μακροπρόθεσμη και βραχυπρόθεσμη θέση της χώρας σε BB+/B σε BBB-/A-3. Επίσης, είχε αναφέρει ξεκάθαρα την αποδυνάμωση του τραπεζικού συστήματος με την κυβέρνηση να αυξάνει την ρευστότητα γεγονός που θα προκαλούσε πρόβλημα στο δημόσιο χρέος. Τον Ιούνιο ο οίκος είχε αναφέρει ότι το 2015 τα δημόσια οικονομικά θα έρθουν σε ισορροπία και στο χρηματοπιστωτικό σύστημα θα πραγματοποιούνταν ενέργειες για να μετριαστούν πιθανοί κίνδυνοι. Το τραπεζικό καθώς και το χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε θεωρηθεί ευάλωτο σύμφωνα με τον οίκο.

Πίνακας 3.5: Τρέχουσες αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας Βουλγαρίας

Οίκος αξιολόγησης	Αξιολόγηση	Προοπτικές
Moody's	Baa2	Σταθερές
S&P	BB+	Σταθερές
Fitch	BBB-	Σταθερές

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015

3.4.4 Ισοζύγιο πληρωμών

Σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα της Βουλγαρίας το 2014 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είχε πλεόνασμα 1.351,6 ευρώ (περίπου 3,2% του Α.Ε.Π.) σε σχέση με το πλεόνασμα 1.234,5 ευρώ το 2013. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είχε πλεόνασμα 359,20 εκατ. ευρώ, ενώ το ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων έχει πλεόνασμα 992,4 εκατ. ευρώ.

Το 2014 το ισοζύγιο περιελάμβανε περιορισμούς στο πλεόνασμα λόγω της μικρής διεύρυνσης του εμπορικού ελλείμματος. Το ισοζύγιο των εμπορικών συναλλαγών ήταν πλεονασματικό. Το ίδιο ίσχυε και για το ισοζύγιο των δευτερογενών εισοδημάτων και το πλεόνασμα του περιορίστηκε κατά 30%. Από την άλλη πλευρά, το ισοζύγιο καθαρών εισοδημάτων ήταν ελλειμματικό.

Επίσης, το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών ήταν οριακά ελλειμματικό το 2014 κατά -34,9 εκατ. ευρώ. Το 2014 το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών επηρεάστηκε από το δάνειο-γέφυρα που έλαβε η κυβέρνηση για την σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος.

Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Βουλγαρίας και συγκεκριμένα το 8μηνο του 2015, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων έμεινε σταθερό με πλεόνασμα 2.056,6 εκατ. ευρώ, 4,8% επί του Α.Ε.Π. σε σχέση με το πλεόνασμα 1.440,1 εκατ. δηλαδή 3,4% το 2014. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της άνω περιόδου ήταν της τάξεως του 1.172,9 εκατ. ευρώ δηλαδή 2,7%

του Α.Ε.Π., αυξημένο κατά 224,9 εκατ. που παρουσιάζει πλεόνασμα το 2014, λόγω συρρίκνωσης του εμπορικού ελλείμματος. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει το εμπορικό ισοζύγιο της Βουλγαρίας κατά τα έτη 2012, 2013 και 2014.

Πίνακας 3.6: Ισοζύγιο πληρωμών (σε εκατ. €)

	2012	2013	2014
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων	437,60	1.234,5	1.351,6
A. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	-108,4	765,2	359,2
Αγαθά και Υπηρεσίες	-1.215,7	-155,5	-380,9
A) Αγαθά - Πίστωση	19.667,6	21.208,0	21.031,4
B) Αγαθά - Χρέωση	23.614,8	24.098,7	24.460,6
Ισοζύγιο Υπηρεσιών	2.731,5	2.735,1	3.048,3
Ισοζύγιο Πρωτογενών Εισοδημάτων	-991,4	-1.474,9	-876,1
Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων	1.715,0	2.348,7	1.795,9
B. Ισοζύγιο κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων	546,0	469,3	992,4
Γ. Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών	957,3	889,8	-34,9
Άμεσες Επενδύσεις	-1067,9	-1.243,1	-924,9
Επενδύσεις Χαρτοφυλακίου	890,8	132,4	-1.212,2
Χρηματοοικονομικά Παράγωγα	-3,1	106,0	43,3

Λοιπές Επενδύσεις	-983,7	2.426,4	248,6
Ισοζύγιο τρεχουσών, κεφαλαιακών και χρηματοοικονομικών συναλλαγών	-188,1	1348,1	31,6

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

3.4.5 Οικονομικές και Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ των δύο χωρών θα λέγαμε ότι χαρακτηρίζεται από έναν όγκο διμερούς εμπορίου. Το 2014 η Βουλγαρία κατέλαβε την 4^η θέση ως αγοράστρια ελληνικών προϊόντων στη γενική κατάταξη μετά την Τουρκία, Ιταλία και Γερμανία και ενώ παρατηρήθηκε για δεύτερη χρονιά μείωση των εξαγωγών των ελληνικών προϊόντων. Στη γενική κατάταξη η Βουλγαρία κατείχε την δέκατη θέση ως προμηθεύτρια της Ελλάδας, το 2013 κατείχε την 8^η θέση και το 2012 την 14^η θέση και το εμπορικό ισοζύγιο να εμφανίζει έλλειμμα για την Ελλάδα, 112 εκατ. ευρώ.

Σχετικά με τις επενδύσεις στη Βουλγαρία, η Ελλάδα κατέχει την 3^η θέση μετά την Αυστρία και την Ολλανδία όπως λέγεται και με συνολικές επενδύσεις 2,5 δις ευρώ και με ιδιαίτερο κλάδο το χρηματοπιστωτικό (συμπεριλαμβάνει 4 τραπεζικούς ομίλους). Παρατηρήθηκε να πραγματοποιούνται μεγάλες επενδύσεις στην βιομηχανία, ενέργεια, τις κατασκευές, τα τρόφιμα και τις υπηρεσίες. Θα λέγαμε ότι η Ελλάδα αποτελεί το δεύτερο δημοφιλή προορισμό μετά την Τουρκία για τη Βουλγαρία στον τουρισμό.

3.4.6 Εμπορικό Ισοζύγιο

Τα στοιχεία σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) για το 2014, δείχνουν ότι ο όγκος των διμερών σχέσεων για το εμπόριο ξεπέρασαν τα 2,9 δις ευρώ. Οι Βουλγαρικές εξαγωγές κινήθηκαν με ρυθμό 2% αξίας 1,523 δις προς την Ελλάδα, ενώ οι ελληνικές εξαγωγές με αξία 1,411 δις δέχτηκαν μείωση 2,7% και παρουσιάστηκε εμπορικό έλλειμμα για την Ελλάδα. Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ

Ελλάδας – Βουλγαρίας κατά τα έτη 2012, 2013 και 2014 αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.7: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας – Βουλγαρίας (αξίας σε εκατ. ευρώ)

	2012	2013	2014
Ελληνικές Εξαγωγές προς Βουλγαρία	1.562,6	1.450,8	1.411,5
Ελληνικές Εισαγωγές από Βουλγαρία	1.368,4	1.454,4	1.523,2
Ισοζύγιο	+194,2	+3,6	+111,7
Όγκος Εμπορίου	2.931	2.905,2	2.934,7

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, ΕΛΣΤΑΤ
(Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σόφια)

Η μείωση των ελληνικών εξαγωγών το 2014 οφείλεται στην κάθετη υποχώρηση των ορυκτών καυσίμων από 288,1 εκατ. ευρώ το 2013 σε 202,2 εκατ. ευρώ το 2014.

Παρατηρείται αύξηση των βουλγαρικών εξαγωγών το έτος 2014 και αποδίδεται στο μεγάλο αριθμό των ελληνικών επιχειρήσεων που εδρεύουν στην Βουλγαρία, στο μεταφορικό κόστος και στις ανταγωνιστικές τιμές που διατηρούν τα βουλγαρικά προϊόντα. Όσον αφορά την αναφορά της ΕΛΣΤΑΤ το πρώτο πεντάμηνο του 2015 είχαν καταγραφεί οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία σε ένα ποσό 569,2 εκατ. ευρώ, ενώ οι εισαγωγές στα 536,2 εκατ. ευρώ και είχε καταγράψει πτώση 4% και 9,5% λόγω του εμπορικού ελλείμματος της χώρας μας.

Πίνακας 3.8: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας – Βουλγαρίας το πρώτο πεντάμηνο του 2014 & 2015

	Ιαν-Μάιος 2014	Ιαν-Μάιος 2015	Μεταβολή 2014/2015
Ελληνικές Εξαγωγές	569.264.616,00€	546.448.036,00€	-4,01%
Ελληνικές Εισαγωγές	592.593.466,00€	536.258.794,00€	-9,51%

*Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015, ΕΛΣΤΑΤ
(Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σόφια)*

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία, το 2018 ο όγκος του διμερούς εμπορίου μεταξύ της Ελλάδος και της Βουλγαρίας άγγιξε το υψηλότερο επίπεδο της δεκαετίας, φθάνοντας περίπου 3,5 δις ευρώ.

3.5 Πλεονεκτήματα Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους στρέφονται οι ελληνικές επιχειρήσεις στις αγορές των Βαλκανίων και ιδιαίτερα σε αυτήν της Βουλγαρίας («Ελληνικές και Διεθνείς Εταιρείες που επέλεξαν τη Βουλγαρία», epidosisbg.gr). Οι σημαντικότεροι εκ των οποίων είναι:

- **Χαμηλό ρίσκο:** Η Βουλγαρία έγινε πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Ιανουάριο του 2007.
- **Φορολογικά πλεονεκτήματα:** Η Βουλγαρία απολαμβάνει ένα από τα ευνοϊκότερα φορολογικά καθεστάτα στην περιοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια στιγμή, η φορολογική νομοθεσία είναι απόλυτα συγχρονισμένη με αυτήν της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνεχίζει να αναπτύσσεται προς αυτήν την κατεύθυνση. Η κυβερνητική πολιτική είναι εστιασμένη προς την δημιουργία

ακόμη καλύτερων συνθηκών και επιχειρηματικού κλίματος, ενθαρρύνοντας τις τοπικές επιχειρήσεις και προσελκύοντας ξένους επενδυτές.

- **Διοίκηση Επιχειρήσεων:** Η ίδρυση μιας εταιρείας στη Βουλγαρία απαιτεί μόνο λίγες ημέρες. Το χαμηλότερο απαιτούμενο κεφάλαιο σύστασης έχει μειωθεί στο μόλις 1€. Η εγγραφή της εταιρείας και η έκδοση για αυτήν Α.Φ.Μ. δύναται να πραγματοποιηθεί σε λιγότερο από 10 ημέρες.
- **Αποφυγή της διπλής φορολογίας:** Η Βουλγαρία έχει υπογράψει και εφαρμόζει, με 58 χώρες παγκοσμίως, διεθνείς συμφωνίες για την αποφυγή της διπλής φορολογίας.
- **Χαμηλά επιχειρηματικά κόστη:** Άριστα εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο προσωπικό μπορεί να ανευρεθεί με ένα από τα μικρότερα κόστη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον, οι τιμές μίσθωσης και πώλησης ακινήτων βρίσκονται σε ένα εξαιρετικά ελκυστικό επίπεδο τιμών.
- **Άριστη τοποθεσία:** Τοποθετημένη στο δρόμο μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, με την κεντρική της θέση στη βαλκανική χερσόνησο, η χώρα αποτελεί μια εξαιρετική επιλογή εγκατάστασης επιχειρήσεων. Τέσσερις Ευρωπαϊκοί δίοδοι μεταφορών διέρχονται από τη χώρα, με τους τρεις απ' αυτούς να συνδέονται με τη Σόφια.

Το Ελληνικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο στη Βουλγαρία αριθμεί περισσότερα από 160 μέλη, που αποτελούν τη συλλογική έκφραση της πολυάριθμης επιχειρηματικής δραστηριότητας των Ελλήνων στη Βουλγαρία και έχει καθιερωθεί ως μία από τις πιο ισχυρές επιχειρηματικές οργανώσεις της χώρας. Με συνεχείς και πρωτοπόρες δράσεις, προσφέρει μια σταθερή γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των επιχειρηματικών κοινοτήτων των δύο χωρών και προωθεί δυναμικά τις διμερείς εμπορικές σχέσεις. Στη Βουλγαρία, οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν επενδύσει πάνω από 3 δισ. ευρώ τα τελευταία 20 χρόνια και απασχολούν περισσότερους από 37 χιλιάδες εργαζόμενους (*Άρθρο «Συμφωνία Συνεργασίας του ΣΕΒ με το Ελληνικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο της Βουλγαρίας» capital.gr*)

3.6 Αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας της Βουλγαρίας (2015), η χώρα κατέγραψε μια μικρή, αλλά σταθερή πορεία στις ξένες επενδύσεις, από το 2010 και εντεύθεν στηρίζοντας το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Ωστόσο, κατά την τελευταία πενταετία (2013 – 2018) καταγράφηκαν σημαντικές περιπτώσεις αποεπενδύσεων κυρίως από τις χώρες της Αγγλίας, Ελλάδας, Γερμανίας και Αυστρίας. Αντιθέτως, αύξηση επενδυτικών ροών παρουσίασαν το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Ρωσία και η Ελβετία, από ξένες εταιρείες νόμιμα εγκατεστημένες στις χώρες αυτές, κυρίως για εκμετάλλευση της μειωμένης φορολογίας των επιχειρήσεων.

Επιπλέον, οι νέες ξένες επιχειρήσεις μετέφεραν τεχνογνωσία, εμπειρία στη διοικητική διοίκηση, υψηλότερους μισθούς και απαιτούσαν αυξημένη παραγωγικότητα σε σχέση με τις εγχώριες επιχειρήσεις. Αυτή η κατάσταση οδήγησε την πολιτική ηγεσία, στο να λαμβάνει υπόψιν της τους διεθνείς μακροοικονομικούς παράγοντες, με σκοπό την επίτευξη οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης στη χώρα.

Συμπερασματικά, στη Βουλγαρία την τελευταία εικοσαετία, έχει επέλθει μια σωρεία κοινωνικοπολιτικών αλλαγών, με σημαντικότερη αυτή του περιορισμού της γραφειοκρατίας, της μείωσης της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, με την εφαρμογή εθνικών στρατηγικών και μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση και το δικαστικό σύστημα, καθώς και της ενίσχυσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας. Η αμοιβαία οικονομική συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο, ανάμεσα στις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης, αποκτά ιδιαίτερη σημασία δεδομένου των προοπτικών ανάπτυξης που καταγράφουν οι χώρες της Ευρωζώνης, μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

Ουσιαστικά είναι αναγκαία η ενδυνάμωση της εγχώριας ζήτησης από πλευράς αγαθών και υπηρεσιών με τόνωση της εσωτερικής κατανάλωσης, μέσω της παροχής φορολογικών κινήτρων στους καταναλωτές σε περιοχές και τομείς όπου η κυβέρνηση επιθυμεί να προσελκύσει Α.Ξ.Ε. Αυτό σημαίνει ότι ο κεντρικός πολιτικός σχεδιασμός θα πρέπει να ενθαρρύνει την προσέλκυση και ενσωμάτωση των Α.Ξ.Ε. μέσα στις μικρές τοπικές οικονομίες, με παράλληλη ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών, την

αναθέρμανση των εγχώριων επενδύσεων και τη συνεργασία ξένων και γηγενών επενδυτών.

Οι μεσοπρόθεσμες οικονομικές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας, υποδηλώνουν ότι η τάση αύξησης των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων είναι πιθανόν να διατηρηθεί και να διογκωθεί στο μακροπρόθεσμο μέλλον (*Καρακόλιος, 2019*).

3.6.1 Εξέλιξη ελληνικών Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Βουλγαρίας (BNB), το 2014 παρατηρήθηκαν ροές ελληνικών κεφαλαίων 30,3 εκατ. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθεται οι ροές ανά τρίμηνο στην επταετία.

Πίνακας 3.9: Εξέλιξη ελληνικών επενδύσεων (ροές / net transaction) ανά τρίμηνα στη Βουλγαρία

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
T1	134,9	45,20	18,1	-52,4	-76,5	14,2	3,6	27,0
T2	275,1	99,2	-12,7	18,7	-11,1	2,5	-9,6	7,9
T3	170,4	2,9	23,4	23,7	-3,9	36,1	27,8	-12,9
T4	55,4	71,4	34,8	9,8	-34,0	14,7	2,6	-27,5
Σύνολο	635,8	218,7	63,6	-0,13	-125,5	67,5	24,4	-5,5

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016, ΕΛΣΤΑΤ
(Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σόφια)

Η Ελλάδα υποχώρησε από τη γενική κατάταξη των Βουλγαρικών επενδυτών μετά από χρόνια στην 4^η θέση από 3^η που κατείχε μετά την Αυστρία, την Ολλανδία και τη

Γερμανία με επενδύσεις προς τα τέλη του 2015 με απόθεμα ύψους 2,39 δις (έναντι 2,49 το 2014, 2,58 το 2013 και 2,75 το 2012).

Σύμφωνα με την Invest Bulgaria (βουλγαρική υπηρεσία προσέλκυσης επενδύσεων) οι ελληνικές Α.Ε.Ε. είναι μεγαλύτερες μιας και οι εισροές επενδυτικών κεφαλαίων ελληνικών επιχειρήσεων έχουν προέλευση από Λουξεμβούργο, Κύπρο καθώς και την Ολλανδία.

Οι λόγοι ελκυστικότητας της Βουλγαρίας ως επενδυτικός προορισμός είναι η γεωγραφική θέση, η χαμηλή φορολογία, το χαμηλό εργατικό κόστος και τα χαμηλά κόστη λειτουργίας.

Η επενδυτική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στη Βουλγαρία είχε μεγάλη ώθηση το 2000 και ύστερα από μια υποχώρηση την περίοδο 2002 - 2004, δέχτηκε μεγάλη ώθηση το 2007. Το 2012 έφτασε στο χαμηλότερο σημείο, έτος αποεπένδυσης -127 εκατ. ευρώ, αλλά η αποεπένδυση ήταν σχετικά χαμηλή σε σχέση με άλλα κράτη και χαρακτηρίζεται από στασιμότητα.

3.6.2 Κατανομή ανά κλάδο δραστηριότητας

Όσον αφορά την κατανομή των ελληνικών ξένων άμεσων επενδύσεων έχουμε μια ευρεία διασπορά σε τομείς όπως το χρηματοπιστωτικό καθώς και την παρουσία τριών συστημικών ομίλων: Εθνική (United Bulgarian Bank – UBB), Eurobank (Postbank) και Πειραιώς που σε αξία αντιπροσωπεύει τις σημαντικότερες επενδύσεις στη Βουλγαρία. Οι ελληνικές τράπεζες συμμετέχουν με ένα ποσοστό 20% στο ενεργητικό των τραπεζών και των καταθέσεων στη χώρα.

Παρατηρείται σημαντική δραστηριότητα στον κλάδο της βιομηχανίας με κυριότερους εκπροσώπους τη Stomana (Βιοχάλκο), τον TITAN, την BELOVO PAPER MILL (Χαρτοβιομηχανία Θράκης) καθώς και στον κατασκευαστικό τομέα με τις ΤΕΡΝΑ και ΑΚΤΩΡ/ΗΛΕΚΤΩΡ, στον ενεργειακό τομέα με την ΤΕΡΝΑ ENERGY και τις υπηρεσίες της ICAP. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σημαντική συμμετοχή υπήρξε στον τηλεπικοινωνιακό κλάδο με την Globus/Germanos (ιδιοκτησία της Cosmote) η οποία μεταβιβάστηκε στη νορβηγική Telenor το 2013.

Μερικές από τις σημαντικότερες επενδύσεις στη Βουλγαρία είναι οι ακόλουθες:

- Το επενδυτικό πρόγραμμα 25 εκατ. της ΕΚΟ Bulgaria, η οποία είναι θυγατρική του ομίλου ΕΛΠΕ για τη διεύρυνση του δικτύου της ως το 2015 και την επέκταση των υποδομών αποθήκευσης καυσίμων με τη δημιουργία δεξαμενών αποθήκευσης 40.000 τ.μ. Η ΕΚΟ Bulgaria δραστηριοποιείται από το 2002 στη βουλγαρική αγορά και έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο με 82 πρατήρια καυσίμων που αντιπροσωπεύουν το 11% της εγχώριας αγοράς.
- Επέκταση της ελληνικής επιχείρησης λιανικής πώλησης παιχνιδιών Jumbo, η οποία δραστηριοποιείται στην αγορά της Βουλγαρίας με καταστήματα στη Σόφια, στη Φιλιππούπολη, το Μπουργκάς, το Ρούσε και τη Βάρνα.
- Η δημιουργία του πρώτου καταστήματος στη Σόφια της ΙΚΕΑ το 2011 που ελέγχει ο όμιλος Φουρλή, η οποία βραβεύτηκε ως επένδυση της χρονιάς στο πλαίσιο του Forbes Business Awards. Επιπλέον, από το 2015 υπάρχει κέντρο παραγγελιών και στη Βάρνα.
- Έχει δημιουργηθεί το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο στη Βουλγαρία, το Sofia Ring Mall, συνολικής επιφάνειας 172.000 τ.μ., συνολικής επένδυσης 130 εκατ. ευρώ που ξεκίνησε να λειτουργεί το Νοέμβριο του 2014. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κατασκευή του ΙΚΕΑ καθώς και του εμπορικού κέντρου αποτέλεσαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία σημαντικών έργων στην περιοχή με σημαντικότερη την κατασκευή του περιφερειακού δρόμου στη Σόφια.
- Επένδυση 15 εκατ. από την TYRBUL (ΤΥΡΑΣ) την διετία 2015 - 2016 της γαλακτοκομικής μονάδας της στην πόλη Sliven. Τα κονδύλια αφορούσαν νέες εγκαταστάσεις και εξοπλισμό. Πιο αναλυτικά, τα 3 εκατ. θα διοχετευτούν σε κτιριακές εγκαταστάσεις, 3 - 5 εκατ. στην αγορά μηχανημάτων και 7 εκατ. στην αυτοματοποίηση και εκμηχάνιση της παραγωγής. Η επένδυση της εταιρείας TYRBUL στο Sliven ξεκίνησε από το 2003 και αποτελεί την πρώτη παραγωγή σκληρού τυριού με την επωνυμία «Όλυμπος». Επιπροσθέτως,

προγραμματίζεται να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στην επεξεργασία λυμάτων.

Ανάδοχος της νέας μονάδας επεξεργασίας λυμάτων είναι η ελληνική εταιρεία συμφερόντων ΑΚΤΩΡ/ΗΛΕΚΤΩΡ και λειτουργεί από το Σεπτέμβριο του 2015. Θεωρείται από τις πιο προηγμένες και σύγχρονες μονάδες επεξεργασίας λυμάτων στα Βαλκάνια καθώς και ένα από τα πιο σημαντικά έργα στην Ευρώπη προϋπολογισμού 177 εκατ. ευρώ.

Σύμφωνα με τον πίνακα που ακολουθεί, φαίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια η κατανομή των ελληνικών άμεσων επενδύσεων σε απόθεμα. Το μεγαλύτερο μερίδιο κατέχει ο χρηματοπιστωτικός κλάδος και έπεται η μεταποίηση.

Πίνακας 3.10: Συνολικές άμεσες ελληνικές επενδύσεις ανά τομέα δραστηριότητας (2015 - 2016, σε εκατ. ευρώ)

	2015	2016 (1^ο τρίμηνο)
Σύνολο	2.387,1	2.389,4
Διοικητικές και υποστηρικτικές υπηρεσιών δραστηριότητες	13,4	11,8
Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία	1,9	5,5
Τέχνες, Διασκέδαση και Αναψυχή	0,2	0,2
Κατασκευές	63,8	60,0
Εκπαίδευση	1,1	1,1
Ηλεκτρισμός και λοιπές ενεργειακές πηγές	54,7	55,7
Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	1.088,4	1.105,3
Υγεία και κοινωνική πρόνοια	2,2	2,2

Μεταποίηση	426,3	415,2
Ορυχεία και λατομεία	7,2	6,4
Άλλες Υπηρεσίες	0,1	0,2
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	59,9	60,2
Αγορά ακινήτων	173,0	164,8
Μεταφορές και υπηρεσίες αποθήκευσης	64,1	63,7
Ύδατα και αποθηκευτικά δίκτυα	2,6	2,6
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων και μοτοσυκλετών	324,8	330,5
Μη κατηγοριοποιημένες	103,5	104,4

Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016, ΕΛΣΤΑΤ
(Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σόφια)

Με βάση τα στοιχεία της Βουλγαρικής Υπηρεσίας Εμπορικού Μητρώου οι εγγεγραμμένες ελληνικές εταιρείες το 4μηνο του 2016 ήταν 15.000 (στα τέλη του 2015 υπολογίζονταν σε 13.500, όμως το 2013 ήταν 9.000) και στις επιχειρήσεις αυτές απασχολούνται 53.000 εργαζόμενοι. Οι εταιρείες με ελληνική συμμετοχή κατατάσσονται στη δεύτερη θέση, πίσω από τις βρετανικές που είναι 15.500 και 11.900 οι ρωσικές.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι εταιρείες αυτές ιδρύθηκαν με σκοπό την αγορά ακινήτου και όχι για την μετεγκατάσταση των παραγωγικών εγκαταστάσεων. Πρόκειται για μικρές οντότητες ή μικρομεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις που ασκούν εμπορική και παραγωγική δραστηριότητα αλλά λόγω του μικρού μεγέθους τους δεν ασκούν επιρροή στη συνολική εικόνα των ελληνικών επενδύσεων στη Βουλγαρία. Άλλωστε διαπιστώθηκε ότι παρά την αύξηση νέων εταιρειών, δεν παρατηρήθηκε

αύξηση στις ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία. Στο κομμάτι των ροών παρατηρείται στασιμότητα καθώς και μείωση στα αποθέματα.

Τα συνολικά έσοδα με εταιρείες ελληνικής καταγωγής κινούνται με έσοδα 5 δις ευρώ ετησίως, όμως τα συνολικά κέρδη τους ήταν στο τέλος του 2014 στα 100 εκατ. ευρώ. Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή, ένας αριθμός των 5.900 βρίσκονται στη Σόφια. Οι μισές επιχειρήσεις βρίσκονται πλησίον των ελληνικών συνόρων στην περιοχή Blagoevgrad και αγγίζουν περίπου τις 7.000. Στην πόλη Πετρίτσι είναι 3.500 επιχειρήσεις και στο Sandanski 1.900. Στην περιφέρεια της Φιλιππούπολης βρίσκονται περίπου 1.000 εταιρείες με ελληνική συμμετοχή, στο Haskovo 350, στο Μπουργκάς και στη Βάρνα 200, στο Smolyan 100 και στο Kardzhali 85 (Πηγή: «Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016»).

3.7 Χρηματοδοτικά προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας με τις άλλες χώρες

Την περίοδο 2007 - 2013 η Βουλγαρία πήρε μέρος σε 11 προγράμματα εδαφικής συνεργασίας που υπογράφηκαν 600 συμβάσεις συνολικού ύψους 479 εκατ. Ένα μεγάλο μέρος από τα νέα προγράμματα σχετίζονται με προγράμματα της προηγούμενης περιόδου, αλλά καινούργια είναι ο «Δούναβης» και τα «Βαλκάνια – Μεσόγειος».

Επίσης, είχε γίνει προϋπολογισμός ενός ποσού γύρω στα 471 εκατ. για την περιφερειακή ανάπτυξη στη Βουλγαρία την περίοδο 2014 - 2020 σε ένα πλαίσιο διασυνοριακών προγραμμάτων με τις γειτονικές χώρες. Αφορούσε τη δημιουργία δράσεων και χρηματοδοτήσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων που έχουν να κύριο σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος, την πρόληψη του κινδύνου φυσικών καταστροφών, τη βελτίωση της συνδεσιμότητας στον τομέα των μεταφορών, την ανάπτυξη των πολιτιστικών ανταλλαγών, του τουρισμού, της καινοτομίας καθώς και της οικονομικής ανάπτυξης γενικότερα. Υπήρξαν για πολλά έτη και συνεχίζουν να πραγματοποιούνται διάφορα διασυνοριακά προγράμματα στα οποία συμμετέχουν από κοινού η Ελλάδα και

η Βουλγαρία (Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα 'Ελλάδα – Βουλγαρία', Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

3.7.1 Διασυνοριακά προγράμματα Ευρωπαϊκής Συνεργασίας Ελλάδας – Βουλγαρίας για τις περιόδους 2007 - 2013 και 2014 - 2020

Το πρώτο πρόγραμμα για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία Ελλάδας – Βουλγαρίας 2007 - 2013 εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Μάρτιο του 2008. Ο προϋπολογισμός ανήλθε περίπου στο ποσό των 130 εκατ. ευρώ, ενώ η κοινοτική ενίσχυση μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) είχε καταγραφεί περίπου στα 111 εκατ. ευρώ. Το ποσό αυτό αντιστοιχούσε στο 1,3% περίπου των συνολικών επενδύσεων της Ε.Ε. που είχαν διατεθεί για το στόχο «Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία» στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή 2007-2013. Γενικός στόχος του προγράμματος ήταν η προώθηση της διασυνοριακής περιοχής, όπου εξασφαλίστηκε η περιφερειακή συνοχή αλλά και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Πραγματοποιήθηκαν δράσεις στους ακόλουθους άξονες: 1) Ποιότητα ζωής, 2) Προσβασιμότητα, 3) Ανταγωνιστικότητα και 4) Ανθρώπινοι πόροι.

Το Σεπτέμβριο του 2015 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε το πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας Ελλάδας – Βουλγαρίας 2014 - 2020. Με επιλέξιμες περιοχές της Ελλάδας την Ανατολική Μακεδονία – Θράκη (νομοί Έβρου, Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης και Δράμας), Κεντρική Μακεδονία (νομοί Θεσσαλονίκης και Σερρών), καθώς ο νομός Καβάλας που εντάχθηκε ως παρακείμενη περιοχή. Από Βουλγαρικής πλευράς αφορούσε τις περιοχές Blagoevgrad, Smolyan, Kardjali και Haskovo (Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα 'Ελλάδα – Βουλγαρία', Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Στη συνέχεια, παρατίθεται πίνακας με μία συνοπτική ανάλυση του προϋπολογισμού και των αντίστοιχων ποσοστών του σύμφωνα με τους κύριους άξονες προτεραιότητας.

Πίνακας 3.11: Προϋπολογισμός ανά άξονα

Άξονες προτεραιότητας	Προϋπολογισμός	Ποσοστό
1) Μια ανταγωνιστική και καινοτόμος διασυνοριακή περιοχή	20.751.291	16,00%
2) Μια βιώσιμη και κλιματικά προσαρμοζόμενη διασυνοριακή περιοχή	42.553.117	32,81%
3) Μια καλύτερη διασυνδεδεμένη διασυνοριακή περιοχή	34.200.271	26,37%
4) Μια διασυνοριακή περιοχή κοινωνικής ένταξης	24.408.706	18,82%
Τεχνική βοήθεια	7.781.734	6,00%
Σύνολο	129.695.569	100%

*Πηγή: Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016, ΕΛΣΤΑΤ
(Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σόφια)*

Το Μάρτιο του 2016 έληξε η προθεσμία για τη δεύτερη πρόσκληση ενδιαφέροντος ύψους 35,2 εκατ. ευρώ.

3.7.2 Κοινά Επιχειρησιακά Προγράμματα «Λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας 2007 - 2013» & «Λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας 2014 - 2020»

Οι αρχές των επιλέξιμων περιοχών ενθαρρύνθηκαν να αναπτύξουν τις τοπικές οικονομίες, να δουν πως θα αντιμετωπίσουν τις περιβαλλοντικές προκλήσεις και να προσπαθήσουν προωθήσουν τις επαφές μεταξύ των λαών. Συγχρηματοδοτήθηκε από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης με τον προϋπολογισμό τους να είχε ανέλθει στα 25,7 εκατ. την περίοδο 2007 - 2013 και την περίοδο 2014 -

2020 στα 28 εκατ. ευρώ (Πηγή: ΕΣΠΑ 2014 – 2020, Πρόγραμμα Διακρατικής Συνεργασίας Interreg ENI-CBC "Λεκάνη Μαύρης Θάλασσας").

Οι περιοχές που είχαν επιλεγεί περιελάμβαναν δέκα χώρες, όπως την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Μολδαβία και την Τουρκία, ενώ οι χώρες κοντά στη λεκάνη ήταν η Βουλγαρία, η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Ρωσία, η Τουρκία και η Ουκρανία. Από ελληνικής πλευράς, την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης. Στη «Λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας 2014 - 2020» συμμετείχε η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Παρακάτω ακολουθούν οι βασικοί άξονες του προγράμματος:

- Προώθηση της επιχειρηματικότητας από κοινού στους τομείς του τουρισμού και του πολιτισμού με σκοπό την καθιέρωση ενός κοινού πολιτιστικού περιβάλλοντος
- Η διασυνοριακή συνεργασία για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, βασισμένη σε κοινούς όρους
- Εκσυγχρονισμός του αγροτικού τομέα και συναφών
- Η σωστή κατανομή των πόρων και της τεχνογνωσίας
- Βελτίωση της κοινής περιβαλλοντικής παρακολούθησης και προώθηση της ευαισθητοποίησης με σκοπό την προστασία-διατήρησή του και τη μείωση των θαλάσσιων απορριμμάτων

3.8 Συμπεράσματα των Α.Ξ.Ε. στη Βουλγαρία

Είναι γεγονός ότι οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αποτελούν σημαντικά εργαλεία επίτευξης αναπτυξιακών στόχων σε μια χώρα και παράλληλα είναι ένας βασικός παράγοντας ώθησης του παγκόσμιου εμπορίου.

Σύμφωνα με το ενημερωτικό δελτίο του Γραφείου Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων της Σόφιας, τα βήματα για την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης είναι (Καρακόλιος, 2019):

- 1) Η καταχώρηση της εταιρείας στο Εμπορικό μητρώο, χωρίς να απαιτείται πλέον δικαστική απόφαση.
- 2) Μετά την εγγραφή στο Εμπορικό μητρώο, η εταιρεία λαμβάνει έναν και μοναδικό κωδικό, ο οποίος εξυπηρετεί κάθε συναλλαγή με το δημόσιο και δεν απαιτείται καμία επιπρόσθετη εγγραφή.
- 3) Το κόστος σύστασης εταιρείας ανέρχεται συνολικά στα 500 ευρώ. Το ελάχιστο απαιτούμενο κεφάλαιο για την ίδρυση εταιρειών ανέρχεται στα 2 ευρώ για Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.) και 25.000 ευρώ για Ανώνυμη Εταιρεία (Α.Ε.).

Γενικά, η κατάταξη των κινήτρων επένδυσης έχει ως εξής:

- Επιθυμία να διεισδύσουν σε νέες αγορές για τα προϊόντα τους
- Εδραίωση και απόκτηση δεσπόζουσας θέσης στη νέα αγορά
- Προοπτική εκμετάλλευσης της φθηνής φορολογίας και του εργατικού δυναμικού
- Απόκτηση άμεσων κερδών
- Έλλειψη ανταγωνισμού

Επομένως, για την προσέλκυση των Α.Ξ.Ε., επετεύχθη κατάλληλο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο, σταθερό πολιτικό σύστημα και η εδραίωση ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, με το διαδίκτυο να διαθέτει πληθώρα ιστοσελίδων οι οποίες αναφέρονται στις ευκολίες ίδρυσης μιας νέας επιχείρησης στη γειτονική χώρα.

Επικεντρώνοντας την προσοχή στις Α.Ξ.Ε., είναι γεγονός ότι αυξήθηκαν σταδιακά κατά τα έτη 2002 – 2007, με αποκορύφωμα το έτος ένταξης της Βουλγαρίας στην Ε.Ε. Αυτή η είσοδος και η εφαρμογή των μέτρων ένταξης, προσέλκυσε επενδυτικά κεφάλαια άνω των 22 δισ. ευρώ από το εξωτερικό (Α. Bitzenis, 2007). Υπήρξε βέβαια μια ύφεση που ακολούθησε με την περίοδο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία επηρέασε τη χώρα στους τομείς της αγοράς ακινήτων, των κατασκευών και της χρηματαγοράς.

4. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Ρουμανία

Η ελληνική οικονομία επενδύει κεφάλαια στις γειτονικές χώρες από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Έτσι, λοιπόν, η Ελλάδα μετατράπηκε σε μια χώρα που εξαγει κεφάλαια σε χώρες όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Σερβία, η Αλβανία αλλά και τη Βόρεια Μακεδονία.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις επενδύουν κεφάλαια σε τομείς, όπως οι κατασκευές και η βιομηχανία, προσεγγίζοντας τις τραπεζικές υπηρεσίες, τις τηλεπικοινωνίες και το χώρο της ενέργειας.

Η χώρα με τις μεγαλύτερες επενδύσεις ήταν η Ρουμανία. Η Ρουμανία και η Βουλγαρία έγιναν μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2007 και αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διακίνηση προϊόντων και υπηρεσιών. Την περίοδο μεταξύ 1997 - 2007 και πιο συγκεκριμένα από το 2000 και έπειτα, ο διαπραγματευτικός ρόλος της Ρουμανίας με την Ε.Ε. έπαιξε καθοριστικό ρόλο, ώστε τελικά να θεωρηθεί ένας ασφαλιστικός επενδυτικός προορισμός, ενώ η γεωγραφική θέση της χώρας έπαιξε σημαντικό ρόλο για τις εξαγωγές (Γούναρη, 2021).

Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες χώρες που επένδυσαν κεφάλαια στη Ρουμανία. Το Δεκέμβριο του 2007, ο αριθμός των εταιρειών με συμμετοχή στα επενδυμένα κεφάλαια αριθμούσε σύμφωνα με στοιχεία του Εμπορικού Μητρώου τις 4.102 εταιρίες, ενώ στο τέλος του 2016 προσέγγιζαν τις 6.578 εταιρίες. Σύμφωνα με την ελληνική πρεσβεία της Ρουμανίας, τα επενδυμένα κεφάλαια ήταν 4 δις, κατατάσσοντάς την σε αρκετά υψηλή θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών.

Σύμφωνα με το γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων (Ο.Ε.Υ.) της ελληνικής πρεσβείας στη Ρουμανία, ιδρύθηκαν 300 ελληνικές επιχειρήσεις εντός του 2016. Στις 31 Δεκεμβρίου του 2016 ήταν εγγεγραμμένες 6.578 ελληνικές επιχειρήσεις, ενώ στις 31 Δεκεμβρίου του 2015 καταγράφηκαν 6.278. Σύμφωνα με στοιχεία του Ο.Ε.Υ., οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στο μετοχικό κεφάλαιο, δηλαδή το 20%, στα τέλη του 2016 ήταν 1.300. Το επενδυμένο κεφάλαιο 31 Δεκεμβρίου 2016, έφτανε τα 1,83 δις, αντίθετα στις 31 Δεκεμβρίου 2015 ήταν μειωμένο στο 1,78 δις. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 7^η θέση μετά τις χώρες Ολλανδία, Αυστρία, Γερμανία, Κύπρο, Γαλλία και Ιταλία, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε το Εμπορικό Μητρώο της

Ρουμανίας (ONRC), η Ρουμανία φαίνεται να είναι η πρώτη ή δεύτερη χώρα που επενδύονται κεφάλαια παγκοσμίως από την Ελλάδα.

Σύμφωνα με στοιχεία από την Κεντρική Τράπεζα της Ρουμανίας (BNR), η αξία των ελληνικών επενδύσεων την 31.12.2015, ήταν στα 1,747 δις ευρώ, ενώ την 31.12.2014 ήταν στα 1,644 δις ευρώ. Αφορά ποσοστό 2,7% των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, ενώ η χώρα μας καταλαμβάνει την 9^η θέση στο τομέα των επενδύσεων (*Άρθρο «4 δις. ευρώ οι Ελληνικές επενδύσεις στην Ρουμανία», emea.gr*).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ρουμανικοί οίκοι με ελληνικές εταιρείες που συμμετέχουν αριθμούν 20.000 εργαζόμενους, ενώ το Βουκουρέστι και οι περιφέρειες κατέχουν το μεγαλύτερο μέρος από το σύνολο των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Επίσης, μεγάλος αριθμός μονάδων βρίσκονται στην επαρχία με την έδρα των εταιρειών να είναι το Βουκουρέστι.

4.1 Οι άμεσες επενδύσεις της Ελλάδας στη Ρουμανία

Με βάση τα στοιχεία, όπως προκύπτουν, η Ελλάδα βρίσκεται στην 8^η θέση ως ένας από τους κυριότερους επενδυτές της Ρουμανίας, ενώ βρίσκεται στην 9^η θέση στον κατάλογο των επενδυτών των εταιρειών, μιας και οι καταγεγραμμένες επιχειρήσεις ανέρχονται σε 7.648 (*Άρθρο «Η Ελλάδα στην 8^η θέση των επενδυτών στη Ρουμανία», capital.gr*).

Σύμφωνα με το Εθνικό Εμπορικό Μητρώο της Ρουμανίας (Μάρτιος 2021), ήταν εγγεγραμμένες 7.904 εταιρείες με ελληνική συμμετοχή, από το Ιανουάριο 2020 έως και το Μάρτιο 2021. Παρά την πανδημία, εγγράφηκαν 256 νέες ελληνικές εταιρείες στο Μητρώο.

Οι εγγεγραμμένες επιχειρήσεις που συμμετέχουν με ελληνική συμμετοχή διαχρονικά είναι οι ακόλουθες:

- Το Δεκέμβριο του 2001 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 1.991
- Το Σεπτέμβριο του 2004 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 2.826

- Το Δεκέμβριο του 2007 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 4.102
- Το Φεβρουάριο του 2016 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 6.643
- Το Δεκέμβριο του 2019 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 7.648
- Το Μάρτιο του 2021 οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν 7.904

Συμπερασματικά, την περίοδο της προηγούμενης 20ετίας 2001 - 2021, προκύπτει ότι οι εγγεγραμμένες επιχειρήσεις με ελληνική συμμετοχή αυξήθηκαν σημαντικά κατά 5.913, δηλαδή ποσοστό περίπου 297%. Η δραστηριότητα στη Ρουμανία προσελκύει τη συμμετοχή των ελληνικών επιχειρήσεων. Οι εγγεγραμμένες επιχειρήσεις εξακολουθούν να σημειώνουν μεγάλη αύξηση, αφού από το πρώτο εξάμηνο του 2021 άρχισαν να δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις όπως ο όμιλος Σαρακάκη, το ιατρικό κέντρο Atena Medical Center καθώς και ο όμιλος διαχείρισης ακινήτων Zeus International με την αγορά τριών ξενοδοχείων στο Βουκουρέστι.

Λαμβάνοντας υπόψη τον κύκλο εργασιών (Δεκέμβριος 2019), την μεγαλύτερη αξία 1,9 δις ευρώ ή 83% εκ του συνόλου, αφορά τις εταιρείες που είναι στην περιοχή του Βουκουρεστίου και από την συνολική αξία του κύκλου εργασιών προσέγγιζε τα 2,3 δις ευρώ, το 1,1 δις ευρώ αφορά μεγάλες επιχειρήσεις. Ένα ποσοστό 94% αφορά πολύ μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν κάτω των 10 ατόμων, ενώ από την άλλη οι μεγάλες επιχειρήσεις απασχολούν το 1% όσον αφορά το σύνολο των εργαζομένων. Το 49% του κύκλου εργασιών δημιουργείται από τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Οι πολύ μικρές επιχειρήσεις αφορούν την κατηγορία με το μεγαλύτερο ποσοστό κερδών προ τόκων και φόρων. Όσον αφορά τα οφέλη, δεν περιορίζονται μόνο στις επιχειρήσεις. Αυτό σημαίνει ότι είναι περισσότερο ανταγωνιστική και αποδοτική η λειτουργία τους, το χαρτοφυλάκιο πωλήσεων είναι διαφοροποιημένο καθώς και η βελτίωση των χρηματοροών. Επίσης, στοχεύουν στην αύξηση του όγκου για το εξωτερικό εμπόριο (εισαγωγές – εξαγωγές). Ωστόσο, αυτό επιφέρει ορισμένες επιπτώσεις στην Ελλάδα λόγω ότι από αυτήν προέρχεται καθώς και τη Ρουμανία, ως χώρα που υποδέχεται τα αγαθά και τις υπηρεσίες, τομείς που αφορούν την ανάπτυξη

συνεργασιών, συνέργειες βιομηχανίας, εμπορίου και υπηρεσιών. Επιπλέον αφορούν τη μεταφορά της τεχνογνωσίας, την τόνωση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών καθώς και την αύξηση για τα δημόσια έσοδα.

Η δραστηριοποίηση των ελληνικών εταιρειών στη Ρουμανία, αποδεικνύει τις δυνατότητες των ελληνικών επιχειρήσεων καθώς και την εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας. Οι δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων με τις οικονομικές επιδόσεις, την αξιοπιστία και την αναγνωρισιμότητα τους, τις έχει καθιερώσει στη ρουμανική αγορά. Έχει δημιουργηθεί ένα υγιές και συνεκτικό πλαίσιο, το οποίο ευνοεί στο να διευρύνονται οι συνέργειες των διαφόρων επιχειρηματικών κοινοτήτων για τις δύο χώρες. Αυτό αποτελεί εξίσου σημαντικό ρόλο για την εξωστρεφή δράση των επιχειρήσεων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Γούναρη, 2021).

4.2 Θεσμικό - Επενδυτικό πλαίσιο

Από την 01.07.2007 η Ρουμανία είναι χώρα της Ε.Ε., αλλά όχι μέλος της Ευρωζώνης. Η έκτασή της είναι 238.391 τ.χλμ και διαθέτει 20 εκατ. κατοίκους βάση της απογραφής του 2011. Έχει το προνόμιο ότι βρίσκεται στις εκβολές του Δούναβη, καθώς συνδέει τη Μαύρη Θάλασσα με την Κεντρική Ευρώπη, διασχίζοντας 10 κράτη: Γερμανία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Σερβία, Βουλγαρία, Σλοβακία, Κροατία, Ουκρανία, Μολδαβία και Αυστρία. Όσον αφορά τη μορφολογία του εδάφους, είναι 60% πεδινή και 40% ορεινή. Διακρίνεται για τον ορυκτό πλούτο της σε πετρέλαιο, φυσικό αέριο, χαλκό και χρυσό. Ο πληθυσμός είναι κατά 53,8% αστικός και 46,2% αγροτικός και ημιαστικός. (Πηγή: *Ετήσια Έκθεση 2017 της ρουμανικής οικονομίας και ανάπτυξης των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Ρουμανίας*)

Ο ρυθμός ανάπτυξης από το 2000 έως 2008 ήταν με μέσο όρο 6,3%. Η οικονομική κρίση στη χώρα έδωσε το παρόν και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να έχει αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης -6,6% το 2009. Η κυβέρνηση και η Κεντρική Τράπεζα πήραν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να αναγεννηθεί η οικονομία και να έχει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Θα πρέπει να τονιστεί ότι το 2010 η χώρα πήρε χρηματοδότηση από διεθνείς δανειστές και μειώθηκαν οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων κατά 25%, οι ασφαλιστικές εισφορές

κατά 15%, αλλά υπήρξε μία αύξηση του ΦΠΑ από 19% σε 24%. Το 2011 παρατηρήθηκε αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,3%. Ακόμη, έχουμε αύξηση του ΑΕΠ από το 2013 έως το 2016 και ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν από τους υψηλότερους στις χώρες της Ε.Ε. και έφτασαν στο 3,5% και 4,8% αντίστοιχα. Επιπλέον, το 2017 αυξήθηκε κατά 6,9% από τους υψηλότερους της Ε.Ε. και σε παγκόσμιο στερέωμα.

Παρατηρείται μια θετική μεταβολή του ΑΕΠ της χώρας τα τελευταία 5 έτη και αυτό δίνει την πληροφορία ότι μπορεί να αυτο-χρηματοδοτηθεί, λόγω του σχετικά χαμηλού ελλείμματος του προϋπολογισμού, του χαμηλού δημόσιου χρέους της χώρας καθώς και του μικρού ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών. Το 2017 παρατηρείται θετική αύξηση του ΑΕΠ της χώρας και αυτό οφειλόταν στην αύξηση της εσωτερικής κατανάλωσης, το οποίο συνέβη λόγω της ελάφρυνσης της φορολογίας. Επίσης, αυξήθηκαν οι μισθοί και οι συντάξεις ιδιαίτερος στο δημόσιο τομέα και υπήρξε μία μείωση των επιτοκίων.

Η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε συγκριτικά με το 2016, η οποία ήταν σε συνάρτηση με την αυτοκινητοβιομηχανία. Βασικός παράγοντας στη θετική αύξηση του ΑΕΠ το 2016 και το 2017, αποτέλεσε η θέσπιση κάποιων μέτρων φορολογικής πολιτικής και η αύξηση της απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων που επηρέασαν την ιδιωτική κατανάλωση. Η κυβέρνηση αποφάσισε να θεσπίσει μέτρα, όπως τη μείωση του ΦΠΑ στα είδη διατροφής από 24% σε 9% από την 1.6.2015 και μείωση του γενικού συντελεστή από 24% σε 20% από την 1.1.2016. Από την 1.1.2017 μειώθηκε σε 19% το ΦΠΑ και αυτό συντέλεσε εξίσου σημαντικά στην ενίσχυση της κατανάλωσης των νοικοκυριών (Γούναρη, 2021).

Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Στατιστικής της Ρουμανίας (INS), το 2017 παρατηρήθηκε μία αύξηση των εξαγωγών κατά 9,15% με ένα ποσό στα 62.641,9 δις ευρώ. Από την άλλη οι εισαγωγές ήταν στο 75.598,4 δις ευρώ. Παρατηρήθηκε, δηλαδή, αύξηση κατά 12,2% συγκριτικά με το 2016. Ακόμη, το εμπορικό έλλειμμα αυξήθηκε κατά 2.998,3 δις ευρώ και βρέθηκε στα 12.956,5 δις ευρώ συγκριτικά με το 2016 που ήταν στα 9,957 δις ευρώ (Πηγή: *Οδηγός Επιχειρείν στη Ρουμανία 2020*).

Πίνακας 12 – Δεδομένα Εξωτερικού Εμπορίου Ρουμανίας από το 2015 - 2017

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 2015 – 2017				
Εκ. ευρώ	2015	2016	2017	Μεταβολή 2017/2016
Ρουμανικές Εξαγωγές	54.596,0	57.3863	62.641,9	9,15%
Ρουμανικές Εισαγωγές	62.934,9	67.344,5	75.598,4	12,22%
Όγκος εμπορίου	117.558,1	124.730,8	138.240,3	11,41%
Εμπορικό Ισοζύγιο	-8.366,01	-9,958,2	-12.956,5	

Πηγή: Ετήσια Έκθεση 2017 της Ρουμανικής Οικονομίας και Ανάπτυξης των Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων Ελλάδος – Ρουμανίας, Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής Ρουμανίας INS, International Trade Statistics 12/2017

Θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής κάποια δεδομένα όσον αφορά την αρνητική επίδοση του ρυθμού ανάπτυξης στη Ρουμανία και αυτά είναι τα εξής:

1. Οι ανισότητες των εισοδημάτων του ρουμανικού πληθυσμού. Το 10% των πλουσίων της χώρας διαθέτουν το 30% της οικονομίας της χώρας. Παρατηρείται διαφορά στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και σε επίπεδο συνθηκών της ζωής των πολιτών. Επίσης, υπάρχει διαφορά μεταξύ των εισοδημάτων της πρωτεύουσας καθώς και της περιφέρειας.
2. Ενδεχόμενη επιβάρυνση του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας λόγω αύξησης των εισαγωγών συγκριτικά με τις εξαγωγές.
3. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έχουν βραδείς ρυθμούς.
4. Ελλείψεις και καθυστερήσεις σε έργα υποδομής και κατά κύριο λόγο στον τομέα των μεταφορών.

4.3 Οι εργαζόμενοι ανά τομέα δραστηριότητας

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν για τον αριθμό των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, παρατηρείται ότι οι περισσότερες εταιρείες (545) έχουν δραστηριότητα στο εμπόριο χονδρικής-λιανικής και δείχνει ότι είναι ένας τομέας που απασχολεί το μεγαλύτερο αριθμό των εργαζομένων 5.648. Ο τομέας της βιομηχανίας που απαρτίζεται από 184 εταιρείες, αλλά είναι δεύτερος σε αριθμό εργαζομένων 3.071. Επίσης, ο τομέας της πληροφορικής με 102 εταιρείες, ο οποίος έρχεται τρίτος σε αριθμό εργαζομένων 1.739. Οι πρώτοι τρεις τομείς αντιπροσωπεύουν το 83% του κύκλου εργασιών. Από την άλλη οι κατασκευές με ένα ποσοστό 13% απόδοση, παρουσιάζουν το 4% του συνολικού κύκλου εργασιών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν καταγραφεί από την Τράπεζα της Ελλάδος και όσον αφορά στο ύψος των επενδεδυμένων κεφαλαίων στη Ρουμανία, προκύπτουν τα εξής:

- Το 2005 τα κεφάλαια των άμεσων επενδύσεων της Ελλάδος στη Ρουμανία προσέγγιζαν τα 2 δις ευρώ
- Το 2010 το ποσό μεταβλήθηκε σε 3,8 δις ευρώ
- Το 2015 περίπου στα 2,6 δις ευρώ
- Το 2019 η αξία βρίσκεται κάτω από τα 2 δις ευρώ

Ο κύριος λόγος της μείωσης των κεφαλαίων από τη Ρουμανία και από τις υπόλοιπες χώρες της Βαλκανικής, ήταν αποχώρηση των ελληνικών συστημικών τραπεζών (*Άρθρο «Η Ελλάδα στην όγδοη θέση των κυριότερων επενδυτών στη Ρουμανία», businessdaily.gr*).

Με βάση τα προηγούμενα έγγραφα του ΟΕΥ προκύπτει ότι:

- Η Ρουμανία το 2020 θεωρήθηκε ο 16ος βασικότερος εμπορικός εταίρος της χώρας μας.
- Για τις ελληνικές εξαγωγές ήταν ο 10ος κυριότερος προορισμός και το 30% των εξαγωγών αφορά τις ελληνικές επιχειρήσεις στη Ρουμανία. Επίσης, το 15% των ελληνικών εισαγωγών αφορά ελληνικές επιχειρήσεις στη Ρουμανία.
- Επίσης, οι αγροδιατροφικές εξαγωγές προϊόντων στη Ρουμανία έφτασαν στο ποσό των 267,7 εκατ. ευρώ και σημείωσαν άνοδο 10% σε σχέση με το 2019. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι εξαγωγές των αγροδιατροφικών προϊόντων αφορούν περίπου το 24% των εξαγωγών στη Ρουμανία.
- Το Ισοζύγιο Υπηρεσιών το 2019 προσέγγισε το ποσό των 786,4 εκατ. ευρώ και αντιπροσωπεύει το 2,2 του Ισοζυγίου Υπηρεσιών. Ακόμη, οι σημαντικότεροι τομείς είναι ο τουρισμός με ποσό που φτάνει 529,2 εκατ. ευρώ καθώς και οι μεταφορές με ποσό 128,2 εκατ. ευρώ.
- Για τις ελληνικές άμεσες ξένες επενδύσεις, το 2019 καθώς και σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, η Ρουμανία είναι στη 5^η θέση με ποσοστό 7,3%.
- Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Ρουμανίας, το ελληνικό μερίδιο για τις άμεσες ξένες επενδύσεις είναι στο 3,8% και η Ελλάδα είναι στην 8^η θέση μετά τις χώρες: Ολλανδία, Αυστρία, Γερμανία, Κύπρο, Ιταλία, Γαλλία και Λουξεμβούργο.
- Για τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου της Ελλάδας στη Ρουμανία, το απόθεμα έφτασε τα 162 εκ. δολάρια ΗΠΑ.

4.4 Οι τομείς δραστηριότητας

Διάφορες εταιρείες με ελληνική συμμετοχή δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς της οικονομίας. Μεγάλο μερίδιο παρουσιάζουν εκείνες που έχουν δραστηριότητα στο λιανικό και χονδρικό εμπόριο και αντιπροσωπεύουν το 26%. Στη δεύτερη θέση είναι οι συμβουλευτικές επιχειρήσεις, στην τρίτη οι κατασκευαστικές και τέλος στην τέταρτη οι κτηματομεσιτικές (*Άρθρο «Η Ελλάδα στην όγδοη θέση των κυριότερων επενδυτών στη Ρουμανία»*, businessdaily.gr).

Από το σύνολο των 2.095 εταιρειών οι περισσότερες είναι εγκατεστημένες στην περιοχή του Βουκουρεστίου και στην ευρύτερη περιφέρεια του Βουκουρεστίου βρίσκονται περίπου 1.576.

Με βάση τα στοιχεία του κύκλου εργασιών για τον Δεκέμβριο του 2019, φαίνεται ότι τη μεγαλύτερη αξία (1,9 δις ή 83% του συνόλου) δημιουργούν οι εταιρείες που βρίσκονται στο Βουκουρέστι. Επίσης, από τη συνολική αξία (του κύκλου εργασιών) των 2,3 δις, το 1,1 δις ευρώ ή ποσοστό 48% προέρχεται από τις μεγάλες επιχειρήσεις.

5. Μελέτη περίπτωσης της CHIPITA Α.Ε.

5.1 Η ιστορία της CHIPITA

Η Chipita ιδρύθηκε το 1973 στην Ελλάδα με αντικείμενο την παραγωγή και εμπορία αλμυρών snacks, με βασικό, τότε, προϊόν τα Extra τυρογαριδάκια και από το 1988 τα πατατάκια (potato chips). Το 1991, κυκλοφόρησε το κρουασάν 7DAYS – ατομικό, συσκευασμένο, μακράς διάρκειας και πολύ γρήγορα και το mini 7DAYS και έτσι γίνεται η πρώτη εταιρεία στον κόσμο που παράγει και διαθέτει συσκευασμένα κρουασάν. Λίγα χρόνια μετά, το 1995, κυκλοφόρησε τα Bake Rolls, ένα καινοτόμο, αλμυρό προϊόν που γνώρισε πολύ γρήγορα μεγάλη επιτυχία (*Chipita website*).

Περίπου την ίδια εποχή, η Chipita ξεκινά την πορεία της διεθνοποίησής της, μια πορεία την οποία ακολουθεί πιστά μέχρι και σήμερα. Η ανάπτυξη αυτή πραγματοποιείται με δύο τρόπους: είτε με δικές της εταιρείες, είτε με στρατηγικές συνεργασίες με μεγάλες διεθνείς ή ισχυρές τοπικές εταιρείες.

Δραστηριοποιείται διεθνώς σε 3 μεγάλες κατηγορίες προϊόντων: κρουασάν και παρόμοια προϊόντα ζύμης, ψημένα σνακ από ψωμί (Bake Rolls) και άλλα προϊόντα. Τα προϊόντα της Chipita παράγονται σε 18 εργοστάσια, σε 10 διαφορετικές χώρες και προσφέρονται στους καταναλωτές σε 67 χώρες, είτε απευθείας, είτε μέσω στρατηγικών συνεργασιών. Κάθε χρόνο, η Chipita παράγει 4,5 δισεκατομμύρια προϊόντα που διανέμονται σε περισσότερα από 450.000 σημεία πώλησης και στις πέντε ηπείρους και καταναλώνονται από 2 δισεκατομμύρια καταναλωτές.

Απασχολεί περισσότερους από 10.000 εργαζόμενους – 4.000 στην Chipita και 6.000 σε στρατηγικά συνεργαζόμενες εταιρείες – και οι εργαζόμενοι της Chipita προέρχονται από 30 διαφορετικές εθνικότητες. Συνολικά, έπειτα από 46 χρόνια λειτουργίας, η Chipita διαθέτει 7 ιδιόκτητα εργοστάσια (2 στην Ελλάδα και από 1 σε Βουλγαρία, Ρουμανία, Πολωνία, Ρωσία και Τουρκία), ενώ άμεσα θα προστεθεί το νέο εργοστάσιο παραγωγής κρουσάν και bake rolls στη Σλοβακία. Επίσης, διαθέτει μέσω συνεργασιών, 10 εργοστάσια σε Αίγυπτο, Σαουδική Αραβία, Μεξικό, Μαλαισία και Ινδία. Πραγματοποιεί απευθείας πωλήσεις σε 43 χώρες και μέσω των κοινοπραξιών σε ακόμη 13 αγορές (Παπαδής, 2018).

Η Chipita εδώ και χρόνια έχει πάψει να θεωρείται αμιγώς ελληνική εταιρεία και αποτελεί μια μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη με πολύ καλές τοποθετήσεις κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη. Αυτό είναι το κυρίαρχο κεφάλαιο και δυναμική που κατέχει, τα οποία ενδιαφέρουν τους Αμερικανούς και όχι η τοποθέτησή τους στην Ελλάδα, στην οποία εξάλλου διαθέτουν πολυετή παρουσία. Οι Αμερικανοί επενδυτές, λοιπόν, στην περίπτωση που προχωρήσει η συγκεκριμένη επιχειρηματική πράξη δεν θέλουν να επενδύσουν χρήματα στην Ελλάδα, αλλά να επεκταθούν σε αγορές όπου δεν έχουν ισχυρή παρουσία. Ταυτόχρονα, επενδύει στην ανάπτυξη νέων προϊόντων, τα οποία θα λανσάρει σταδιακά στις αγορές, ενώ από το 2021 και μετά αναμένεται να παρουσιάσει μία κατηγορία προϊόντων, που σήμερα δεν υπάρχει στην αγορά, όπως είχε αναφέρει ο CEO της Chipita. Τα προϊόντα αυτής της κατηγορίας έχουν αναπτυχθεί και βρίσκονται στη φάση προετοιμασίας της παραγωγής τους (Φιντικάκης, 2004).

5.2 Οι αξίες της CHIPITA

Οι αξίες της Chipita περιγράφουν την ευθύνη της απέναντι στους εργαζόμενους, τους καταναλωτές και το περιβάλλον, καθώς και αποτελούν τον πυρήνα των εταιρικών της αποφάσεων και καθορίζουν όλες τις δραστηριότητές της (*Chipita website*). Ακολουθούν οι βασικές αξίες της εταιρείας:

- **Υψηλή ποιότητα**

Εστιάζει στην ποιότητα των πρώτων υλών, για να παράγει προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας για τους καταναλωτές της, εφαρμόζοντας αυστηρότατα συστήματα ελέγχου, πιστοποιημένα διεθνώς από αξιόπιστους παγκόσμιους οργανισμούς.

- **Εμπιστοσύνη και ακεραιότητα**

Η εδραίωση αμοιβαίας εμπιστοσύνης είναι βασικό της μέλημα, τόσο στις σχέσεις με τους καταναλωτές της, όσο και με τους εξωτερικούς και εσωτερικούς της συνεργάτες. Ταυτόχρονα, η Chipita δραστηριοποιείται με γνώμονα την ακεραιότητα και το σεβασμό προς τους επενδυτές της, αλλά και τους φορείς και τις κοινότητες με τις οποίες αλληλοεπιδρά. Με αυτόν τον τρόπο, καλλιεργείται και συντηρείται ένα κλίμα σεβασμού, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία μακροχρόνιων σχέσεων με γερά θεμέλια.

- **Ηθική και αξιοκρατία**

Οι αρχές της υγιούς επιχειρηματικότητας αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο των επιλογών της εταιρείας, από την ίδρυσή της πριν από 40 χρόνια μέχρι και σήμερα. Η επιχειρηματική της δραστηριότητα καθοδηγείται και υπαγορεύεται από τους κανόνες διαφάνειας, ηθικής και αξιοκρατίας, σε όλα τα επίπεδα.

- **Καινοτομία και συνεχής βελτίωση**

Η καινοτομία είναι ο κεντρικός άξονας πάνω στον οποίο στηρίχθηκε και εξακολουθεί να αναπτύσσεται η εταιρεία. Επίσης, δημιουργούνται πρωτοποριακά προϊόντα που καλύπτουν τις νέες διατροφικές ανάγκες των καταναλωτών της και

ταιριάζουν στον σύγχρονο τρόπο ζωής τους. Η εταιρεία επενδύει στην τεχνολογία και στην έρευνα, με στόχο τη συνεχή βελτίωση τόσο των προϊόντων, όσο και των διαδικασιών της.

- **Κοινωνική και περιβαλλοντική υπευθυνότητα**

Με το βλέμμα στο μέλλον και με τη βοήθεια της έρευνας και της τεχνολογίας, δημιουργεί τις προϋποθέσεις που της επιτρέπουν να επιχειρεί με σεβασμό και ευαισθησία προς το περιβάλλον και την κοινωνία γενικότερα, απαντώντας με τον καλύτερο τρόπο στις προκλήσεις της εποχής για βιώσιμη ανάπτυξη.

- **Σεβασμός και εφαρμογή του νόμου**

Η Chipita δραστηριοποιείται σε διαφορετικές χώρες ανά τον κόσμο. Σε κάθε περίπτωση, κύριο μέλημά της είναι η πλήρης συμμόρφωση με την ισχύουσα νομοθεσία του κάθε κράτους. Τα πρότυπα ηθικής που ακολουθούνται επιβάλλουν την ανάγκη δραστηριοποίησης με ευσυνειδησία και αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, υπακούοντας στο εκάστοτε νομοθετικό σύστημα και εκπληρώνοντας πλήρως τις φορολογικές υποχρεώσεις που αυτό υπαγορεύει.

5.3 Οικονομικά στοιχεία της CHIPITA

Η αξία κάθε επιχείρησης βρίσκεται τόσο στο όνομα όσο και στα brands της. Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά, αν όχι το σημαντικότερο, περιουσιακό της στοιχείο, το οποίο αν και άυλο, αποτελεί την υπεραξία της.

Τα σήματα/brands του ομίλου Chipita, δηλαδή τα brands 7days, 7days bake rolls, Spin Span, Νίκας κ.ά., αξίζουν 214,250 εκατ. ευρώ (βάσει των οικονομικών καταστάσεων του 2017). Η Chipita το 2017 τζίραρε, χωρίς τις κοινοπραξίες, 461 εκατ. ευρώ (άνοδος +14,4%) και εμφάνισε EBITDA 58,8 εκατ. ευρώ (άνοδος +15,5%), ενώ συμπεριλαμβανομένων των κοινοπραξιών ο τζίρος της άγγιξε τα 515 εκατ. ευρώ (+10,7%) και το EBITDA τα 68,4 εκατ. ευρώ (+6,8%). Αναλυτικότερα, μόνο για τα εμπορικά σήματα "ΝΙΚΑΣ" και "ΚΑΤΙΚΙ ΔΟΜΟΚΟΥ – ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΛΑΓΙΕΣ", η συνολική εύλογη αξία τους (αποτιμήθηκαν από την Grant Thornton Ελλάς με βάση τη

μέθοδο "Relief-from-Royalty"), υπολογίσθηκε σε 13,349 εκατ. ευρώ, αποδιδόμενη κατά 11,953 εκατ. ευρώ στο σήμα "ΝΙΚΑΣ" και κατά 1,396 εκατ. ευρώ στο σήμα "ΚΑΤΙΚΙ ΔΟΜΟΚΟΥ – ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΛΑΓΙΕΣ". Το Κατίκι Δομοκού έχει περάσει πλέον στον έλεγχο του ομίλου ΟΠΤΙΜΑ.

Ακόμη υψηλότερη είναι η αξία των flagship brands του ελληνικού ομίλου. Το 7days αποτιμάται κοντά στα 170 εκατ. ευρώ, στα 20,9 εκατ. ευρώ το 7days Bake Rolls, στα 4,67 εκατ. ευρώ το brand Finetti, στα 6,5 εκατ. ευρώ το Molto και στο μισό εκατομμύριο ευρώ το Spin Span (Γκίτση, 2021).

Με τζίρο πάνω από μισό δισεκατομμύριο ευρώ έκλεισε το 2018 για τον όμιλο Chipita, με όλες σχεδόν τις αγορές, πλην της τουρκικής, να καταγράφουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Σύμφωνα με στελέχη του ομίλου, το πρώτο εξάμηνο του 2019 οι επιδόσεις της Chipita ήταν επίσης θετικές, ενώ πλέον έχει ξεκινήσει και η παραγωγή προϊόντων της στην Ινδία, μέσω της κοινοπραξίας Britchip Foods που έχει συστήσει στην ασιατική χώρα με την ινδική Britannia Industries.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την οικονομική έκθεση του ομίλου, το 2018 πραγματοποίησε κύκλο εργασιών 510,2 εκατ. ευρώ έναντι 461 εκατ. ευρώ το 2017, καταγράφοντας αύξηση 10,7%. Αύξηση κατέγραψαν επίσης τα μεικτά και τα λειτουργικά κέρδη. Ειδικότερα, τα μεικτά κέρδη σε ενοποιημένο επίπεδο διαμορφώθηκαν το 2018 σε 218,8 εκατ. ευρώ, ενισχυμένα κατά 8,3% σε σύγκριση με το 2017. Τα λειτουργικά κέρδη αυξήθηκαν κατά 10,7% φτάνοντας τα 75,7 εκατ. ευρώ, ενώ τα κέρδη προ φόρων υποχώρησαν κατά 42,6%, στα 19,7 εκατ. ευρώ το 2018 από 34,3 εκατ. ευρώ το 2017. Η μεγάλη αυτή μείωση αποδίδεται από τον όμιλο Chipita στα έξοδα ύψους 7,7 εκατ. ευρώ, που πραγματοποίησε το 2018 για την προετοιμασία της πολυσυζητημένης εισαγωγής της Chipita στα χρηματιστήρια του Λονδίνου και της Αθήνας, εισαγωγή, όμως, η οποία έχει αναβληθεί επ' αόριστον. Εξαιρουμένων των εξόδων αυτών τα κέρδη προ φόρων θα διαμορφώνονταν σε 27,4 εκατ. ευρώ, επίσης μειωμένα σε σύγκριση με το 2017, αλλά με την υποχώρηση να είναι σαφώς μικρότερη.

Τα κέρδη μετά από φόρους διαμορφώθηκαν σε 20,8 εκατ. ευρώ από 15,4 εκατ. ευρώ το 2017, καταγράφοντας αύξηση περίπου 35%, ενώ τα καθαρά κέρδη από συνεχιζόμενες δραστηριότητες υποχώρησαν το 2018 σε 21,1 εκατ. ευρώ από 23,4 εκατ. ευρώ το 2017.

Ειδικά στην περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπου η παρουσία του ομίλου είναι πολύ ισχυρή, τόσο από εμπορική όσο και από παραγωγική πλευρά, οι πωλήσεις αυξήθηκαν το 2018 κατά 14,8 εκατ. ευρώ. Εντός του 2018, άλλωστε, διπλασιάστηκε σε μέγεθος και παραγωγή το εργοστάσιο της Chipita στην Πολωνία, κάτι που αναμένεται να αποτυπωθεί περισσότερο στα οικονομικά αποτελέσματα του τρέχοντος έτους. Αύξηση κατά 9 εκατ. ευρώ σημείωσαν οι πωλήσεις στη Νότια και Δυτική Ευρώπη, κυρίως λόγω της αύξησης των πωλήσεων σε Ελλάδα, Γερμανία, καθώς και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σημαντική, επίσης, ήταν η αύξηση του τζίρου στις ΗΠΑ.

Στη Ρωσία οι πωλήσεις ενισχύθηκαν κατά 8,1 εκατ. ευρώ. Μη ικανοποιητική παραμένει για μια ακόμη χρονιά η δραστηριότητα της Chipita στην Τουρκία, λόγω κυρίως της υποτίμησης της τουρκικής λίρας και του ρευστού πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Περαιτέρω απώλειες συγκρατήθηκαν από την αύξηση των εξαγωγών σε τρίτες χώρες των προϊόντων που παράγονται στο εργοστάσιο της Τουρκίας.

Θετικές ήταν οι επιδόσεις στη Μέση Ανατολή. Μάλιστα, το 2018 ξεκίνησε από τη Modern Food Industries στη Σαουδική Αραβία (θυγατρική του ομίλου κατά 25%) η παραγωγή Bake Rolls (Άρθρο «Έσπασε το φράγμα των 500 εκατ. ο τζίρος της Chipita εντός του 2018», eurocapital.gr).

Ακολουθούν ενδεικτικά στοιχεία της απόδοσης της Chipita Bulgaria σύμφωνα με τις Οικονομικές Καταστάσεις (Ατομικές και Ενοποιημένες) για την Οικονομική Χρήση που έληξε την 31 Δεκεμβρίου 2017.

Πίνακας 5.1: Δεδομένα Οικονομικής Χρήσης της Chipita για τα έτη 2016 - 2017

Οι συναλλαγές και τα υπόλοιπα μεταξύ της Εταιρείας και των θυγατρικών της, άμεσων και έμμεσων, κατά τις χρήσεις που έληξαν την 31 Δεκεμβρίου 2017 και 2016 παρατίθενται αναλυτικά ως εξής:

<u>Χρήση λήξεως 31 Δεκεμβρίου 2017</u>	<u>Πωλήσεις αγαθών/ υπηρεσιών και λοιπά έσοδα</u>	<u>Αγορές αγαθών/ υπηρεσιών</u>	<u>Απαιτήσεις</u>	<u>Υποχρεώσεις</u>
BIOMAP A.E.	147	1.848	377	2.420
CHIPITA HUNGARY KFT	941	-	183	-
ANΘEMIA A.E.	11.131	1.688	219	1.060
CHIPITA ROMANIA SRL	14.328	8.753	2.696	2.252
CHIPITA POLAND SP ZOO	19.252	1.177	9.165	121
CHIPITA GERMANY GMBH	1.023	66	243	15
CHIPITA ST PETERSBURG ZAO	5.289	78	758	78
CHIPITA PARTICIPATIONS LTD	1.366	390	360	101
CHIPITA SLOVAKIA LTD	792	-	197	-
CHIPITA BULGARIA SA	13.421	9.819	1.939	1.800
CHIPITA CZECH LTD	941	-	144	-
CHIPITA GIDA URETIM SA	636	-	341	-
CHIPITA INDIA PRIVATE LTD	340	2.915	63	2.586
CHIPITA UKRAINE TRADING ZBUT	434	-	357	-
CHIPITA BELGRADE SA	822	-	207	-
CHIPITA ESPANA SL	-	54	50	-
CHIPITA HOLDINGS LTD	-	-	2	-
CHIPITA UK LIMITED	300	-	96	-
CHIPITA LEFKO LLC	111	-	100	-
GIVENRISE LTD	171	-	171	-
CHIPITA MEXICO BAKERIES	65	-	65	-
Π.Γ. ΝΙΚΑΣ	75	22	10	-
	71.585	26.810	17.743	10.433

Πηγή: Chipita A.E. Οικονομικές Καταστάσεις (Ατομικές και Ενοποιημένες) για τη χρήση που έληξε την 31^η Δεκεμβρίου 2017, σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (ΔΠΧΑ) όπως έχουν υιοθετηθεί από την Ε.Ε.

6. Η επένδυση της CHIPITA στη Βουλγαρία

Ο βουλγαρικός βραχίονας του ελληνικού ομίλου, η Chipita Bulgaria, αντιπροσωπεύει μια από τις σημαντικότερες θυγατρικές του, καθώς έχει επεκταθεί στην παραγωγή των bake rolls και καλύπτει εμπορικά μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή εξάγοντας τα προϊόντα της τόσο στη Βόρεια Μακεδονία όσο και στη Σερβία, Μαυροβούνιο και άλλες χώρες.

Η περαιτέρω διεύρυνση των δραστηριοτήτων της Chipita στη Βουλγαρία φαίνεται ότι εντάσσεται στην πολιτική της επιχείρησης να διασφαλίσει ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής και της Κεντρικής Ευρώπης, η οποία ήδη συνεισφέρει περί το 50% των ενοποιημένων της πωλήσεων και επηρεάζει αποφασιστικά την εξέλιξη της κερδοφορίας της.

Το μεγαλύτερο όμιλο παραγωγής και εμπορίας αρτοσκευασμάτων στη Βουλγαρία δημιούργησε η Chipita International με την εξαγορά της εταιρείας Royal Foods Holding. Η Royal Foods Holding είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός και διανομέας τυποποιημένων αρτοσκευασμάτων στη Βουλγαρία - μετά την Chipita Bulgaria - και δραστηριοποιείται κατά κύριο λόγο στον κλάδο των κέικ (swiss rolls, layer cakes, mini rolls, cake-bars). Στην αγορά των κέικ στη Βουλγαρία, η R.F.H. είναι ηγέτης διατηρώντας μερίδιο της τάξης του 85%. Στην οικονομική χρήση του 2003 ο κύκλος εργασιών της Royal Foods ανήλθε σε 13,5 εκατ. ευρώ με περίπου το ήμισυ της παραγωγής να εξάγεται σε άλλες χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και κυρίως στη Ρουμανία, την Ουγγαρία και τις πρώην Γιουγκοσλαβικές Δημοκρατίες (χώρες στις οποίες η Chipita East Europe ήδη δραστηριοποιούταν είτε παραγωγικά είτε μόνο εμπορικά). Να σημειωθεί ότι η Chipita East Europe Limited κατέχει όλες τις δραστηριότητες του ομίλου Chipita στις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και τη Ρωσία (*Άρθρο «Η επέλαση της Chipita στη Βουλγαρία», kathimerini.gr*).

Με την εξαγορά αυτή, η Chipita, δημιουργεί μακράν τον πρώτο σε μέγεθος όμιλο παραγωγής και εμπορίας τυποποιημένων αρτοσκευασμάτων στη Βουλγαρία, με ετήσιες πωλήσεις άνω των 50 εκατ. ευρώ και με παραγωγική δυνατότητα άνω των 45 χιλιάδων τόνων ετησίως (Κούτρα Π., 2019).

Παράλληλα με την κίνηση αυτή, η Chipita εισέρχεται δυναμικά σε έναν νέο κλάδο τυποποιημένων αρτοσκευασμάτων στην Ανατολική Ευρώπη, όπου οι πωλήσεις τέτοιων προϊόντων παρουσιάζουν εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τα νέα προϊόντα της εταιρείας θα καλύψουν ένα κενό που υπήρχε στις αγορές αυτές, δηλαδή τη δυνατότητα του καταναλωτή να βρει, σε χαμηλές τιμές, είδη κέικ με παραδοσιακές, αλλά και νέες γεύσεις, με γέμιση μαρμελάδας, κρέμας ή σοκολάτας, τα οποία - όπως και στην Ελλάδα - και στις χώρες αυτές αποτελούν αγαπημένο σνακ, κυρίως στις νεαρές ηλικίες, με πλέον φανατικό κοινό τα παιδιά έως και 12 ετών.

Προσαρμοσμένα στο βαλάντιο των καταναλωτών της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίοι όταν επισκέπτονται ένα κατάστημα προσέχουν όχι μόνο τη μάρκα, αλλά και (κυρίως) την τιμή του προϊόντος, τα ελληνικά κρουασάν κατάφεραν να γίνουν γνωστά στις αγορές αυτές, χάρη στο μικρότερο και επομένως οικονομικότερο μέγεθός τους. Όταν, ωστόσο, ο ελληνικός όμιλος έκανε τα πρώτα του βήματα στη βουλγαρική αγορά, τα αρτοσκευάσματα ήταν μια λέξη σχεδόν άγνωστη στους γείτονές μας που απευθύνονταν σε λίγους. Ο μοναδικός ξένος ανταγωνιστής που υπήρχε πουλούσε τα είδη του ακριβά, αφού δεν είχε εκεί μονάδα παραγωγής και αναγκαζόταν να τα εισάγει από το εξωτερικό. Το παιχνίδι θα το κέρδιζε όποιος παρήγαγε επιτόπου τα προϊόντα του, αλλά κυρίως εκείνος που θα μετέτρεπε το κρουασάν από είδος πολυτελείας, που ήταν, σε είδος προσιτό στους πολλούς. Χρειαζόταν ένα εύρημα και η Chipita το βρήκε, αφού έστησε τη δική της μονάδα, μειώνοντας το εργατικό της κόστος, μείωσε το μέγεθος του κρουασάν. Από τα 90 γραμμάρια που είναι η ατομική συσκευασία η οποία πωλείται στην Ελλάδα, λανσάρισε στη Βουλγαρία το κρουασάν των 65 γραμμαρίων. Ήταν μια πρωτότυπη κίνηση που πέτυχε, για να επαναληφθεί αργότερα στη Ρουμανία, τη Ρωσία και την Πολωνία, στις χώρες στις οποίες σήμερα κατέχει μερίδιο αγοράς γύρω στο 60% (Φιντικάκης, 2004).

Το 2003 οι ενοποιημένες πωλήσεις της Chipita International ανήλθαν σε 202,6 εκατ. ευρώ έναντι 199,2 εκατ. ευρώ το 2002, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 1,7%. Τα κέρδη προ φόρων αυξήθηκαν κατά 20% και ανήλθαν σε 16,1 εκατ. ευρώ από 13,4 εκατ. ευρώ, ενώ τα κέρδη μετά από φόρους και δικαιώματα μειοψηφίας έφθασαν τα 9,6 εκατ. ευρώ από 8,4 εκατ. ευρώ στην οικονομική χρήση του 2002, σημειώνοντας αύξηση κατά 14% (Άρθρο «Η επέλαση της Chipita στη Βουλγαρία», kathimerini.gr/).

Θετική είχε χαρακτηριστεί η εξαγορά της Royal Foods Holding από την Chipita από την Π&Κ ΑΧΕΠΕΥ (εταιρία παροχής χρηματοπιστηριακών υπηρεσιών), ενώ η Eurobank Securities είχε εκτιμήσει πως η συγκεκριμένη κίνηση θα ενίσχυε σημαντικά τα οικονομικά μεγέθη της πολυεθνικής (Άρθρο «Chipita: Πώς είδαν οι ΑΧΕ την εξαγορά της RFH», euro2day.gr).

6.1 Η δραστηριοποίηση στα Βαλκάνια

Παρότι η Chipita δεν βρίσκεται πλέον στα χέρια του ιδρυτή της, ο Σπύρος Θεοδωρόπουλος ήταν από τους πρώτους που αντιλήφθηκαν ότι η βαλκανική αγορά μπορεί να αξιοποιηθεί ως ένας σημαντικός χώρος επέκτασης για τον ελληνικό κλάδο τροφίμων και ποτών.

Όσον αφορά τη δραστηριότητά της Chipita στη Βουλγαρία, η εταιρεία στόχευε στο να ενισχυθεί η ανάπτυξη των πωλήσεων της και στη χώρα αυτή (Παρετζόγλου, 2018). Η περίοδος που δημιουργήθηκε ήταν μια περίοδος ταχέως ανάπτυξης της αγοράς της Βουλγαρίας. Ως προς τους παράγοντες έλξης σε μια άλλη χώρα, αυτή της Βουλγαρίας, ήταν οι καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης και το εγχώριο περιβάλλον που προσδίδουν

οι επενδύσεις στην γειτονική χώρα από ότι στον Ελλαδικό χώρο. Η επιλογή αυτή συνδυάζει φιλικό περιβάλλον προς την επιχειρηματικότητα και χαμηλή φορολογία. Το χρονικό σημείο που επιλέχθηκαν να γίνουν οι εκάστοτε επενδύσεις συνάδει με τον κορεσμό στην Ελληνική αγορά και υπήρξε το εφελτήριο σημείο που ώθησε την επιχείρηση στη Βουλγαρία.

Επίσης, το χρονικό σημείο που επιλέχθηκε να γίνει η επένδυση υπήρξε κομβικό καθώς ακόμη ο τοπικός ανταγωνισμός υστερούσε και ο ξένος ανταγωνισμός είχε υψηλές τιμές, οι οποίες δεν ήταν προσιτές για το σύνολο της αγοράς. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα στην εταιρεία να εδραιώσει τις πωλήσεις της. Έτσι, γίνεται αντιληπτό πως επηρέασαν αυτές οι επενδύσεις την χώρα υποδοχής, συμβάλλοντας στη μείωση της ανεργίας και στη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη μέσω της παραγωγικής δραστηριότητας και της απασχόλησης προσωπικού.

Αυτό που προκύπτει, βάσει και της μελέτης της περίπτωσης της Chipita Βουλγαρίας, είναι ότι στη Βουλγαρία έχουν εισέλθει αρκετές πολυεθνικές από τις χώρες της δυτικής Ευρώπης και διεκδικούν σημαντικό μερίδιο της αγοράς. Αναμφίβολο είναι πως η βουλγαρική αγορά αποτέλεσε από την αρχή πόλο έλξης πολλών ελληνικών επιχειρήσεων που επένδυσαν στην περιοχή και αυτό είχε ως επακόλουθο την ανάπτυξη της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας, την ευκαιρία να διεθνοποιηθούν αρκετές ελληνικές επιχειρήσεις καθώς και να επεκτείνουν τις επενδύσεις τους, αφού το «έδαφος» ήταν και παραμένει ευνοϊκό.

Παράλληλα, σημειώθηκε οικονομικό αντίκτυπο και στη χώρα υποδοχής, Βουλγαρία, η οποία επηρεάστηκε θετικά απ' αυτές τις επενδύσεις. Είναι φανερό πως χώρες σαν τη Βουλγαρία προσπαθούν να βελτιώσουν τις οικονομίες τους και να προσαρμοστούν στα ευρωπαϊκά πρότυπα, ώστε να βελτιωθούν πρώτα οι ίδιες και έπειτα να προσελκύσουν νέες ξένες επενδύσεις. Ωστόσο, όπως όλες οι χώρες των Βαλκανίων, έτσι και η Βουλγαρία έχει πληγεί από τη γενικότερη οικονομική κρίση, καθώς αποτελεί και αυτή μία από τις πιο ευάλωτες χώρες της Ευρώπης, στην οποία καθυστερούν και τα προγράμματα ανάπτυξης της οικονομίας της. Όμως, οι ελληνικές επιχειρήσεις που εγκαταστάθηκαν στη γειτονική χώρα δεν μετακινήθηκαν, συνεχίζοντας τη δυνατή τους παρουσία, παραμένοντας κερδοφόρες και εν μέσω οικονομικής ύφεσης.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Chipita δραστηριοποιείται στη Ρουμανία από το 1998, μέσω θυγατρικής της με τοπική παραγωγή ειδών ζύμης (κυρίως κρουασάν) στο εργοστάσιό της στο Βουκουρέστι και τον Ιανουάριο του 1999 εξαγόρασε το εργοστάσιο παραγωγής της Star Foods. Έπειτα περίπου από μία δεκαετία και πιο συγκεκριμένα το 2012 κατασκεύασε στην τοποθεσία Ιλφον της Ρουμανίας ένα εργοστάσιο 3.000 τ.μ. για παραγωγή των προϊόντων Bake Rolls. Το 2021 και λίγο πριν την πώλησή της στην εταιρεία Mondelez, είχε ήδη ξεκινήσει η λειτουργία του εργοστασίου της στη Σλοβακία, το οποίο διαθέτει γραμμές παραγωγής για κρουασάν και Bake Rolls (*Chipita website*).

6.2 Η Στρατηγική της Chipita

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις υιοθετούν μια από τις 4 παρακάτω στρατηγικές, για να επιτύχουν τους στόχους **α)** της ολικής - παγκόσμιας αποτελεσματικότητας, **β)** της πολυεθνικής ευελιξίας, **γ)** της παγκόσμια εκμάθησης (*Π. Παντελίδης, 2020*):

- Την Στρατηγική εγχώριας επανάληψης
- Την Πολλαπλή εγχώρια στρατηγική
- Την Ολική στρατηγική
- Την Πολυεθνική στρατηγική

Στην περίπτωση της Chipita Bulgaria, η επιχείρηση υιοθέτησε την στρατηγική της εγχώριας επανάληψης, χρησιμοποιώντας κατά κύριο λόγο το πλεονέκτημα που είχε αναπτύξει στην εγχώρια αγορά, το οποίο εφάρμοσε στην αγορά της Βουλγαρίας με σκοπό να κατακτήσει την προτίμηση του καταναλωτικού κοινού.

Η Business Strategy συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένες θυγατρικές ή ορισμένες μονάδες εντός της επιχείρησης. Οι 2 βασικοί τύποι της business strategy είναι: **α)** η Διαφοροποίηση & **β)** η Ηγεσία κόστους.

Η Στρατηγική Ηγεσίας Κόστους κυριαρχεί συχνά στις μεγάλες επιχειρήσεις. Οι μικρές επιχειρήσεις δεν διαθέτουν τους πόρους, ώστε να επιτύχουν την ηγεσία του κόστους (η οποία απαιτεί οικονομία κλίμακας). Αυτή η γενική στρατηγική δίνει έμφαση στην απόδοση, όταν μια επιχείρηση θεωρείται ως ο καλύτερος χαμηλού κόστους παραγωγός ενός κλάδου για ένα δεδομένο επίπεδο ποιότητας. Το χαμηλό κόστος επιτρέπει στις επιχειρήσεις να πωλούν σχετικά τυποποιημένα προϊόντα με χαρακτηριστικά αποδεκτά από πολλούς πελάτες με τις χαμηλότερες δυνατές ανταγωνιστικές τιμές, μέσω των οποίων αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, με αποτέλεσμα να αυξάνουν το μερίδιο αγοράς.

Για την επέκταση των δραστηριοτήτων της στη Βουλγαρία, η Chipita ακολούθησε ως Business Strategy την εφαρμογή της Ηγεσίας Κόστους, που της επέτρεπε την αύξηση του κύκλου των εργασιών της κατά τρόπο σταθερό και αποτελεσματικό. Ο μοναδικός ξένος ανταγωνιστής που υπήρχε πωλούσε τα είδη του ακριβά, αφού δεν είχε μονάδα παραγωγής στη Βουλγαρία και αναγκαζόταν να τα εισάγει από το εξωτερικό. Το μεγάλο μερίδιο της αγοράς θα μπορούσε να το κερδίσει όποιος παρήγαγε αφενός τα προϊόντα του στη Βουλγαρία, αλλά αφετέρου εκείνος που θα μετέτρεπε το κρουασάν από είδος πολυτελείας, που ήταν, σε είδος προσιτό για τους πολλούς. Έτσι το εύρημα της Chipita ήταν ότι, αφού έστησε τη δική της μονάδα παραγωγής, μειώνοντας αρχικά το εργατικό της κόστος, μείωσε στη συνέχεια και το μέγεθος του κρουασάν.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις συνήθως επιλέγουν μια από τις παρακάτω 3 πολιτικές τιμολόγησης:

- Πολιτική μιας τιμής (Standard price policy): Μια πολυεθνική επιχείρηση που ακολουθεί την εθνοκεντρική προσέγγιση στο διεθνές marketing θα υιοθετήσει την πολιτική μιας τιμής. Δηλαδή, θα χρεώνει την ίδια τιμή στα προϊόντα της ανεξάρτητα από την εθνικότητα του καταναλωτή.
- Πολιτική δύο τιμών (Two-tiered pricing): Μια πολυεθνική επιχείρηση που ακολουθεί την γαιοκεντρική προσέγγιση θα εφαρμόσει την πολιτική δύο τιμών.

Δηλαδή, θα χρεώνει μια τιμή στην εγχώρια αγορά και μια άλλη τιμή στις ξένες αγορές.

- Τιμολόγηση αγοράς (Market pricing): Μια πολυεθνική επιχείρηση που ακολουθεί την πολυκεντρική προσέγγιση θα εφαρμόσει την πολιτική τιμολόγησης της αγοράς. Η επιχείρηση προσαρμόζει τις τιμές της, ώστε να μεγιστοποιούνται τα κέρδη σε κάθε αγορά.

Στην περίπτωση της Chipita Bulgaria, που η επιχείρηση ακολούθησε την πολυκεντρική προσέγγιση, εφάρμοσε ουσιαστικά την πολιτική τιμολόγησης της αγοράς. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τα κρουασάν, η επιχείρηση όρισε διαφορετική τιμή στην αγορά της Βουλγαρίας, γεγονός που βοήθησε την ισχυροποίησή της σε σχέση με τον ανταγωνισμό.

6.3 SWOT Analysis

Για να καταρτιστεί ένα στρατηγικό πρόγραμμα είναι απαραίτητο να εναρμονιστούν οι στόχοι με τα μέσα που διαθέτει η επιχείρηση και να ακολουθήσουν οι στρατηγικές επιλογές. Οι επιλογές αυτές μπορούν να γίνουν μόνο εφόσον προηγηθεί ανάλυση του εξωτερικού και του εσωτερικού περιβάλλοντος, ώστε να εντοπιστούν οι ευκαιρίες που παρέχει το περιβάλλον και οι κίνδυνοι τους οποίους αυτό εγκυμονεί, καθώς επίσης τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία (πλεονεκτήματα και αδυναμίες) της επιχείρησης.

Η ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει στον εντοπισμό των ευκαιριών για επίτευξη κέρδους υπό την προϋπόθεση, βέβαια, ότι η επιχείρηση θα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες αυτές. Παράλληλα, όμως, η πρόβλεψη κερδοφόρων ευκαιριών είναι απαραίτητο να συνοδεύεται από εκτιμήσεις των ενδεχομένων απειλών από το περιβάλλον οι οποίες μπορούν να αναστείλουν ή ακόμη και να ακυρώσουν την πορεία της επιχείρησης προς την επίτευξη των στόχων.

Η ανάλυση SWOT αποτελεί μία ευρύτατα γνωστή μέθοδο σύμφωνα με την οποία στα πεδία μίας μήτρας αντιπαραβάλλονται τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της επιχείρησης με τις ευκαιρίες και τους κινδύνους του εξωτερικού περιβάλλοντος. Από το συσχετισμό των συνθηκών του εσωτερικού περιβάλλοντος με τις συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος μπορούν να προκύψουν συνθήκες, οι οποίες αντιμετωπίζονται με συγκροτημένες στρατηγικές επιλογές που στοχεύουν στη μετατροπή των αδυναμιών σε δυνατά σημεία καθώς και στην εξουδετέρωση των κινδύνων ή μετατροπή τους σε ευκαιρίες.

Οι στρατηγικές επιλογές δεν προκύπτουν απλώς ως αποτέλεσμα της συσχέτισης των συνθηκών του εσωτερικού με τις συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος, αλλά επιπλέον εξαρτώνται και από την ένταση των συνθηκών αυτών και την πορεία της εξέλιξής τους (ταχεία, βραδεία, ανοδική, καθοδική εξέλιξη).

Ακολουθεί παρακάτω μία SWOT ανάλυση της Chipita αναφορικά με την Α.Ξ.Ε. της στη γειτονική Βουλγαρία.

7. Συμπεράσματα

Οι ελληνικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις άρχισαν να φθάνουν σε ένα στάδιο ωριμότητας της διεθνοποίησής τους σε περιφερειακό επίπεδο από τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Η έλλειψη ορισμένων σημαντικών επενδύσεων στα Βαλκάνια, κυρίως από τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, καθώς και το κενό σημαντικών δραστηριοτήτων/επιχειρήσεων που υπήρχε σε αυτές τις χώρες φαίνεται να εκμεταλλεύτηκαν οι Έλληνες επενδυτές τις τελευταίες δεκαετίες. Ιστορικά διακρίνεται ότι η αιχμή των ελληνικών Α.Ξ.Ε. στα Βαλκάνια ξεκίνησε ουσιαστικά από το 2000 με πρωταρχικό γνώμονα την εύρεση φθηνότερου εργατικού δυναμικού, αλλά ως επακόλουθο και την επέκταση της αγοραστικής δύναμης εκτός συνόρων. Φορείς τους κατά κύριο λόγο είναι μεγάλες ελληνικές πολυεθνικές επιχειρήσεις, που κινούνται με κίνητρο την αναζήτηση αγορών καθώς και τη συνολική βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ομίλων τους. Σχετικά με τα κίνητρά τους διακρίνονται οι παρακάτω δύο κυρίαρχες τάσεις:

- 1) Αποφυγή φορολογίας και εύρεση λιγότερου επισφαλούς περιβάλλοντος απ' αυτό της ελληνικής οικονομίας. Ενδεχομένως, αυτή η τάση να αποτελεί αποεπένδυση και ακολουθείται κατά κύριο λόγο από τους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς, οι οποίοι συχνά χρησιμοποιούνται για τη φυγή κεφαλαίου από τη χώρα.
- 2) Στρατηγική ανάπτυξη σε νέες αγορές, αναζήτηση τεχνογνωσίας και στρατηγικών συνεργασιών. Η τάση αυτή ακολουθείται από τις βαριές βιομηχανίες των κλάδων της μεταποίησης και σ' ένα μεγάλο βαθμό από τους κλάδους του εμπορίου.

Ένα βασικό συμπέρασμα αναφορικά με την πολιτική είναι ότι χρειάζεται άμεσα να αναδιαμορφωθεί το φορολογικό πλαίσιο, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο που επηρεάζει τις επενδύσεις στη χώρα, όπως είναι οι διοικητικές διαδικασίες και η ταχύτητα απονομής δικαιοσύνης. Με τον τρόπο αυτό θα μπορέσει να μετριαστεί η αποεπένδυση κεφαλαίων από την Ελλάδα, από τους χρηματοπιστωτικούς κλάδους. Οι επενδύσεις αυτές στην πραγματικότητα συνιστούν Α.Ξ.Ε. μόνο κατά τη στενή τεχνική έννοια του

όρου και έχουν συνήθως αρνητικές επιδράσεις για την εγχώρια οικονομία. Ταυτόχρονα, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των μητρικών τους και να προωθήσουν τις στρατηγικές διεθνοποίησης τους περαιτέρω, με αναμενόμενες θετικές επιδράσεις στην εθνική οικονομία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι βάσει αυτής της μελέτης, η Βουλγαρία διαφαίνεται ότι αποτελεί, ιδιαίτερες τις τελευταίες δεκαετίες, έναν πολύ σημαντικό εμπορικό εταίρο της χώρας μας με τα Βαλκάνια. Αποτελεί, επίσης, έναν επενδυτικό προορισμό τόσο μικρομεσαίων όσο και μεγάλων ή ακόμη και πολυεθνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ελλαδικό χώρο. Το πόσο σημαντική είναι η οικονομική παρουσία της Ελλάδας στη Βουλγαρία αποτυπώνεται και από τη διαρκή αύξηση των διμερών εμπορικών ανταλλαγών. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το 2018 ο όγκος του διμερούς εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών άγγιξε το υψηλότερο επίπεδο της δεκαετίας. Ακόμη, η ισχυρή παρουσία των εγκατεστημένων ελληνικών επιχειρήσεων, οι οποίες εκτιμάται ότι συνεισφέρουν στη μεγέθυνση του Α.Ε.Π. της χώρας καθώς και του συνολικού αποθέματος Α.Ξ.Ε., συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητά της. Σε επίπεδο γενικής κατάταξης των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη φιλοξενούσα χώρα, η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των έξι πιο σημαντικών ξένων επενδυτών.

Ωστόσο, καλό είναι εξετάζονται και να αναλύονται όλες οι πλευρές, όπως και το αποτύπωμά τους, διότι στην πράξη η εξωστρέφεια αυτή σημαίνει απλά εκροή κεφαλαίων αλλά και επιχειρήσεων από την Ελλάδα προς τις γειτονικές χώρες λόγω της χαμηλότερης φορολογίας, του χαμηλότερου κόστους παραγωγής, των ευνοϊκότερων όρων που ισχύουν κ.ο.κ. Γι' αυτούς τους λόγους ενδεχομένως η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα συνεχίζει παραδοσιακά την ανοδική της πορεία στα Βαλκάνια, με τη γειτονική Ρουμανία να εξελίσσεται στα επίπεδα της Βουλγαρίας για την ελληνική επενδυτική παρουσία.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την εξέλιξη των Α.Ξ.Ε. στο χώρο των Βαλκανίων δύο σημαντικοί παράγοντες που φαίνεται ότι προκαλούν το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων επενδυτών σε γενικό επίπεδο τα τελευταία χρόνια, είναι αφενός η γεωγραφική εγγύτητα των χωρών αυτών και αφετέρου η μελλοντική ένταξή τους στην

Ευρωπαϊκή Ένωση. Δύο σημαντικές συνιστώσες που τις καθιστούν πολύ ελκυστικές στο σύνολο της παγκόσμιας αγοράς.

Σύμφωνα με τη μελέτη της επένδυσης του ομίλου Chipita στη Βουλγαρία, είναι αντιληπτό ότι οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε η χώρα αυτή είναι η γεωγραφική εγγύτητα, η έλλειψη ισχυρού ανταγωνιστή, το ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς, το χαμηλό κόστος του εργατικού δυναμικού και η επέκταση των δραστηριοτήτων της σε μία αναπτυσσόμενη αγορά. Η επένδυση αυτή άλλωστε βοήθησε γενικότερα την επεκτατική πολιτική της Chipita στις γειτονικές αναδυόμενες αγορές, αφού η Βουλγαρία λειτούργησε σαν μοχλός σύνδεσης με αυτές.

8. Βιβλιογραφία & Διαδικτυακοί τόποι

8.1 Ελληνική

- Παντελίδης Π. (2020), «Σημειώσεις για τις Διεθνείς Επενδύσεις»
- Παπαγεωργίου Π., Χιόνης Δ. (2003), «Διεθνής Επιχειρηματική Δραστηριότητα και Οργανισμοί», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
- Σαλαβόπουλος Γ. (2006), «Οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις ως Μοχλός Ανάπτυξης της Σύγχρονης Οικονομίας», Το Χρήμα , Τεύχος 320
- Κοτταρίδη Κ., Γιακούλας Δ. (2013), «Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα: Οι επιπτώσεις της κρίσης και ο ρόλος των θεσμών», Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
- Cantwell J., (2002), «Μια επισκόπηση των θεωριών της διεθνούς παραγωγής», στο: Πιτέλης Χρήστος – Sugden Roger, (2002), (επιμ), «Η φύση της πολυεθνικής επιχείρησης», Τυπωθήτω, Αθήνα
- Κυρκιλής Δ. (2002), «Άμεσες Ξένες Επενδύσεις», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Τερζίδης Κ. (2004), «Μάνατζμεντ (στρατηγική προσέγγιση)», Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα
- Μαραγκός Γ., Τριάρχη Ε., Ανθρακίδης Θ., και Νεστορούδη Α. (2019), "Πολιτική Οικονομία, εισερχόμενες Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην ΕΕ". Πρακτικά του συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων υπό την Αιγίδα της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλόπουλου, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επίκεντρο
- Κοτταρίδη Κ. (2014), «Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Ελλάδα», Φάκελος Νο 01.7, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
- Μπιτζένης Α. (2003), «Η δυναμική των βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην Οικονομία της Αγοράς, Εντοπίζοντας Επενδυτικές ευκαιρίες στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Σταμούλη
- Πετράκος Γ. (2000), «Η ανάπτυξη των Βαλκάνιων», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

- *Γιακούλας Δ. (2015), «Ελληνικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην αλλοδαπή», Διδακτορική διατριβή*
- *Ελληνικές Βιομηχανικές Επενδύσεις στις Βαλκανικές χώρες - Διεύρυνση του ισοζυγίου Κόστους/Οφέλους για την Εθνική Οικονομία και την οικονομία της φιλοξενούσας χώρας, Υπουργείο Βιομηχανίας Ενέργειας και Τεχνολογίας, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, Πρόγραμμα Ενίσχυσης Ερευνητικού Δυναμικού, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Απρίλιος 1998*
- *Μαραγκός, Γ., Τριάρχη Ε., Ανθρακίδης Θ., και Νεστορούδη Α., "Πολιτική Οικονομία, εισερχόμενες Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην ΕΕ", Πρακτικά του συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων υπό την Αιγίδα της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλόπουλου, Θεσσαλονίκη, 12-13 Απριλίου 2019, Εκδοτικός Οίκος Επίκεντρο*
- *Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2014 και το α' εξάμηνο 2015*
- *Ετήσια Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 και το α' εξάμηνο 2016*
- *Ετήσια Έκθεση 2017 της ρουμανικής οικονομίας και ανάπτυξης των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Ρουμανίας*
- *ΕΣΠΑ 2014 – 2020: Πρόγραμμα Διακρατικής Συνεργασίας Interreg ENI-CBC "Λεκάνη Μαύρης Θάλασσας"*
- *Μοσχοβής Σ., Γρίμπας Χ., (2020) «Για την Κατάσταση της Αλβανικής Οικονομίας και των Διμερών Οικονομικών & Εμπορικών Σχέσεων Ελλάδος – Αλβανίας – Έκθεση 2019», Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα*
- *Οδηγός Επιχειρείν στη Ρουμανία 2020, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία Ελλάδος στο Βουκουρέστι*

8.2 Ξένη

- *Mundell R. (1957), "International trade and factor mobility", American Economic Review, Vol. 47*
- *Mattoo A., Olerreaga M., Saggi K., "Mode of Foreign Entry, Technology Transfer, and FDI Policy", Journal of Development Economics, Vol. 75*
- *Neto, Paula, Brandão, António & Melo Cerqueira, Antonio (2010), The Macroeconomic Determinants of Cross Border Mergers and Acquisitions and Greenfield Investments, Journal of Business Strategy, Vol. VII*
- *Rossi S., Volpin P. (2004), "Cross-country Determinants of Mergers and Acquisitions", Journal of Financial Economics*
- *Markusen J. & Venables, Anthony J., (1998), "Multinational firms and the new trade theory", Journal of International Economics, Vol. 46*
- *Sanfey P. & Milatovic J. (2018), The Western Balkans in transition: diagnosing the constraints on the path to a sustainable market economy*
- *Schenker H. (2008), "The Stabilization and Association Process: An Engine of European Integration in Need of Tuning", Jemie*
- *Demetropoulou L. (2002), "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", Southeast European Politics*
- *Vachudova M.A. (2019), "EU Enlargement and State Capture in the Western Balkans", Springer International Publishing*
- *Hänsel L. & Feyerabend F. (2018), "The role of external actors in the Western Balkans", The Influence of External Actors in the Western Balkans: A Map of Geopolitical Players, Konrad-Adenauer-Stiftung*
- *Füle S. (2013), "Copenhagen Criteria – the Backbone of EU Enlargement", The Copenhagen Criteria and the Enlargement of the European Union*
- *Dabour N.M. (2000), "The Role of Foreign Direct Investment (FDI) in Development and Growth in OIC Member Countries", Journal of Economic Cooperation*
- *Fullani A. & Tanku A. (2013), "Defining a New Reform Agenda Paths to Sustainable Convergence in South East Europe", Defi Ning a New Reform Agenda Paths to Sustainable Convergence in South East Europe, SEESOX*

- *Dabrowski M. & Muachenkova Y. (2018), The Western Balkans on the Road to the European Union, Policy Contribution*
- *Petranov S. (2003), Foreign Direct Investments to Bulgaria, Agency for Economic Analysis and Forecasting*
- *Gertchev N. (2006), Foreign direct investment in post-totalitarian Bulgaria. Speech delivered at the First Convention of the Property and Freedom Society*
- *Totev S. (2005), Foreign direct investment in Bulgaria: advantages and disadvantages to investment, South-East Europe Review*
- *UNCTAD (2019a), "UNCTADstat - Table view - Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual", UNCTAD*
- *Fukao K. & Wei, Yuhong, (2008), "How do the Location Determinants of Vertical FDI and Horizontal FDI Differ", Institute of Economic Research, Hitotsubashi University, Discussion Paper Series, No. 233*
- *Bitzenis A. (2007), "Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from Multinationals in the Post-crisis Era of Bulgaria in the Late 1990s"*

8.3 Διαδικτυακοί Τόποι

- Φίλιππας Ν. (2018), Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού [Άρθρο «Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις»](#)
- Naftemporiki (2013): [Άρθρο «Η ευρωπαϊκή κρίση συμπαρασύρει τα Βαλκάνια»](#)
- iefimerida (2017): [Άρθρο «Οι Έλληνες επενδύουν στη Βουλγαρία - Στην 4η θέση μετά από Αυστρία, Ολλανδία και Γερμανία»](#)
- Euro2Day (2019): [Άρθρο «Στα 2,2 δισ. οι ελληνικές άμεσες επενδύσεις στη Βουλγαρία»](#)
- Epidosis (2016): [«Ελληνικές και Διεθνείς Εταιρείες που επέλεξαν τη Βουλγαρία»](#)
- Τύπος Θεσσαλονίκης (2019): [Άρθρο «Πρόσφορο έδαφος για επενδύσεις στις βαλκανικές χώρες»](#)
- Καρακόλιος Μ. (2019), ΟΔΕΘ: [Άρθρο «Η πορεία των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία»](#)
- MFA (2018): [Ετήσια Έκθεση 2017 της Ρουμανικής Οικονομίας και Ανάπτυξης των Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων Ελλάδος - Ρουμανίας](#)
- Capital (2021): [Άρθρο «Η Ελλάδα στην 8η θέση των επενδυτών στη Ρουμανία»](#)
- Protothema (2017): [Άρθρο «15.000 ελληνικές επιχειρήσεις στο «φορολογικό παράδεισο» της Βουλγαρίας»](#)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007 - 2013): [Επιχειρησιακό πρόγραμμα 'Ελλάδα - Βουλγαρία'](#)
- Κούκουτσας Η. (2019), Emea [Άρθρο «Τα Βαλκάνια “τραβάνε” τις ξένες επενδύσεις»](#)
- Capital (2020): [Άρθρο «Συμφωνία Συνεργασίας του ΣΕΒ με το Ελληνικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο της Βουλγαρίας»](#)
- Emea (2017): [Άρθρο «4 δισ. ευρώ οι Ελληνικές επενδύσεις στην Ρουμανία»](#)
- Apatris (2018): [Άρθρο «Η ελληνική οικονομική διείσδυση στα Βαλκάνια | Ακολουθώντας το χρήμα – πιάνεις το νήμα»](#)
- Deutsche Welle (2013): [Άρθρο «Η ευρωκρίση συμπαρασύρει τα Βαλκάνια»](#)
- Sofokleous In (2019) [Άρθρο «Απόβαση στα Βαλκάνια για ελληνικές επιχειρήσεις - που βλέπουν ευκαιρίες»](#)

- Μητάκης Α. (2019), *Voria*: [Άρθρο «Ευκαιρίες – Κίνδυνοι για τις ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια»](#)
- *Business Daily* (2021): [Άρθρο «Η Ελλάδα στην όγδοη θέση των κυριότερων επενδυτών στη Ρουμανία»](#)
- Γούναρη Ξ. (2021), *Οικονομικός Ταχυδρόμος*: [Άρθρο «Επενδύσεις – Οι ευκαιρίες Ελλήνων του κλάδου τροφίμων και ποτών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη»](#)
- Website: [Chipita](#)
- Φιντικιάκης Γ. (2004), *Τα Νέα*: [Άρθρο «Κόντυνε» τα κρουασάν και κέρδισε»](#)
- Παρετζόγλου Α. (2018), *Fortune Greece*: [Συνέντευξη του CEO της Chipita στο Συνέδριο του ΣΕΒ](#)
- Παπαδής Θ. (2018), *Newsit*: [Άρθρο «Chipita: Το σήριαλ της πώλησης της εταιρείας – διαμάντι – Το φλέρι που κρατάει από το καλοκαίρι»](#)
- Κούτρα Π. (2019), *Συνέντευξη του CEO της Chipita*: [Η Chipita διέθετε κάθε μέρα πρόταση αγοράς](#)
- Γκίτση Α. (2021), *Capital*: [Άρθρο «Πόσο αξίζουν τα brands της Chipita»](#)
- *Eurocapital* (2019): [Άρθρο «Έσπασε το φράγμα των 500 εκατ. ο τζίρος της Chipita εντός του 2018»](#)
- *Capital*: [Chipita A.E. - Οικονομικές Καταστάσεις \(Ατομικές και Ενοποιημένες\) για τη Χρήση που έληξε την 31 Δεκεμβρίου 2017](#)
- *Kathimerini* (2004): [Άρθρο «Η επέλαση της Chipita στη Βουλγαρία»](#)
- *Euro2Day* (2004): [Άρθρο «Chipita: Πώς είδαν οι AXE την εξαγορά της RFH»](#)